

Svenskar, västgötar eller vassbölingar?

Föreställda gemenskaper bland allmogen under stora nordiska kriget

Filiph Waldt
Masteruppsats i historia
HI2022, VT23
Handledare: Martin Linde

Abstract:

This study examines *imagined communities* at the grassroots level during the Great Northern War of 1700-1721. A specific district is studied is under investigation: the inland area of Vadsbo district in Skaraborg county. Previous studies has mainly focused on the perspective of the ruling class which makes the subject relatively unexplored at the grassroots level. The theoretical framework for the study is based on Benedict Andersons theory of imagined communities, where the research field concerning early modern period is divided mainly into two interpretations. On one hand there is the regnal interpretation that refers to a political and legal imagined community with the king, the real and its laws. On the other hand there is an ethnic interpretation of pre-modern thinking about collective identities, which refers to an imagined cultural community with and associated common historical origin and distinct folk culture in an imagined homeland. The study addresses questions about which imagined communities emerge on national, regional, and local levels among common people, and in which situation various perceptions are activated. Concepts such as loyalty, respect, and boundaries are also discussed. To answer the purpose of the thesis, court and commission protocols as well as letters from govenors have been used as source materials. These sources can provide insights into the common people's mindset during the early modern period. The study finds similarities and differences with previous research on the subject. National identity was relatively weak among the commoners in Vadsbo district, particularly in relation to regional communities such as county, province or district identities. The study finds limited evidence for the ethnic interpretation in examination of communities at the national level. Other identities such as county, district or parish identities seemed to be more prominent among the commoners in Vadsbo district rather than national identity. Multiple imagined communities seem to have coexisted among the commoners of Vadsbo district during the early modern period. The study contributes new findings and theories that further complicate the elusive subject of imagined communities at the grassroots level.

Keywords: *imagined communities, föreställda gemenskaper, Great Northern War, stora nordiska kriget, tidigmodern tid, early modern period, kollektiva tillhörigheter, nationell identitet, regional identitet.*

Innehållsförteckning

Abstract:.....	2
Innehållsförteckning	3
1 Inledning.....	5
2 Tidigare forskning.....	6
2.1 Föreställda gemenskaper och nationell identitet.....	6
2.2 Den tidigmoderna politiska enheten	8
2.3 Föreställda gemenskaper i tidigmodern tid.....	9
2.3.1 Föreställda gemenskaper hos överheten.....	10
2.3.2 Föreställda gemenskaper på gräsrotsnivå.....	14
3 Forskningsfrågan	17
3.1 Syfte och frågeställningar	17
3.2 Teoretiskt ramverk	18
3.3 Källor och metod.....	19
3.4 Källkritik och motiveringar.....	20
3.5 Uppsatsens disposition.....	21
3.6 Begrepp och definitioner.....	22
4 Bakgrund	23
4.1 Stora Nordiska kriget	23
4.2 Karl XII:s Sverige och krigets påfrestningar	23
4.3 Vadsbo härad.....	25
5 Resultatredovisning	26
5.1 Överhetens kommunikation och budskap.....	26
5.1.1 Överhetens budskap i externa kommunikationskanaler.....	27
Överhetens retorik - det regnala eller det etniska	28
För vårt välbefinnande och säkerhet.....	33
Kungatrogenheten och den kristna retoriken.....	35
Sammanfattning.....	37
5.1.2 Överhetens interna korrespondens	37
Regionala skiljelinjer och de föreställda gränserna.....	38
Regionala skillnader och det upproriska Vadsbo.....	39
Sammanfattning.....	44
5.2 Föreställda gemenskaper på gräsrotsnivån	44
5.2.1 Gemenskaper på riksnivå	45
Rikstillhörighet och rikets gränser.....	45
Regnalt eller etniskt på gräsrotsnivå.....	49
Missnöjesyttringar	51
Sammanfattning.....	55
5.2.2 Gemenskaper på regionalnivå	55
Häradsgränsen	56
Länsgränsen.....	59
Vassbölingen, närkingen & sörmlänningen.....	61
Förfäders-argumentationen.....	63
Inom-regionala skillnader - det upproriska Vadsbo härad.....	66
Härads-lojaliteten	69
Sammanfattning.....	73
5.2.3 Gemenskaper på lokalnivå	74
Norra Vadsbo skogsbygd och Södra Vadsbo slättbygd	74

Tingslagen och hembygden	77
Sammanfattning.....	80
6 Slutdiskussion.....	81
7 Sammanfattning.....	86
8 Käll- och litteraturförteckning	87
8.1 Arkivmaterial:	87
<i>Riksarkivet (RA)</i>	87
Göteborgs landsarkiv (GLA).....	88
8.2 Litteratur:	88

1 Inledning

”Slå ihjäl fogden, den skälmen!” skrek bonden Brynte Larsson medan kronofogden Johan Warenberg trängdes in i en gårdskammare av en hop uppretade bönder. Den 28 februari 1710 uppbådades allmogen från Vadsbo härad till mötesplatsen Binneberg gästgiveri. Allmogeuppbådet skulle utgå från Skaraborgs län för att sedan marschera och förstärka trupperna i Skåne, som i slaget vid Poltavas katastrofala efterdyningar nu till stor del var besatt av danska styrkor. Efter redan mycket betungande manskapsrekrytering tvingades nu allmogen att sättas in för att försvara riket. Upprörda, svikna och tungt belastade kom den uppbådade allmogen att misshandla fogden Warenberg till döds. Han drogs ut på gården, slogs omkull och släpades i fötterna ut mot vägen samtidigt som misshandeln fortsatte. De som försökte hjälpa honom hotades bort med spjut. Under hån och förolämpningar kom misshandeln att äga rum hela förmiddagen och på landsvägen vid Binneberg gästgivaregård dog Johan Warenberg. Efteråt konstaterades det hur brutalt och länge han hade misshandlats – han hade stuckits med tre hugg genom skallen, fått bakhuvudet krossat, flera stora sticksår på kroppen, med vänstra handen nästintill avhuggen och med ett oräkneligt antal mindre blånader och sår. Efter mordet hävdades det bland uppbådet att det var rätt gjort och att man hade gjort en god gärning. Från överheten kom det att statueras ett exempel av de skyldiga. 24 personer kom att dömas för mordet. 8 personer dömdes till döden varav 6 steglades medan resten antingen dömdes till gatlopp, böter eller kortare fängelsestraff.¹ I brev från landshövdingen Soop till Kungliga Maj:t rådet var mordet lika med en ”mindre fullkomlig rebellion”. Vadsbo-allmogen var uppbådad för att ”till theras eget och vårt kiära fosterlandz bästa skull” försvara riket, varpå de bröt mot denna förpliktelse.

Händelsen vid Binneberg gästgiveri 1710 var dramatisk och saknade motstycke i det stormaktstida Sverige. Utöver att allmogen i Vadsbo härad hade vägrat strida för fosterlandets bästa och därmed visat sin olydnad var incidenten likaså laddad med innebörder som hade att göra med dåtida människors lojaliteter och känslor av samhörighet. Fallet väcker frågor om vad man på gräsrotsnivå egentligen tyckte och tänkte om det "kära fosterlandet". Letandet efter föreställda gemenskaper kan bli vanskligt om man omedvetet använder den egna samtidens föreställningar som utgångspunkt. Att anakronistiskt definiera 1700-talets nationella identitet med dagens föreställda svenskhet förblir problematiskt. Svenskar då i tiden behöver således inte svara mot något som idag definierar svenskar.² I denna uppsats kommer ett bestämt härad, Vadsbo härad i Skaraborgs län, med

---

1 Peter Ericsson, ”Mordet på fogden Warenberg. Våldsam interaktion mellan stat och lokalsamhälle i Karl XII:s Sverige”, i Ericsson, Peter, Thisner, Fredrik, Winton, Patrik & Åkerlund, Andreas (red.), *Allt på ett bräde: Stat, ekonomi och bondeoffer: en vänbok till Jan Lindegren*, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala, 2013, s. 260-267.

2 Monica Edgren, *Från rike till nation: arbetskraftspolitik, befolkningspolitik och nationell gemenskapsformering i den politiska ekonomin i Sverige under 1700-talet*, Historiska media, Lund, 2001, s. 70.

tillhörande socknar att undersökas. Häradet var en etablerad gemenskap som lydde under en avlägsen konung och riket stod inför en stundande invaderande dansk fiende vars koalition med Sachsen-Polen och Ryssland kom att leda till brutala krigsskådeplatser över norra Europa. Vad betydde egentligen det kära fosterlandet för invånarna i häradet och delade allmogen den bilden av riket som framställdes från överheten? Var känslor av samhörighet knutna till lokala eller regionala gemenskaper, eller till det svenska riket?

2 Tidigare forskning

2.1 Föreställda gemenskaper och nationell identitet

Forskning kring nationalismens rötter och historiska uttryck är enorm och svåröverskådlig. Merparten av tidigare forskning har berört 1800- och 1900-talet och dess nationella ideologiska strömningar, men numera har forskare i större utsträckning försökt koppla samman dessa frågor till tidigmodern tid och medeltid. Ett inflytelserikt perspektiv oavsett tidsperiod är teorin om *föreställda gemenskaper* som etablerats av historikern Benedict Anderson.

Benedict Anderson menar att den officiella nationalismen utvecklades från mitten av 1800-talet i Europa, som en konservativ reaktion från maktgrupper som hotades uteslutas ur eller marginaliseras i folkliga föreställda gemenskaper – denna nationalism var inte historiskt möjlig förrän det uppstått en folklig språknationalism. Kapitalismens revolutionerande inverkan på de talade folkspråkens utveckling var enligt Anderson en direkt faktor till uppkomsten av det nationella medvetandet.³ Efter boktryckarkonstens uppkomst några århundraden tidigare växte det fram en interaktion mellan protestantism och tryckkapitalism som skapade snabbt växande läsarkretsar. Kapitalisterna sålde billiga utgåvor av böcker, översatta till folkspråk för att läsas av enspråkiga masspubliker. Folkspråken blev maktspråk som i sina respektive hemvister kom att konkurrera ut latinet, där samspelet mellan teknologi, kapitalism och folkspråkens utveckling lade grunden för nationellt medvetande. Genom de talade folkspråken skapades enhetliga områden för utbyte och kommunikation där man kunde föreställa sig själva och relatera sig till andra på radikalt nya sätt.⁴

Anderson karakteriserar nationen som en *föreställd gemenskap* – den är föreställd i den mening att den enskilde individen aldrig kommer att träffa ens en bråkdel av sina landsmän men

---

3 Med folkspråk menar Anderson de språk som talades på gräsrotsnivå, till exempel franskan i Paris eller medelengelskan i London. För djupare läsning se Anderson 1993, s. 47-54.

4 Benedict R. Anderson, *Den föreställda gemenskapen: reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*, Diadalos, Göteborg, 1993, s. 46-54, s. 90-110.

likväl känner de av såväl sig själva som av omvärlden att de är sammankopplade i en gemenskap. Bilden av denna gemenskap lever i medvetandet på var och en av nationens medlemmar, menar Anderson. I motpol till den föreställda gemenskapen existerar den *levda gemenskapen*. Den tar sig i form av det konkreta, till exempel byn eller bygden, som individen interagerar med på daglig basis.⁵ Anderson är främst fokuserad på 1800- och 1900-talets moderna nationalism men resonemanget kring *föreställda gemenskaper* är likafullt giltigt för tidigare perioder.

Sociologen Anthony D. Smith menar att den moderna nationalismen har sitt ursprung ur 1700-talets slut. Han definierar nationalism som en ideologisk rörelse med syfte att främja autonomi, enighet och identitet för en befolkning som utgör eller potentiellt kan utgöra en nation. Den tyska filosofen Johann Gottfried Herder och den franska prästen Augustin de Barruel använde uttrycket för första gången i en politisk eller social kontext runt 1700-talets slut. Först efter 1800-talet användes begreppet i modern mening – det vill säga när man talade om kärleken till sin egen nation, nationalitet och nationella identitet. Smith talar om *nationalism* som känslor av nationell medvetenhet. Man kan till exempel känna en ansenlig nationalkänsla trots frånvaron av nationell symbolism, ideologi eller nationella strömningar. Den sociopolitiska rörelsen *nationalism* kan i korthet definieras som återupptäckten av en nations historia och dess folkliga kultur och språk.⁶

Antropologen Ernest Gellner ger en annan tolkning och menar att *nationalism* inte är nationers uppvaknande till självmedvetenhet, *nationalism* uppfinner nationer där de inte existerar. Gellner beskriver staten i modern tid som den institution som särskilt befattar sig med ordningens upprätthållande; i statslösa samhällen uppstår inte nationalism. Han menar att *nationalism* endast kan uppstå först i en omgivning där existensen av en stat redan kan tas för givet. Han förklarar *nationalism* som en politisk princip där den politiska och nationella enheten överensstämmer med varandra. Gellner menar dock att nationer likväl som stater endast är en tillfällighet och inte en universell nödvändighet. Den nationalistiska doktrinen har lyckats framställa den oemotsagda "sanningen" att de styrande och styrdas kulturella enhet måste sammanfalla. Två människor tillhör en nation om och endast om de delar samma kultur; i den definitionen att kultur betyder ett system av idéer, tecken, associationer och sätt att uppträda samt kommunicera. Båda behöver även kunna känna igen varandra som tillhörande av samma nation och kan igenkänna vissa ömsesidiga rättigheter och skyldigheter gentemot varandra. Att definiera nationer som att ta fasta på en gemensam kultur är för vag, nationer skapas genom dels samtycke men också underkastelse. Sammansmältningen av vilja, kultur och statsbildning föder nationer – där *nationalismen* är

---

5 Anderson 1993, s. 21.

6 Anthony D. Smith, *Nationalism: theory, ideology, history*, 2nd ed., Polity, Cambridge, 2010, s. 5-9, 12-15.; Anthony D. Smith, *National Identity*, Penguin, London, 1991, s. 13-15.

väsentligen det allmänna påtvingandet av de styrandes högkultur, där tidigare låga kulturer uppfyllt befolkningsmajoritetens liv.⁷

Forskning kring *föreställda gemenskaper* och *nationalism* är omfattande och visar på meningsskiljaktigheter. *Nationalismen* som rörelse och ideologi förefaller vara en modern företeelse, men perspektiv som *föreställda gemenskaper* och *nationell identitet* är applicerbara på tidigare tidsperioder.

2.2 Den tidigmoderna politiska enheten

Den statsbildningsprocess som ägde rum under 1500-, 1600- och 1700-talet är väl känt, men vilken slags politisk enhet baserades det tidigmoderna tänkandet kring föreställda gemenskaper på? Charles Tilly skriver i sitt verk *Capital, Coercion, and European States* att det för en härskare fanns mycket att vinna i form av skattuppbörd och inom diverse andra statliga institutioner ifall denne mäktade homogenisera rikets förvaltningsstrukturer. Att gå från indirekt till direktstyre innebar att statsmakten försökte påtvinga sin befolkning ett gemensamt språk, religion, valuta och rättssystem. Oavsett om en stat valde att använda sig av kapital- eller tvångsmedel för att befästa sitt styre blev statsstrukturer en biprodukt av de styrandes ansträngningar att förvärva krigsmedel. Krig och krigsförberedelser påverkade kraftigt statsbildningen menar Tilly. Han menar att ingen annan tidigmodern europeisk stat än det svenska riket försökte inrätta ett toppstyrt direktstyre, vilket gör Sverige till ett än mer intressant forskningsobjekt.⁸

En feodal mångfald avlöstes inte abrupt av väldefinierade territorialstater menar Harald Gustafsson. I det tidigmoderna Europa var den allenarådande statsformen konglomeratstaten snarare än den modernare nationalstaten. Konglomeratstaten bestod av flera olika territorier, sammankopplade i regel av att samma furstehus kommit till tronen på dem. Dessa territorier kunde vara geografiskt åtskilda eller ligga intill varandra men det utmärkande var att den politiska eliten i de enskilda territorierna stod i en direkt och särskild relation till härskaren. Varje del i konglomeratstaten hade sin egen statsrättsliga ställning, sina privilegier, lagar och förvaltning; där det även ofta rådde en egen politisk kultur med sin egen ständerförsamling. Gustafsson menar att man kan tala om den tidigmoderna konglomeratstaten som en suverän territorialstat, men bara om man kommer ihåg att den bestod av olika territorier som kunde ha olika statsrättslig ställning. Denna form av territorialstat var ännu inte en enhetsstat, och den kunde definitivt inte kategoriseras

---

7 Ernest Gellner, *Stat, nation, nationalism*, Nya Doxa, Nora 1997, s. 11-12, s. 15-18, s. 75-80, s. 162-163.

8 Charles Tilly, *Capital, coercion and European states, AD 990-1992*, Blackwell, Oxford, 1992, s. 13-16, s. 25, s. 100-101.

som en nationalstat.⁹ Den amerikanske historikern Peter Sahlins exemplifierar detta i boken *Boundaries: The making of France and Spain in the Pyrenees* då han menar att det tidigmoderna Katalonien behöll sin egna politiska institution och administration och på så vis även sin katalanska nationalitet, som urskiljde dem från deras politiska status som undersåtar till den spanska kungen.¹⁰

Det tidigmoderna Sverige var inte territoriellt avgränsat som det är idag. Riket bestod av den svensk-finska delen men också av till stor del heterogena territorier. Det dåtida svenska riket kan definieras som en konglomeratstat. På grund av krig var gränserna föränderliga och människor i gränsbygder kom ofta att tillhöra olika riken under sin livstid.¹¹ Hur stor möjlighet hade en härskare att homogenisera dessa olika territorier, är frågor man kan ställa sig om man vill återkoppla till Tilly. Även i vilken mån diverse nationella föreställningar och tillhörigheter kan ha påverkats av den tidigmoderna politiska enheten. Vilka identiteter åberopade de människor som levde i riket? Vilka politiska, etniska eller territoriella identiteter användes i samtiden?

2.3 Föreställda gemenskaper i tidigmodern tid

Hur människor på gräsrotsnivå tänkte kring gemenskaper och samhörighet under tidigmodern tid är svårfångat och därför relativt outforskat. Två tolkningar kopplade till Andersons teori kommer att diskuteras i uppsatsen då dessa har påverkat forskningsläget kring tidigmoderna *föreställda gemenskaper* i två motsatta riktningar.

Å ena sidan finns, det av medeltidshistorikern Susan Reynolds myntade, den *regnala* tolkningen. Den åsyftar en politisk och rättslig föreställd gemenskap med kungen, riket och dess lagar, där Reynolds menar att det mycket väl fanns folkliga föreställningar av etnisk karaktär men att dessa var underordnad andra tillhörigheter. Den *regnala* tolkningen kan ses som en föreställd politisk-rättslig gemenskap. Inom den var människor lojala mot den rätta regenten och den rätta tron, där den nationella identiteten i hög grad var förknippad med religionstillhörighet. Den patriarkala samhällssyn som präglade samhället blir tydlig i samband med denna tolkning där fadersauktoriteten avspeglas. Kungen var landsfadern vars vertikala relation med sina undersåtar framställde dem som ”barn” eller ”medbröder”.¹² Likt Reynolds skriver Peter Sahlins att i det tidigmoderna Frankrike var det kungamakten och kronan som definierade det nationella, där

---

9 Harald Gustafsson, *Gamla riken, nya stater: statsbildning, politisk kultur och identiteter under Kalmarunionens upplösningsskede 1512-1541*, Atlantis, Stockholm 2000, s. 25-27;

10 Peter Sahlins, *Boundaries: the making of France and Spain in the pyrenees*, Univeristy of California Press, Berkeley, 1989, s. 114.

11 Gustafsson 2000, s. 25-29.

12 Susan Reynolds, *Kingdoms and Communities in Western Europe 900-1300*, 2. ed., Oxford Univ. Press, Oxford, 1984, s. 330-331.; Martin Linde, *I fädrens spår?: bönder och överhet i Dalarna under 1700-talet*, Gidlund, Hedemora, 2009, s. 58-61.

provinser inte ansågs som diverse nationer; medan i motsvarighetens Spanien existerade det inte en definition av det spanska, där var man istället underställd den spanska kungen men riket bestod av flertalet olika nationaliteter som till exempel katalansk, portugisisk, aragonesisk och navaresisk. Den gemensamma nämnaren förefaller vara monarkin och konungen.¹³ Historikern Olof Blomqvist menar att inom den *regnala* tolkningen var kollektiva identiteter i tidigmodern tid antingen konfessionella eller baserade på lojaliteten till en furste. Företrädare för denna tolkningen menar att det först mot slutet av 1700-talet skapades förutsättningar för att mobilisera lojalitet kring nationen som både politisk och kulturell gemenskap.¹⁴

Å andra sidan återoppar Anthony D. Smith en *etnisk* tolkning av det förmoderna tänkandet kring kollektiva identiteter. Han menar att nationen ofta har sina historiska rötter i någon form av etniskt kollektiv. Nationen i den *etniska* tolkningen är bestående av människor som föreställer sig själva i ett hemland tillhörande ett gemensamt historiskt och mytologiskt ursprung med en tydlig folklig kultur som innefattar gemensamma lagar och seder. Smith menar till exempel att den nationella identiteten skär igenom andra gemenskaper och förenar dessa i en politisk samhörighet som innehar en kollektiv kultur och föreställt hemland; där de lägre samhällsklasserna till stor del delar elitens nationella identitet. Därmed framstår den *etniska* tolkningen som en föreställd kulturell gemenskap. Smith menar tillika att den moderna nationalismen bygger på etniska identiteter med mycket äldre ursprungshistoria och kultur, vilket gör att den *etniska* tolkningen förefaller applicerbar på såväl tidigmodern tid som 1800- och 1900-talets nationella strömningar.¹⁵

För att tydliggöra framhäver den *regnala* tolkningen skillnaden mellan modern nationalism och tidigmodern tid, där kollektiva tillhörigheter i förmodern tid var anknuten till kungen snarare än etniska kriterier som språk eller tankar om ett gemensamt förflutet; den *etniska* tolkningen understryker istället att de karaktäristiska drag som definierar den moderna nationalismen går att finna långt bak i tiden, där man i gamla riket hade tydliga föreställningar om gemensamma ursprungsmyter, seder och kultur. I vilka sociala grupper var det förmoderna nationella tänkandet förankrat?

2.3.1 Föreställda gemenskaper hos överheten

Svensk forskning visar på att den makthavande överheten och den boklärdade eliten från åtminstone senmedeltiden såg sig själva som svenska och ansåg att riket befolkades av ett folk med särskilda

---

13 Sahlins 1989, s. 113-114.

14 Olof Blomqvist, "Migrant, officer och fosterlandsförrädare" i *Historisk Tidskrift* 138:3 (2018), s. 394-395.

15 Smith 2010, s. 5-9, 12-15.; Smith 1991, s. 13-15.; Jonas Nordin, *Ett fattigt men fritt folk: nationell och politisk självbild i Sverige från sen stormaktstid till slutet av frihetstiden*, B. Östlings bokförl. Symposium, Diss. Stockholm: Univ., Eslöv, 2000, s. 32-33.

steder, bruk och språk. I deras åsikt delade svenskarna ett gemensamt historiskt och mytologiskt ursprung, något som kommunicerades från den styrande överheten till den styrda befolkningen.¹⁶ Statsmaktens ideologiska budskap så som böndagsplakat och påbud är väl utforskat inom den svenska såväl som internationella forskningen. Jonas Nordin undersöker hur den svenska överheten förmedlade bilden av nationen, riket och statsmakten till undersåtarna. Han menar att överheten genom propagandaskrivning kopplade samman svenskarna med de gamla götarna. För att tillfredsställa ett patriotiskt sinnelag gavs det utrymme för en legendfabrikation där de gamla göternas bedrifter bidrog till att legitimera den svenska stormaktens inflytande.¹⁷

Tillys argument i föregående delkapitel väcker frågan hur den politiska enheten och statsbildningsprocessen kan ha påverkat föreställda gemenskaper och nationella identiteter i det svenska stormaktsriket. Vilka identiteter eller tillhörigheter framträder i det tidigmoderna samhället? Jonas Nordin gör gällande att en nationell identitet, retorik och politik var reella existerande fenomen under 1600- och 1700-talet, men menar att svenskheten fanns där för att bevara och upprätthålla de statsbärande och litterata klassernas intressen. Begrepp som *medborgare* och *fädernesland* användes redan under stormaktstiden som återkommande symboliska objekt för den plikt-känsla undersåtarna hade skyldighet att uppvisa i krigstider.¹⁸

Att dessa föreställningar delades av befolkningen i Sverige bör inte tas för givet. Det svenska forskningsläget visar två motstridiga åsikter. Nordin undersöker statens krigspropaganda för att urskilja den nationella självbilden i stormaktstida Sverige. Som ett resultat av sin forskning menar han att även om de sociala eliterna bestämde samhällsordningen så betyder inte detta att de lägre samhällsklasserna skulle ha saknat en nationell identitet. Även om Nordin nästintill uteslutande i boken *Ett fritt men fattigt folk* rör sig bland litterata och samhällsbärande skikt så antyder han att de lägre klasserna inte bara ägde en nationell identitet, utan att denna även till stor del sammanföll med eliternas.¹⁹

Peter Ericsson ställer sig emot detta när han diskuterar Nordins resultat. Ericsson har undersökt de förordningar som meddelades från överhet till underhet under stora nordiska kriget. Han menar i boken *Stora nordiska kriget förklarar: Karl XII och det ideologiska tilltalet* att man inte kan hävda att genom överhetens användande av uttryck som fäderneslandet, den svenska nationen eller familjen skulle vädja till vertikala och emotionella "lojalitetsobjekt". Det låg knappast något nationellt i framställandet av de svenska krigsansträngningarna. Hemlandet,

---

16 Jens Lerbom, *Svenskhetens tidigmoderna gränser: folkliga föreställningar om etnicitet och rikstillhörighet i Sverige 1500-1800*, Makadam förlag, Göteborg, 2017, s. 10-11.

17 Nordin 2000, s. 215-216.

18 Nordin 2000, s. 439-445.

19 Nordin 2000, s. 32-33.

religionen och familjen var i statsmaktens ideologiska tilltal snarare kungatrogen än av etnisk karaktär. Den föreställda gemenskapen skapades genom att undersåtarna delade den personliga relationen till kungen. Ericsson menar att överheten i dessa ideologiska tilltal försökte överbrygga motsättningen mellan den levda gemenskapen i lokalsamhället till den föreställda gemenskapen av det *regnala* fäderneslandet.²⁰

I Martin Lindes forskning kring interaktionen mellan överhet och allmoge i det tidigmoderna Dalarna återopade det litterata skiktet till såväl regionala som nationella identiteter, där den nationella identiteten var knuten till det *regnala* genom uttryck som landsfadern och fäderneslandet.²¹ Som tidigare nämnt menar Tilly på att det faktiskt låg i statens intresse att homogenisera befolkningen i såväl kapital- som krigsuppbådande syften.²² Kimmo Katajala menar att enhetlighet var ett ideal under tidigmodern tid men att verkligheten och den förverkligade förvaltningen såg annorlunda ut i det stormaktstida Sverige.²³

Olof Blomqvist kan i en fallstudie visa att den samtida akademiska definitionen av nationell tillhörighet i vissa fall var långt ifrån allenarådande under tidigmodern tid. När han undersöker domen mot svensk-danska krigsfången Fredrich Sahlgård under stora nordiska kriget kan Blomqvist se hur krigsrätten kunde tillämpa en definition av nationell tillhörighet som inte bara avvek från etablerade normer, utan som till och med uttryckligen förkastade dem. Han påpekar att det finns fog för att relatera krigsrättsdomen till den pågående statsbildningsprocessen, där utvecklingen kan visa på en förskjutning av lojalitetsföreställningar från kungen som individ till riket och staten som institution. Där Sahlgård hävdade sitt försvar enligt gångbara *regnala* lojalitetsideal visar krigsrätten en stark godtycklighet av den juridiska betydelsen av nationell tillhörighet. Blomqvist menar att krigsrättens definition av svenskhet möjligtvis kan representera en mer modern syn på nationell tillhörighet än den som förmedlades i den samtida statliga propagandan.²⁴

Monika Edgren har studerat den lagstiftning och konstruktion som kom att påverka den nationella gemenskapsformeringen i Sverige under 1700-talet och hävdar att begreppet fäderneslandet fick en metafysisk betydelse – det var inte enbart en plats där man var född och där man bodde, utan blev något man var tvungen att föreställa sig. Alla boendes i riket skulle inneslutas och det gällde från överheten att få dem att älska landet. Staten och folket skulle genom det

---

20 Peter Ericsson, *Stora nordiska kriget förklarar: Karl XII och det ideologiska tilltalet*, Acta Universitatis Upsaliensis, Diss. Uppsala: Univ., Uppsala, 2002, s. 169-171, 266.

21 Linde 2009, s. 92-93.

22 Tilly 1990, s. 100-101.

23 Kimmo Katajala, "Differentiering och unifiering: provinspolitiken vid det svenska rikets östgräns ca 1617-1809", i M. Engman (red.) & N. Villstrand, *Maktens Mosaik: enhet, särart och självbild i det svenska riket*, Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors, 2008, s. 143.

24 Blomqvist 2018, s. 415-419.

politiska språket ses som en enhet. Bofasthet och bekännelse till den lutherska läran var centrala aspekter för att tillhöra riket, där man under 1600-talet var undersåte kom man under 1700-talets senare hälft snarare att bli en medborgare. Nationsbegreppet användes inom den politiska retoriken i syfte att sammankoppla stat och befolkning.²⁵

I forskningen kring den svenska krigspropagandan visar Anna Maria Forssberg på att den svenska statsmakten använde kyrkan för att bedriva propaganda där kungen såväl som adel och allmoge var underordnad gud. Därmed kan man peka på att det faktiskt fanns medel för att främja en kulturell homogenitet i det tidigmoderna Sverige.²⁶ Under 1600- och 1700-talet var det svenska folket genomgående föremål för statens krigspropaganda. Forssberg menar på att ur överhetens synpunkt blev krigen en slags nationell identitet för folket; där man skulle be för krigslyckan, flottan och armén.²⁷ I sina böcker fokuserar Peter Ericsson och Forssberg på staten som aktör och hur nationella föreställningar tog sig uttryck i den svenska statsmaktens propaganda såväl som lagstiftning.²⁸ Göran Malmstedt undersöker även han omvärldsbilder och kollektiva identiteter i svenska böndagsplakat. I 1600-talets böndagsplakat menar Malmstedt att det går att urskilja tre olika nivåer av samhörighet i Sverige. Dessa är den nationella, den konfessionella och den kristet universala; där den tydligast framträdande är den nationella. Göran Malmstedt ställer sig alltså närmare Nordin än Ericsson och menar att böndagsplakaten vittnar om att det under 1600-talet fanns en nationalkänsla i Sverige; nationalism och nationalkänsla framställs oftast som relativt sentida historiska konstruktioner med rötter i 1700-talet.²⁹

Nils Ekedahl är likaså en av de forskare som undersökt böndagsplakat och drar slutsatsen att den tidigmoderna svenska staten sökte att binda samman överhet och undersåte genom en gemensam konfessionell identitet. Därigenom skulle befolkningen lära sig moral och socialt disciplineras. Dygder som lydnad, flit, tålamod och självbehärskning kom att ingå i det karolinska enväldets normsystem där staten använde kyrkan för att skapa och upprätthålla ordning och moral bland undersåtarna. I dessa plakat kopplades svenskarna ihop med Gamla testamentets skildring av det israelitiska kungadömet. Man var Guds förbundsfolk och utvalda att leva i det svenska Israel. Ekedahls avhandling delar likheter med såväl Malmstedt som Ericsson men torde sammanfalla väl med den regnala tolkningen; då kungen och kungamakten tillsammans med den lutherska

---

25 Edgren 2001, s. 165-171.

26 Anna Maria Forssberg, *The story of war: church and propaganda in France and Sweden 1610-1710*, Nordic Academic Press, Lund, 2016, s. 159-162, 213-215.

27 Forssberg 2016, s. 217-220.

28 Ericsson 2002, s. 168-171; Anna Maria Forssberg, *Att hålla folket på gott humör: informations-spridning, krigspropaganda och mobilisering i Sverige 1655-1680*, Diss: Stockholms universitet, Stockholm, 2005, s. 189.

29 Göran Malmstedt, "Gud bevara oss för papister och turkar: omvärldsbilder och kollektiv identitet i svenska böndagsplakat under 1600-talet", i V. Trépagny (red.) & M. Berg, *I andra länder: historiska perspektiv på svensk förmedling av det främmande: en antologi*, Historiska media, Lund, 1999, s. 97-99.

bekännelsen var den främsta symbolen för det svenska rikets enhet. De svenska kungarna likställdes med en messiansk frälsargestalt och var likt Israels fromma kungar Guds representanter på jorden.³⁰ Forskningen kring kollektiva identiteter i det tidigmoderna Sverige har ofta fokuserat på överhetens budskap i samband med krigspropaganda. Det råder delade meningar om huruvida budskapen skall karakteriseras som nationalistiska. Det finns alltså i det svenska såväl som internationella forskningsläget en tydlig åsiktsskillnad mellan olika forskare i synen på det nationella tänkandet före 1800-talet. I Sverige åtskiljs tolkningar om det *regnala* fäderneslandet och det *etniska* fosterlandet exempelvis genom Peter Ericssons kritik av Jonas Nordins tidigare resultat. Såväl Nordin, Malmstedt, Forssberg som Blomqvist ansluter sig mer eller mindre till den *etniska* tolkningen där de menar att det fanns ett nationellt tänkande i Sverige under den tidigmoderna tiden. Å andra sidan ansluter sig Gustafsson, Linde, Ekedahl och Ericsson snarare åt den *regnala* tolkningen där de väljer att istället lyfta fram kungatrogenhet, religionstillhörigheten eller de regionala skillnaderna, och ser med skepticism mot ett etnisk nationellt tänkande. Men något som väl blir bevisat i tidigare forskning är att dessa ämnen på gräsrotsnivå är otillräckligt utforskat.

2.3.2 Föreställda gemenskaper på gräsrotsnivå

Några historiker har försökt undersöka folkliga föreställningar om gemenskaper och kollektiva identiteter. Däribland John Breuilly som menar att man i det tidigmoderna Europa kan hitta rötterna till den moderna nationalismen. I och med statens växande auktoritet gentemot sina undersåtar och dessa staters eskalerande konflikter sinsemellan, kom de att mer och mer ta sig an de egenskaper som karaktäriserar nationalstater. Inom den politiska retoriken var idén om nationen dock underordnad den religiösa och monarkiska tillhörigheten. Breuilly anser att det inom icke-institutionella tankegångar mycket väl kan ha existerat föreställningar om etniska identiteter i tidigmoderna samhällen men att dessa bör i så fall främst ha knutit an till familjen och lokalsamhället. Hos Breuilly kan man tolka hur statsmakten förmedlade budskap utefter den *regnala* tolkningens perspektiv, medan den *etniska* tolkningen samtidigt kan ha existerat på gräsrotsnivå.³¹

I kontrast menar Ernest Gellner att i den förmoderna agrar-litterata statsbildningen är den styrande klassen en liten minoritet strängt fränskild från den stora majoriteten av

---

30 Nils Ekedahl, *Det svenska Israel: myt och retorik i Haquin Spegels predikokonst*, Gidlund, Diss. Uppsala: Univ., Uppsala, 1999, s. 214-223.

31 John Breuilly, *Nationalism and the state*, 2. ed., Univ. of Chicago Press, Chicago, 1994, s. 75-81, s. 92-93.

jordbruksproducenter.³² Under den horisontellt skiktade styrande minoriteten finns i vertikala frikopplade från varandra mindre bondegemenskaper. Dessa lever i regel inåtriktade liv där befolkningen – trots att de utgår från en någorlunda gemensam lingvistisk utgångspunkt – tenderar att utveckla dialektala och andra skillnader mellan varandra. Det finns inget intresse av att främja kulturell homogenitet på denna sociala nivå då statens intressen innefattar att uppbära skatt och bibehålla fred menar Gellner. Statsmakten har således inget intresse av att befördra kommunikation i sidled mellan de underordnade gemenskaperna. Det fanns heller inte medel nog för att genom kleresiet införa gemensamma kulturella normer. Kulturen och makten, vilka enligt Gellners nationalistiska teori är förutbestämda för varandra, har ej någon större förkärlek för *den andre* i det agrara stadiet – i detta stadiet råder en social kultur där kulturella och politiska gränser sällan sammanfaller. I korta drag finns därmed inte utrymme för nationalismen att bli allmänt accepterad då den centrala härskande makten samexisterar med halvautonoma lokala enheter.³³

Sahlins diskuterar nationella identiteter och motidentiteter vid den fransk-spanska gränsbygden. Han menar att gränsdragningen påverkade gränsbygdsbefolkningens mentalitet där olika typer av "gränser" mellan de båda staterna – politiska, juridiska, klerikala och ekonomiska – utgjorde tydliga inslag i människor vardag. Sahlins menar att den nationella identiteten var den kontinuerliga bearbetningen av "vän" eller "fiende" – en logisk förlängning av lokalsamhällets gräns mellan "vi" och "dem". Dessa skillnader gjorde det naturligt att identifiera sig med den ena sidan; ofta som ett resultat av att man polemiserat mot den andra. På så vis menar Sahlins att skillnader mellan franskt och spanskt snarare grundlades vid gränser än i Versailles och Madrid. I gränsbygderna skapades en kontakt mellan centralmakt och lokalsamhälle där nationell terminologi kom till uttryck. Befolkningen kunde åberopa det franska eller spanska, inte i den moderna nationalismens betydelse utan snarare för att skydda sina intressen och vädja till överhetens lojalitetsideal. Nationen var inte den enda identitetsgrunden utan bör snarare tolkas som en del i en mer komplex identitetskonstruktion.³⁴

Historikern Johannes Ljungberg tar inspiration från Peter Sahlins och undersöker den bohuslänska identitetsutvecklingen under mitten på 1600-talet. Ljungberg använder sig av domboksprotokoll och adelsbesvär i Bohuslän och ämnar undersöka kollektiva tillhörigheter hos såväl allmoge som adel. I sin undersökning finner han nationella identiteter såväl som motidentiteter, men menar att trots dessa så benämndes och identifierades man främst med det

---

32 Begreppet agrar-litterat statsbildning är lånat av Gellners begrepp agro-litterat statsbildning; som åsyftar att inom det agrara samhället tillkommer läs- och skrivkunnigheten bara vissa, och de kulturella klyftor som följer därav. För utförligare beskrivning se Gellner 1997, s. 20-25.

33 Gellner 1997, s. 21-26, s. 144.

34 Sahlins 1989, s. 103-111, s. 268-271.

lokala. Man talade om sig själva och sin bygd i termer som ”i den svenska tiden” eller ”i den danska tiden”, då gränserna ofta reviderades. Man presenterades som härstammande från en specifik gård eller socken men man innehade ofta en tillhörighet som bohuslänning snarare än svensk eller norsk. Efter att Bohuslän tillfallit Sverige kunde bohuslänska adeln fortfarande definiera sig som norsk men definitionen användes som en motidentitet mot det svenska, för att i förhandlingar kunna behålla sina gamla adelsprivilegier.³⁵

Martin Linde kan även han visa på den nationella identitetens tvetydighet. I forskning kring Dalarna under 1700-talet menar Linde att flera identiteter, knutna till olika gemenskaper bör ha samexisterat hos allmogen. Ofta var det landskapstillhörighet som markerades snarare än den nationella.³⁶ Erik Arrhén finner i karolinska soldaters dagböcker från stora nordiska kriget att den svenska nationella identiteten hos karolinska krigsfångar framförallt var knuten till den religiösa tillhörigheten snarare än den etniska.³⁷

Harald Gustafsson har bland annat undersökt suppliker från 1600-talets andra hälft från den skånska landsbygden. Han finner att etniska inslag såsom användandet och åberopandet av *danskt* och *svenskt* går att skönja men finner att dessa hade underordnad betydelse gentemot andra identitetsuttryck som social tillhörighet, kön, religion och så vidare. Gustafsson finner även att regionala kollektiv kunde handla mycket självständigt. Man kunde vara till exempel ”the Vestgöteske herrer” men man förväntades att agera som ”gode svenske män” snarare än västgötar. Inom riket kunde man betecknas utefter sin regionala tillhörighet men när man omtalades utifrån riket var det i regel som svenskar, norrmän eller danskar. Gustafsson visar på etniska såväl som regionala tolkningsmöjligheter men menar att det är osäkert hur stora befolkningsgrupper som anslöt sig till dessa tankar.³⁸

Jens Lerbom är den svenska historiker som gjort den senaste och mest omfattande studien av tidigmoderna föreställda gemenskaper på gräsrotsnivå. Lerbom har i boken *Svenskhetens tidigmoderna gränser* möjligtvis kommit till överraskande resultat och påvisar många exempel på etniskt nationellt tänkande på gräsrotsnivå. Han skriver att statsbildningsprocessen kan ses som en central faktor i skapandet av föreställda svenskheter, inte bara på vertikal nivå mellan styrande och styrda utan även på horisontell nivå mellan individer i lokalsamhället. Lerbom ger medhåll till

---

35 Johannes Ljungberg, ”Bohuslänsk identitetsutveckling efter Roskildefreden”, *Scandia* 75:2 (2009), s. 54-55.

36 Linde 2009, s. 60-63.

37 Erik Arrhén, ”Då svensk blev ryss. Nationell identitet hos karoliner i främmande land”, i *Karolinska förbundets årsbok*, Karolinska förbundet, Lund, 2001, s. 148-149.

38 Harald Gustafsson, ”Att draga till Malmö och skaffa sig rätt. Undersåtar, överhet och identitetsföreställningar i skånska suppliker 1661-1699”, i F. Nilsson, H. Sanders & Y. Stubbergaard (red.), *Öresundsgränser. Rörelser, möten, visioner i tid och rum*, Makadam i samarbete med Centrum för Danmarksstudier vid Lunds universitet, Göteborg, 2007, s. 97-104; Gustafsson 2000, s. 293, 306, s. 330.

tolkningen att det främst var byn, socknen eller staden som utgjorde individens identitet och gemenskapsvärld. Man benämndes även av rätten som härstammande från den eller den byn, socknen med mera. Vanligtvis knöts dock dessa benämningar samman med rikstillhörigheten. Men det går också att finna tydliga indikationer på att befolkningen i gränslandsområden var fullt medvetna om den föreställda gräns som delade riket åt. De var till exempel varse om att de var bosatta i antingen Sverige eller Danmark och beskrev sig själva i relation till *den andre*. Lerbom kommer till slutsatsen att det inte enbart förekom en *regnal* tillhörighet bland allmogen utan även en *etnisk* sådan bestående av en emotionell anknytning till ett gemensamt och tydligt avgränsat fädernesland. Detta "hem" var befolkat av ens släkt och vänner som man förväntades vara lojal mot. Religionen var inte försvenskad utan en överordnad, gränsöverskridande gemenskap. I det tidigmoderna Sverige fanns det alltså enligt Lerbom en etnisk såväl som regnal uttalad svenskhet på såväl stånds- som gräsrotsnivå under tidigmodern tid. Lerboms argument motsäger Gellner och ger fog för att tala om en svensk protonationalism.³⁹ Men en fråga som väcks hos mig är huruvida detta resultat är influerat av valet av område. Lerboms forskning åsyftar främst gränsbygdsområden som Skåne, Blekinge och Halland där dessa varit såväl svenskt som danskt under åren innan. Att de människor som bodde där blivit formade av sin omgivning torde vara tveklöst. Deras syn på nationell tillhörighet och gränsdragning kan mycket väl ha varit väldigt reell, men de utgjorde samtidigt inte en majoritet av rikets befolkning. Lerboms forskning kring *föreställda gemenskaper* och *nationell tillhörighet* på gräsrotsnivå har bara skrapat på ytan då undersökningen täcker en begränsad tidsperiod och få geografiska områden. Även de resultat som Lerbom påvisar visar på behovet av vidare forskning – det finns en tydlig forskningslucka i ämnet.

3 Forskningsfrågan

3.1 Syfte och frågeställningar

Som tidigare forskning visar är *föreställda gemenskaper* på gräsrotsnivå relativt outforskat. Hur blir forskningsresultaten om man överför dessa frågor till inbygdsområden istället? För att komma dessa frågor nära har jag valt att leta efter identiteter och gemenskaper i ett bestämt inlandsområde, Vadsbo härad i Skaraborgs län.

Syftet med uppsatsen är att utröna de föreställda gemenskaper och identiteter som går att finna i Sverige under stora nordiska kriget 1700-1721, för att på så sätt försöka urskilja

---

³⁹ Lerbom 2017, s. 28-33, s. 176-185.

föreställningar kring kollektiva identiteter på gräsrotsnivå. För att besvara syftet har ett antal frågeställningar tagits fram. Dessa lyder:

- Vilka föreställda gemenskaper eller identiteter anspelar vanligt folk på i ett inlandsområde?
- Vilka föreställda gemenskaper framträder på riks-, regional- och lokalnivå?
- I vilka situationer aktiveras föreställningar om diverse gemenskaper?

3.2 Teoretiskt ramverk

Den teoretiska utgångspunkten för denna uppsats kommer att utgå ifrån Benedict Andersons tidigare nämnda teori kring *föreställda gemenskaper*. Anderson menar att gemenskaper inte känns igen på sin falskhet eller autenticitet utan på hur de föreställs. Till exempel hade det javanesiska språket ända tills helt nyligen inget ord för abstraktionen "samhälle", men likafullt har javanesiska bybor alltid vetat att de står i förbindelse med människor som de aldrig har sett. Likväl menar Anderson att:

En amerikan kommer aldrig att träffa, eller ens känna till namnet på mer än en handfull av sina cirka 250 miljoner landsmän. Han har ingen aning om vad de tänker ta sig till i det enskilda ögonblicket. Men han har fullständigt förtroende för deras oavbrutna, anonyma, samtida verksamhet.⁴⁰

Om den föreställda *gemenskapen* definieras utefter den föreställda tillhörighet man känner med människor man i majoriteten aldrig kommer att träffa, så måste *gemenskapen* omslutas av någon form av en föreställd *gräns*. I min mening bör *föreställda gemenskaper* alltid till någon form vara inkapslad av någon form av gräns. Oavsett om människor inom en viss föreställd gemenskap sammankopplas genom dess relation till den rätta regenten och det *regnala* eller om man känner samhörighet med det *etniska* och känslor av ett gemensamt ursprung eller kultur bör den likaså, oavsett termer som nationalstat eller konglomeratstat, avgränsa sig på ett eller annat sätt. Likväl som den föreställda gemenskap utgör uppsatsens huvudsakliga teoretiska utgångspunkt följs den åt av den föreställda gränsen; där gränsen är det som skiljer "vi" från "dem" och kan likafullt vara porös och oklar. Peter Sahlins definition av *gränser* sammanfattar detta väl:

National identity is a socially constructed and continuous process of defining "friend" and "enemy", a logical extension of the process of maintaining boundaries between "us" and "them" within more local communities. National identities constructed on the basis of such an oppositional structure do not

---

40 Anderson 1993, s. 20-22, s. 37.

depend on the existence of any objective linguistic or cultural differentiation but on the subjective experience of difference. In this sense, national identity, like ethnic or communal identity, is contingent and relational: it is defined by the social or territorial boundaries drawn to distinguish the collective self and its implicit negation, the other.⁴¹

Den *regnala* såväl som *etniska* tolkningen kommer utgöra en viktig diskussion för att tolka nationella föreställda gemenskaper. Andersons teori är dock inte enbart applicerbar på nationella föreställningar, utan såväl regionala, lokala som religiösa m.m., där gränser är än lika aktuella. Denna uppsats kommer förhålla sig till *gränser* som en skiljelinje mellan diverse gemenskaper och tillhörigheter; det var där man kom i kontakt med utomstående. På liknande sätt bör gränser tagit olika form beroende på om den föreställda gemenskapsvärlden var *regnala* eller *etnisk*. Enligt den *regnala* tolkningen bör gränser och tillhörigheter varit mer porösa och utbytbara än i enlighet med den *etniska* tolkningen. Likväl bör flera olika gränser varit av betydelse på en och samma gång – inte enbart riksgränsen utan också till exempel länsgränsen, häradsgrens eller sockengränsen. I vilka situationer var de olika gränserna viktiga? På samma sätt bör man problematisera föreställda gemenskaper och tillhörigheter. Rikstillhörigheten bör ha aktiverats utefter andra kriterier än till exempel länstillhörigheten. Hur frånskiljde sig dessa från varandra och när återopade man en specifik tillhörighet? För att greppbart svara på uppsatsens syfte kommer det teoretiska ramverket därför att inbegripa *föreställda gemenskaper* i kombination med *föreställda gränser*.

3.3 Källor och metod

I denna uppsats kommer jag, genom de teorier som nämnts, grundligt utforska främst domboksprotokoll i Vadsbo härad i Skaraborgs län. Arkiven och källmaterialet sträcker sig väl långt före och efter den tänkta undersökningsperioden. Vid första anblick är källmaterialet från 1700-1721 väl bevarat. Vadsbo härad var väldigt omfattande; något som går att se då Vadsbo domsaga från 1656 var uppdelad i fyra tingslag. Dessa var Hova, Hasslerör, Binneberg samt Valla tingslag. År 1863 uppdelades domsagan i Norra Vadsbo härads domsaga, som innefattade Hova och Hasslerörs tingslag, och Södra Vadsbo härads domsaga, där Binneberg och Valla tingslag täcktes. 1926 förenades de båda domsagorna åter igen till Vadsbo domsaga. Då Hasslerörs tingslag är för denna tidsperiod till majoriteten fuktskadad kommer denna att undersökas mindre än resterande tre tingslag. Det förekom även att inskickade suppliker och kungliga skrivelser lästes upp under tingen; även dessa kommer att beröras i uppsatsen.

---

41 Sahlins 1989, s. 270-271.

Mordet på kronofogden Warenberg och upproret i Binneberg i mars 1710 kan tänkas ha resulterat i tillkomsten av rättsliga källor som kan ge inblickar i allmogens tänkande. Den kommission som sattes in för att fångsla och döma rebellerna vid mordet och upproret i Binneberg – med tillhörande skrivelser, protokoll, suppliker och domar – kommer därmed utgöra ett viktigt källmaterial för att skönja föreställda gemenskaper. Landshövdingen i Skaraborgs läns skrivelser till Kunglig Maj:ts råd för åren 1709-1711 kommer även undersökas då de till viss omfattning berör upproret i Binneberg.

Denna studie kommer att vara av kvalitativ art. Uppsatsen åsyftar åt att urskilja föreställda gemenskaper och nationella åberopande i det tidigmoderna Sverige inom ett bestämt härad, Vadsbo härad. Inbygdsområden är tämligen utforskat när det gäller dessa frågor, där till exempel Ljungberg och Lerbom undersöker gränsbygdsområden. Mordet på kronofogden Johan Warenberg 1710 är väl utforskat men ur andra perspektiv; fallet ger även en intressant ingångspunkt i Vadsbo härad och dess möjliga regionala särart. Att begränsa tidsperioden till stora nordiska kriget är delvis på grund av tidsbrist men även av anledningen att krig kan ha aktualiserat olika kollektiva identiteter. Likväl bör kraftiga pålagor och manskapsutskrivningar ha påverkat gemene mans syn på riket och statsmakten. En fördel är även att krigets statliga propaganda är välkänd i till exempel Nordin och Ericssons forskning. Det blir också en tydlig början och slut på undersökningsperioden. Som tidigare forskning visar på är föreställda gemenskaper överlag utforskat på gräsrotsnivå, såväl i Sverige som på det internationella fältet. Jens Lerbom visar att det på gräsrotsnivå finns mycket vidare forskningsmöjligheter i ämnet. Att kunna jämföra hans resultat från svenska gränslandsområden gentemot ett inlandsområde som Vadsbo härad bör vara resultatgivande och bidra till nya forskningsresultat.

Som sagt kommer tidsperioden mellan 1700-1721 ämnas att beröras. Till följd av den tidsbegränsning som råder för uppsatsens färdigställande och för att göra det omfattande källmaterialet mer greppbart kommer tre djupdykningar att ske i domboksmaterialet. Första djupdykningen infaller runt krigets början år 1700, den andra år 1710 då upproret i Binneberg inträffade, och sista nedslaget kommer att göras runt Karl XII:s andra norska fälttåg år 1718 då pålagor och ansträngningar bör ha slagit som hårdast mot befolkningen.

3.4 Källkritik och motiveringar

För att svara på syfte och frågeställningar kommer det behövas att man hittar och tolkar föreställda gemenskaper. Det blir därmed viktigt att källkritiskt och kvalitativt granska det material som används. Det bör påpekas att det inte finns något självklart val av källor om man vill studera

kollektiva identiteter. Jens Lerbom har dock visat att domböcker kan innehålla referat av bönders yttranden som belyser ämnet. Det källmaterial som kommer att undersökas är visserligen förmedlat genom professionella skrivare men bör till stor del spegla föreställningar av sin samtid. Lerbom skriver gällande domboksprotokoll att protokollförarens noteringar inte fick avvika för mycket från människornas berättelse inför rätten; även om allt som sades inte kunde återges ordagrant fick de ej heller förlora sin legitimitet på grund av förvanskning. I suppliker framhävdes ofta avsändarens underdånighet och underkastelse i hopp om lindringar. Suppliker bör trots uppenbara stereotypa formuleringar ses som ett "ritualiserat möte" mellan avsändare och adressat som i sig konstruerar och konfronterar olika typer av föreställningsvärldar. Jens Lerbom menar att även om det finns representativitetsproblematik i att använda sig av rättegångsprotokoll så kan dessa betraktas som "delar av en gemensam repertoar som var begriplig och betydelsefull för de människor som omfattades av den. Därmed speglar de också individers och grupper föreställningsvärldar på ett bredare plan, inte bara en snäv samhällselit".⁴² Kommissionens rannsaktionsprotokoll 1710 bör även diskuteras källkritiskt. Protokollet innehåller väldigt ingående vittnesmål. Vid jämförelse med domboksprotokoll bör rannsaktionsprotokollet framhäva åsikter som sades när ingen var menad att höra; materialet når gräsrotternas obeslöjade tankar och kan ge inblickar i föreställningar om kollektiva gemenskaper.

Johannes Ljungberg menar att gradskillnaden mellan *att tillhöra* och *att identifiera sig med* kan problematiseras oändligt. Till vilken grad tillägnade man sig de identitetsmarkörer som uttrycktes? Ljungberg menar genom att kontextualisera iakttagelserna av identitetsmarkörer blir resultaten trots allt hermeneutiskt försvarbara, om än inte fullkomliga.⁴³ För att skönja de tankegångar och normer som var gängse på gräsrotsnivå kommer många empiriska exempel att användas, vilket vid första anblick kan ses som en övervikt av citat. Dessa empiriska belägg behöver dock framhävas för att åskådliggöra samtidens åberopanden och benämningar. Ur källkritisk synpunkt är inte citatens sanning eller icke-sanning väsentligt; man talade allt som oftast i hävdvunnen terminologi vilket belyser samtidens argumentation och åsikter.

I de suppliker som tas upp talade allmogen ofta enligt den diskurs överheten förväntades vilja höra, vilket framhäver samhällets rådande maktstrukturer – på liknande sätt kommer kungörelser och korrespondens från överheten anlitas. Vittnesmål i domböcker och rannsaktionsprotokoll bör visa en mer avskalad bild av samhället; väsentligt att belysa blir hur dessa frånskiljer sig från överhetens retorik. Det är främst dessa källors föreställningsvärldar som uppsatsen kommer undersöka.

---

42 Lerbom 2017, s. 19-22.

43 Ljungberg 2009, s. 39.

3.5 Uppsatsens disposition

Resultaten kommer att delges utifrån tre teman, där den egna analysen kommer att framföras samt diskuteras gentemot tidigare forskning. I den mån det är möjligt kommer jag försöka hålla isär överhetens diskurser och terminologi ifrån allmogens.

Det första temat kommer att ur Vadsbo härads perspektiv beröra riket och föreställda gemenskaper på *riksnivå*. Hur framträdande var det etniska gentemot det regnala? I det andra temat kommer de *regionala* skillnaderna och gemenskaperna på *läns-*, *landskaps-* och *häradsnivå* att diskuteras. Vilka tillhörigheter går att urskilja på regional nivå? I det tredje och sista temat kommer gemenskaper på den *lokala* nivån att resoneras kring där häradets tingslag, församlingar, socknar och byar kommer att belysas.

För att lättare särskilja överhetens perspektiv gentemot den på gräsrotsnivå kommer resultatredovisningen att delas upp i två kapitel, för att sedan knyta samman de båda i slutdiskussionen. Båda kapitlen kommer utgå ifrån de ovannämnda temana. Det första kapitlet kommer diskutera de föreställda gemenskaper som överheten ville förmedla till befolkningen genom att undersöka statsmaktens externa kommunikationskanaler inom Vadsbo härad. Överhetens interna kommunikationskanaler kommer även att undersökas för att urskilja hur överheten internt kommunicerade kring och föreställde allmogen i Vadsbo härad. I det andra kapitlet kommer de föreställda gemenskaper som upplevdes på gräsrotsnivå att undersökas. Hur skiljde sig dessa från bilden som överheten ville förmedla? Här kommer häradets fyra tingslags respektive domboksprotokoll och suppliker att vara centrala för att skönja de identiteter och gemenskaper som existerade bland allmogen.

Upproret vid Binneberg gästgiveri 1710 kommer till viss del fungera som startpunkt för resultatdiskussionen, men följaktligen inte fungera som en början eller slutdatum. Jag kommer vid behov skilja på södra och norra Vadsbo härad. Uppsatsen kommer även att hoppa i tid och rum då kronologi under en sådan kort tidsperiod inte bör spela någon roll. Det som blir desto viktigare att framhäva är att även fast pålagorna nådde sin höjd i och med Karl XII:s norska fälttåg 1716 och 1718 var skattetrycket, utskrivningarna och det allmänna välståndet hårt pressat under hela krigsperioden.

3.6 Begrepp och definitioner

I uppsatsens syfte ämnas undersökningen undersöka gemenskaper på riks-, regional- och lokalnivå. Men hur definierar man dessa? I denna uppsats hänvisar jag till Harald Gustafssons definition av

det svenska riket; riksnivån hänvisar till den svensk-finska delen då de tyska och baltiska områdena var mindre integrerade med centralmakten och i högre grad utrustade med egna politiska och administrativa strukturer.⁴⁴ Regionalnivå syftar främst till län och landskap. Likt Dalarna i Lindes forskning eller Västergötland hos Gustafsson kunde dessa kollektiv agera självständigt i många fall. Men med tanke på Vadsbo härads storlek kommer även häradsnivån att benämnas som regional nivå.⁴⁵ Den lokala nivån åsyftar till hembygd, socknen och tingslaget där Benedict Anderson menar att den levda gemenskapen var framträdande.⁴⁶ Med begreppet *allmoge* åsyftas samtliga, utöver ståndspersoner, vuxna män i ett landsbygdsområde. Dessa var allt från besuttna bönder, adelns och kronans landbor, torpare, hantverkare samt lokalsamhällets fattiga och obesuttna.⁴⁷

4 Bakgrund

4.1 Stora Nordiska kriget

Stora nordiska kriget var konsekvensen av den svenska territoriella expansionen under 1600-talet. Fredrik IV av Danmark, Peter den store av Ryssland och August II av Polen och Sachsen ingick i ett anfallsförbund mot Sverige med målet att ta tillbaka de provinser som Sverige tidigare hade lagt under sig. Vid krigsutbrottet 1700 stod emellertid Sverige bättre militärt rustat än någonsin tidigare. Tidiga svenska framgångar ledde till att Danmark snabbt slogs ut ur anfallsförbundet, och 1706 sedermera även Polen-Sachsen. Men den ödesdigra vändpunkten kom 1709 efter den svenska fältarméns nederlag vid Poltava. Ju längre kriget led ju större blev bördorna för rikets invånare – stupade skulle ersättas och skattpålagor var ständigt återkommande belastningar för såväl allmogen, borgarståndet och adeln. Ungefär 200 000 man fick sätta livet till under det stora nordiska kriget, vilket kom att ha katastrofala konsekvenser för det svenska riket.⁴⁸

4.2 Karl XII:s Sverige och krigets påfrestningar

Vid 1600-talets slut bodde det omkring 3 miljoner människor i det svenska stormaktsväldet. Jan Lindegren påpekar i sin essä om Karl XII att knappt hälften av dessa var svenskar, en sjättedel

---

44 Gustafsson 2000, s. 25-29.

45 Linde 2009, s. 60-63; Gustafsson 2000, s. 293.

46 Anderson 1993, s. 21.

47 Mats Hallenberg & Johan Holm, *Man ur huse: hur krig upplopp och förhandlingar påverkade svensk statsbildning i tidigmodern tid*, Nordic Academic Press, Lund, 2016, s. 44.

48 Ericsson 2002, s. 22-28.

finnar, en tredjedel balter av olika slag och en tiondel tyskar. Väldet var uppdelat i riket, som ofta definieras som Sverige och Finland, och i provinserna. Karl XI genomförde under sitt styre ett antal reformer, däribland reduktionen och det civila och militära indelningsverket.⁴⁹ Peter Ericsson menar att i och med reduktionen gavs kronan betydligt större resurser att disponera över där dessa medel främst användes för att bygga upp en stark stående krigsmakt. Under 1680- och 1690-talen genomförde staten inventeringar av vilka hemman som fanns tillgängliga, deras beskaffenhet och bärkraft varpå de anslogs till olika utgiftsposter. Statsmakten lade stor vikt vid kavalleriet. Ryttare försågs med ett eget torp där de i fredstid skulle stödja sin egen försörjning. För infanteriets del var det allmogens uppgift att hålla regementena fulltaliga. I gengäld skulle de, deras barn och tjänstefolk vara befriade från utskrivning, fördubblingar, tvångsmässiga värvningar och liknande. Ett resultat av denna överenskommelse blev det ständiga knektehålet. Dessa organiserade vanligen genom att två hela mantal utgjorde en rote, som satte upp en knekt. Roten skulle förse denne knekt med ett torp, årslön, kläder, spannmål och liknande men i fredstid förväntades han försörja sig själv. När kriget dock bröt ut kunde inte indelningsverket längre fylla de akuta behovet av nytt manskap. Nya skatter skrevs ut och nya förband värvades både inom och utom landet; statsmaktens löfte om befrielse från besvär utöver det ständiga knektehushållet kunde inte upprätthållas i ett krigsläge.⁵⁰

För att vidmakthålla den svenska stormaktsställningen krävdes ytterligare militära satsningar i form av stora permanenta flottutgifter. Lindegren ser denna uppbyggnad av en stark armé och flotta som ett högst rationellt svar på stormaktsväldets militärstrategiska läge. Rekryteringsbördan var redan innan det stora nordiska kriget mycket hård för befolkningen i riket. Det var i efterdyningarna av svåra missväxter och svält som Karl XII kom till tronen. Uppskattningsvis miste en kvarts miljon människor livet i svältkatastrofen. Den ekonomiska utvecklingen i riket hade tidigare fördelats ojämnt vilket ledde till någorlunda skiktningar inom bondeklassen. En blott 15-årig Karl XII förklarades som Sveriges myndige och enväldige monark. Om det mesta gått i invanda mönster under stora nordiska krigets första hälft kom så gott som allting att förändras under andra hälften. Skattesystemet förändrades drastiskt och Centralförvaltningen samt regional- och lokalförvaltningen reorganiserades.⁵¹ Redan tidigt under kriget blev soldattjänsten en personlig skyldighet för de unga männen ur de lägre klasserna. Alla som var friska och inte hade fast tjänst underkastades detta. Söner till mindre bemedlade bönder och drängar levde dock också under dessa hot. Manskapsuttaget var även ur ett samhälleligt perspektiv den största påfrestningen som kriget

---

49 Jan Lindegren, "Karl XII", i Florén, Anders, Dahlgren, Stellan & Lindegren, Jan, *Kungar och krigare: tre essäer om Karl X Gustav, Karl XI och Karl XII*, Atlantis, Stockholm, 1992, s. 160-166.

50 Ericsson 2002, s. 24-27.

51 Lindegren 1992, s. 160-166.

förde med sig. 1700 tillhandahöll det svenska väldet ungefär 76 000 man i vapen. Genom de ökade utskrivningarna kulminerade den svenska truppstorleken till 115 000 man år 1708, för att sedan minska därefter. Mot krigets slut utgjordes över 90% av krigsmaktens totala numerär av manskap från den svenska riksdelen. Det var alltså en kraftig åderlåtning av bondesamhällets arbetskraft, där väldigt få återvände hem från kriget.⁵²

4.3 Vadsbo härad

Vadsbo härad i Skaraborgs län är undersökningsobjektet för denna uppsats. Skaraborgs län bestod av 15 häradar, som fördelade sig på 5 fögderier. Länets nordöstra del som stod mellan Vänern och Vättern, Billingen och Tiveden fylldes av det stora Vadsbo härad, som utgjorde ett eget fögderi.⁵³ Angränsande till Vadsbo härad och Skaraborgs läns norra gräns låg Närkes och Värmlands län. Inom häradet låg även Mariestad som var residensstad i Skaraborgs län, där landshövdingen hade sitt säte.

I det sydöstra hörnet av länet låg Vartofta härad. Vartofta härad tillsammans med det lilla Frökinds härad sydväst om Falköping bildade Vartofta fögderi. Mellan dem, från Hjo vid Vättern i öster till Falköping åt sydväst och nästan hela vägen till Skara åt nordväst, låg Höjentorps fögderi. Till Höjentorps fögderi tillhörde Kåkinds härad i öster, Gudhems härad i sydväst och Valle härad i nordväst, beskriver Herlitz. Väster om dessa tre fögderier låg Skara fögderi med tillhörande Kinne, Skånings, Laske och Vilske häradar. Nordväst härom låg Läckö fögderi. Åse, Kållands och Kinnefjärdings häradar samt Viste och Barne häradar stod under Läckö fögderi.

I synnerhet Vadsbo men även Vartofta var stora häradar. Lars Herlitz menar därför att man inom Vadsbo härad kan skilja mellan tresädes- och tvåsädesslätbygd i söder och skogsbygd i norr. Till det stora Vadsbo härad hörde en fjärdedel av länets mantalsskrivna befolkning. År 1711 hade Vadsbo förlorat ungefär samma andel som länet hade tappat först 1719. Dock ökade den mantalsskrivna befolkningen i Vadsbo härad efter 1711, och häradet hade vid nästföljande bottenläge 1720 återtagit drygt en fjärdedel av förlusten som uppmätts år 1711.⁵⁴

Vadsbo härads domsaga bestod av fyra separata tingslag. Dessa var Hova, Valla, Hasslerör och Binneberg. Hova och Valla tingslag med sina tillhörande socknar och församlingar kan sägas tillhöra det skogsbygdsrika norra Vadsbo. Häradets södra slättbygder tillhörde Binneberg och Hasslerör tingslag. Varje tingslag höll årligen i tre separata ordinarie ting, men vid behov hölls även

---

52 Ericsson 2002, s. 27.

53 Lars Herlitz, *Koppskatten i det äldre tjänstesamhället: den mantalsskrivna befolkningen i Skaraborgs län 1699-1767*, Ekonomisk-historiska institutionen, Univ., Göteborg, 1991, s. 14-16.

54 Herlitz 1991, s. 14-16, s. 28-29

extraordinarie inkallade ting. I början av året hölls ordinarie vintertinget; vanligtvis hölls dessa någon gång mellan januari och mars men skiftar från tingslag och år. Runt maj och juni anordnades tingslagens ordinarie sommaring. Under årets sista kvartal hölls vanligtvis det ordinarie hösttinget, främst hölls dessa under höstmånaderna men ibland kunde dessa dock påbörjas sent i augusti eller avslutas tidigt i december. Vid behov kunde diverse mål flyttas från ett tingslag till ett annat, och vissa mål togs ibland upp i flera av tingslagen.

5 Resultatredovisning

För att svara på uppsatsens syfte kring vilka föreställda gemenskaper och identiteter som går att finna i det krigsargade stormaktstida Sverige under stora nordiska kriget, blir det motiverat att först kartlägga de identiteter som överheten ämnade att framhäva i propaganda och statliga budskap. Än viktigare blir att därefter undersöka vilka gemenskaper som tycks ha existerat bland befolkningen på gräsrotsnivå. I vilken mån överensstämde dessa med varandra? Överhetens interna och externa kommunikationskanaler såväl som suppliker och domboksprotokoll mellan åren 1700-1721 kommer att undersökas i kommande kapitel. I första kapitlet kommer de budskap *överheten* förmedlade till befolkningen att undersökas för att kunna se vilken gemenskapsidentitet överheten försökte vädja till och skapa lojalitet kring. Därefter kommer överhetens interna korrespondens att undersökas i hopp om att skönja hur man sinsemellan benämnde och talade om föreställda gemenskaper och allmogen i Vadsbo härad. Dessa två kapitel kommer alltså att fokusera på överhetens perspektiv. Efterföljande tre kapitel berör gemenskaper på gräströtsnivån på riks-, regional- och lokalnivå, där allmogen främst kommer till tal. Hur skiljer sig allmogens gemenskaper och lojaliteter gentemot den som överheten åsyftade att förmedla? För att kunna urskilja föreställda gemenskaper hos vanligt folk kommer begrepp såsom gränsdragningar, kollektiva tillhörigheter och regionala skiljaktigheter att vara meningsfulla utforskningsområden. Jag vill härmed påminna om de frågeställningar uppsatsen ämnar att svara på. Vilka föreställda gemenskaper eller identiteter anspelade man på; och i vilka situationer aktiverades diverse gemenskaper?

5.1 Överhetens kommunikation och budskap

Detta kapitel kommer delas upp i två delkapitel för att särskilja överhetens externa och interna kommunikationskanaler. Det första rör överhetens externa kommunikation, där källmaterialet består av de förordningar, kungörelser och ideologiska budskap som lästes upp i predikstolar såväl som vid de utfärdade tingen; här kommer främst år 1710 att beröras men fler nedslag kommer göras vid

behov. Andra delkapitlet undersöker överhetens interna korrespondens. Källmaterialet rörande den interna korrespondensen kommer utgöras i form av landshövdingen i Skaraborgs läns skrivelser till Kunglig Maj:ts och brev häradets ämbetsmän sinsemellan, här kommer upproret i Binneberg 1710 att främst undersökas. För båda kapitlen kommer den kommission som åsyftade att fängsla och döma de ledande upprorsmännen 1710 att undersökas.

5.1.1 Överhetens budskap i externa kommunikationskanaler

De institutioner som syftade till att underlätta statsmaktens resursuttag och skapa lojalitet mot överheten utgjorde det statliga kontrollsystemet. Under stora nordiska kriget fick allmogen emottaga en mängd statliga budskap som beroende på situationen kunde vara uppläxande eller uppmuntrande. Bland annat Martin Linde och Anna Maria Forssberg menar att kyrkan och religionen fungerade som ett redskap för tankekontroll; överheten vädjade kontinuerligt till en *kristen* identitet där kungörelser och förordningar lästes upp antingen i predikstolar eller vid tingslag. Överheten försökte ibland vädja till vissa "nationella" identiteter, uttrycket "fäderneslandet" användes ofta men ibland även ordet "svensk".⁵⁵

Den rådande samhällsordningen legitimerades delvis genom undersåtarnas rätt att lämna in klagomål där man genom suppliker och riksdagsbesvär i viss utsträckning kunde få gehör för sina synpunkter. Därmed stärktes också legitimiteten för kungens roll som allmogens beskyddare, något som var väl förankrat i överhetens retorik. I bakgrunden fanns dock alltid statsmaktens våldsapparat som yttersta argument. För överheten kunde kommunikationskanalerna i ett tidigt skede skönja möjliga orosmoment till exempel genom ökade klagomål och man kunde därefter agera med åtgärder såsom eftergifter eller våld. Linde menar även att folkliga opinionsyttringar inte alltid uppmuntrades; samhällsordningen var trots allt strängt hierarkisk. Det fanns en tydlig ambition från de styrandes sida att tukta och tygla allmogen, där klagomål från underlydande tenderade att uppfattas som ohörsamhet.⁵⁶ I överhetens ideologiska budskap talade man om allmogen som undersåtar, ofta använt var uttryck som "Våra trogna undersåtare" eller "Kongl. Maj:ts trogna undersåtare". Benämningen "undersåte" förutsatte att det förelåg ett dominansförhållande där kungen gjorde anspråk på maktmedlen och undersåten erkände sin underdånighet.

Peter Ericsson menar att i de utfärdade kungliga förordningar under krigets första hälft tilltalade man undersåten i nästintill enbart neutrala termer såsom "inbyggare" och "alla som bygga och bo" medan under krigets andra hälft framhölls ibland även det nationella. Förutom de uttryck

---

55 Linde 2009, s. 37, s. 56-57, s. 65-67. Forssberg 2016, s. 159, s. 173.

56 Linde 2009, s. 37, s. 56-57, s. 65-67.

som tidigare nämnts kom även "Swenske män", "Sweriges barn" och "Patriot" att få en ökning. Ericsson vill mena på att ordet patriot inte bör betraktas med modern betydelse, utan man måste ta hänsyn till dess ursprung från latinets ord för fadern, pater och fäderneslandet, patria. Det handlar alltså om en person som är trogen sin far, här i överförd bemärkelse sin kung. Ericsson menar även att sådana tilltal syftar "på en personlig relation och fungerar inte i sin sentida bemärkelse som markörer av lojalitet mot ett folk". I beteckning för de landområden som undersåtarna uppmanades att med livet försvara användes främst uttrycken "riket/riksen" eller "fäderneslandet". Ericsson menar även att fäderneslandet bör förstås bokstavligen, som just det land fäderna har innehaft, bebott eller brukat. Dessa tilltal användes för sin otydlighet och syftade till att sätta ord på de lojaliteter och tillhörigheter som undersåtarna kunde tänkas hysa, i syfte att rikta sådana lojaliteter mot kungen. I sin kritik mot Jonas Nordin menar Ericsson att begreppet fäderneslandet inte åsyftade den svenska nationen eller familj, släkt och vänner.⁵⁷ Nordin menar däremot att man med uttrycket fäderneslandet vädjade till vertikala och emotionella lojalitetsobjekt. Han menar även att den krigspropagandan som riktade sig till undersåtarna i riket hade en tydlig nationell prägel. Det var försvaret av hemlandet, familjen och religionen som framställdes som de främsta motiven till den gemensamma krigsansträngningen. Likaså skriver Nordin att den kulturella homogenitet som eftersträvas av moderna nationalstater uttrycktes redan under 1600-talet i Sverige. Rikets förbättrade kommunikationsformer under tidigmodern tid förbättrade möjligheten till kulturell likriktning. Det går inte att finna tecken på någon kulturell heterogenitet mellan motstridiga samhällsgrupper; ambition att på denna grund isolera bönder socialt och politiskt fanns inte i det tidigmoderna riket. Nordin drar slutsatsen att föreställningar om en svensk nationell identitet ofta kunde verka starkare än olika regionala eller sociala bindningar bland lägre samhällsskikt.⁵⁸ I denna åsiktsskillnad åskådliggörs de båda tolkningarna som till mångt och mycket format diskussionen kring den nationella identiteten i det tidigmoderna Sverige; där Ericsson står för den regnala tolkningen medan Nordin närmar sig den etniska tolkningen. Hur framträder dessa i Vadsbo härad under det stora nordiska kriget? Var det för landsfadern konungen man förväntades strida eller var det för fosterlandet Sverige?

Överhetens retorik - det regnala eller det etniska

Martin Linde och Peter Ericsson har i sina respektive forskningsprojekt båda kommit till ungefär samma slutsatser. De menar på att det var den vertikala relationen mellan kung och undersåte som

---

⁵⁷ Ericsson 2002, s. 165-169.

⁵⁸ Nordin 2000, s. 175-176, s. 451-454.

framstod som normal, där undersåtlighet ofta återropades utan att sammankopplas med svenskhet medan "svenske män" nästintill aldrig lästes utan att de samtidigt beskrevs som undersåtar. De båda visar även på att det var den patriarkala samhällssynen som var allenarådande. Riket uppfattades i analogi med det patriarkala hushållet där kungen kunde framställas som husfadern och undersåtarna som barn eller tjänare. Fadersauktoriteten framskymtar i det ideologiska tilltalet som beskrev samhällets maktrelationer; invånarna tilltalades som "Svea barn" och förväntades visa trohet mot kungen och fäderneslandet. Ericsson och Nordin har som sagt studerat de förordningar som togs fram under stora nordiska kriget. I sin forskning visar Ericsson hur uttrycket *fäderneslandet* tillsammans med *riket/riksen* var de vanligast förekommande benämningarna av de landområden man återropades att försvara. Man talade även om om fäderneslandet som likhet med åkallandet av de ädla förfäderna.⁵⁹ Tillika var riket i den retorik Vadsbo härad fick emottaga mycket riktigt något man förväntades försvara och vara lojal och lydig mot. Specifika häraden i Skaraborgs län tilltalades av överheten som "trogna och redelige undersåtare emot sin konung".⁶⁰

Jonas Nordin hävdar att försvaret av hemlandet, familjen och religionen framställdes som de främsta motiven till den gemensamma krigsansträngningen och att föreställningen om en gemensam svensk nationell identiteten torde varit gängse.⁶¹ Likt Nordins forskning förekommer det i källmaterialet benämningar som kan sammanfalla med den *etniska* tolkningen, till exempel talade överheten i enstaka fall om "kärleken till Fäderneslandet".⁶² Men jag vill påvisa att konungen, riket och fäderneslandet var sammankopplade och att man snarare talade i *regnala* termer i överhetens retorik.

Under Binneberg, Hasslerör, Hova och Vallas respektive höstting år 1710 i Vadsbo härad ungefär ett halvår efter upproret i Binneberg, upplästes den skrivelse från överheten som kungjorde domen emot allmogen i häradet efter mordet på kronofogden Johan Warenberg. Efter en ditsänd kunglig kommission och utredning dömdes 24 personer, varav 8 till döden och att stegas. Den resterande allmogen ansågs medskyldiga men kom att benådas av överheten, men inte utan att ha forcerats att acceptera en överenskommelse på överhetens villkor. I kungörelsen påpekar överheten:

Huru allmogen af Wadzbohäradh, icke hafwa dhen i höga öfwerhetens nampn anbefalte resan till dhen ort, dher Kongl. Majjtz angelegne dienst och fäderneslandets nödtorft fordrade, fullföljdt, utan låtet sig af

---

59 Linde 2009, s. 58-59; Ericsson 2002, s. 166-170.

60 Soop till Kungl. rådet 8 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

61 Nordin 2000, s. 175-176, s. 453.

62 Skrivelse från Swante Segerwald odatat, Skrivelser till Kungl Maj:t och rådet 1710, Kommission i Vadsbo härad ang allmogens olydnad vid uppbrottet till Skåne samt mordet på befallningsmannen Warenberg 1710, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

en dehl opproriske af allmogen dher ifrån förleda, och ifrån Binnebergz giestgifwaregårdh förutan lof och tillståndh begifwet sigh till sine hembwister tillbakars, hket [= hwilket] icke annorlunda kan ansees, än för olydna och eftersättiande af höga öfwerhetens befallning, hwar medh dhe sigh förbrutet emot guds och werdzlig lag och giort sigh skyldige dheth utj lagen oppå olydige och motsträfwige undersåtare utsatta dödsstraffet.⁶³

Efter att ha bedyrat sin ånger och gett löfte om bättring i framtiden hade resterande av Vadsbo-allmogen med nöd och näppe undkommit hårda bestraffningar. Allmogen hade enligt kommissionen av egen vilja sagt att det i framtiden inte skulle låta sig förledas och "utlofwandes att hädan efter, som lydige och trogne undersåtare wällägner och anstår, skola sin underdånigste plicht, lijkämtigt gierna efterkomma, höga öfwerhetens befallningar att ferdas till hwadh ort höga öfwerheten till rikets och färderneslandets försvar påbiudandes warder".⁶⁴ Den regnala tolkningen framträder i överhetens kungörelse. Förutom att ha vägrat konungens kallelse och att försvara fäderneslandet, så hade man även slagit ihjäl en av kungens ämbetsmän vilket kunde likställas med att skada självaste konungen. Genom att bryta emot konungen och överhetens befallning hade man brutit mot såväl guds som världslig lag; botgörelse kunde endast uppnås genom otvivelaktig åttlydnad. Överheten vädjade främst till identiteten som undersåte.

Ordet *fäderneslandet* var i kungörelser och protokoll sammankopplad med konungen och statsmakten. Överheten menade att fäderneslandet inte enbart var ens hem utan något man var edsvuren till och av undersåtlig plikt tvungen att försvara. I de externa kommunikationskanalerna svarade allmogen med överhetens retorik. Antropologen James C. Scott kallar denna kommunikation för *public transcript*. Scott menar att i kraftladdade situationer där underlydande samhällsgrupper ställs emot överordnade, är den underordnade gruppens självpresentation en nyckelaspekt för deras överlevnad. Det vill säga att man mer eller mindre avsiktligt visar upp de sidor av en själv som man tror ska ge det rätta intrycket av hur man vill framstå i en sådan social interaktion. Som underordnad talar man i nära överensstämmelse med vad man tror att den dominanta gruppen förväntar sig; kortsiktigt är det i den underordnade gruppens bästa intresse att följa överhetens diskurs. Enligt Scotts teori är det i exakt detta samspel som effekterna av maktförhållandet är som mest uppenbart.⁶⁵

I det kommissionsprotokoll som kom att leda till dömandet av rebellerna vid Binneberg ser man tydligt den statliga tvångsapparaten verka. Häradets församlingar kallades in en och en för att förhöras och utredas. Inom varje församling rannsakades misstänkta samt vittnesmål avgavs; men

---

63 Hova tingslag 24 oktober 1710, Domböcker vid lagtima ting, Hova häradsrätts arkiv, Riksarkivet i Göteborg, GLA.

64 Hova tingslag 24 oktober 1710, Domböcker vid lagtima ting, Hova häradsrätts arkiv, Riksarkivet i Göteborg, GLA.

65 James C. Scott, *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*, Yale University Press, London, 1990, s. 3-4.

för att en församling som helhet skulle frikännas utkrävdes de av överheten att lova och försäkra sin trohet till konungen och riket. I paritet med John C. Scotts *public transcript* efterliknade respektive församlings uttalande varandra till nästintill punkt och pricka. Till exempel inkallades Finnerödjas församling inför kommissionen och varpå de tillfrågades om de nu strävade efter att uppfylla sin undersåtliga plikt, förklarande sig att "skola hädanefter, till föllie af sin underdånigste plickt, wederrodo wara, at till gräntzornes försvar med samblad hand och yttersta krafter infinna, hwarest höga Öfwerheeten dhem beordrar." Likaså svarade exempelvis Wärings socken att de "skola hädanefter som trogne och redelige undersåtare ägnar och anstår, sig finna låta, hwarest höga Öfwerheeten dhem förelägger, och sökia fullgiöra och fäderneslandzens gräntzor förswara".⁶⁶ Maktbalansen tydliggörs i interaktionen mellan den underordnade allmogen och den överordnade kungliga kommissionen. Som kommissionsprotokollen visar var det i härads-allmogens bästa intressen att underkasta sig och anpassa sig till överhetens diskurs; kortsiktigt gav det onekligen de resultat och strafflindringar man strävande efter.

I likhet med ovan rannsakades Älgårås socken i nordöstra Vadsbo härad, där socken-allmogen uttryckte sig enligt en vedertagen formalia där man sade det som överheten eftersträvade att höra. Såväl Finnerödja som Älgårås samt häradets andra församlingar tillfrågades alla av kommissionen varför de inte fullgjort sin undersåtliga plikt. Församlingsallmogen berättade uteslutande om hur de gick åt Binneberg i syfte att fullfölja överhetens befallning att marschera i bondeuppbådet till Skåne. Man hävdade sig som rättsinniga undersåtar, men där man förhindrats från avmarsch av rebellerna i Binneberg. Enhälligt skulle man hädanefter lyda konungen och hans ämbetsmän. Dit överheten befallde skulle man troget underordna sig och "gå emot Rijkens fiender och förswara dess[= rikets] gräntzor".⁶⁷ De ordval som härads-allmogen använde sig av för att vinna gehör förefaller överensstämma med överhetens retorik. En stor del av allmogen i Hova socken vittnade inför kommissionen om hur de på vägen till bondeuppbådet samlingsplats kommit i tal med baron och kammarherren Carl Sparre. Han hade med slående likhet till föregående församlingars uttalanden manat dem att:

med serdeles bewekelige ord och motiver upmuntrade at gå till den orten, som dem af höga öfwerheeten war beordrat och förelagt, föreställandes dem huru ganska nödigt det war, at de allmenna bästa bijträdes,

---

66 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad ang allmogens olydnad vid uppbrottet till Skåne samt mordet på befallningsmannen Warenberg 1710, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA, s. 27-28, s. 127-128.

67 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 42.

och de Rijkens grantzor med samblad hand efter yttersta krafter och förmågo, som redelige trogne svenske undersåtare förswara.⁶⁸

Hova-allmogens vittnesmål visar hur man som underordnad lyssnade in överhetens budskap för att sedan använda sig av denna diskurs för att avkyla kraftladdade situationer som exempelvis kommissionens rannsaking.⁶⁹ I interaktionen mellan överheten och allmoge i Vadsbo härad vädjade båda parter till den undersåtliga identiteten. Likt Lindes och Ericssons forskningsresultat omnämns allmogen alltsomoftast som undersåtar till konungen medan benämningen "svensk" oftast efterföljs av den regnala tolkningens "undersåte". Den patriarkala samhällssynen kan likställas med det faktumet att överhetens ord är lag. Riket och fäderneslandet liknas vid varandra och det var dessa man skulle försvara. Man hänvisar inte till någon etnisk betydelse utan syftar till något som står under kungen.⁷⁰ Amnehärad socken blev till skillnad från andra socknar och församlingar i häradet uppläxad av kommissionen. Där andra socknar blev tillfrågade likt ovannämnda exempel, blev Amnehärad socken istället allvarligt tillsagda och varnade:

I dhēt öfriga och som wid Amnehäradz sochn war intet att påminna, så blefwo de och hemförlofwade, med åtwarning, at dhe hädanefter sin undersåteliga lydno och troheet emot Konungen och Fäderslandet skola erwisa, och der de ännu skulle wetta, om någon i deras sochn brotzlig woro, de sådant wille upptäcka, så wida dhe för Konungens trogne undersåtare willia passera, hwilket de och lofwade troget efterkomma.⁷¹

Amnehärad socken tillsammans med bland annat Hova socken tillhörde Hova tingslag i norra Vadsbo härad. De båda ovannämnda socknarna misstänktes för att till största delen varit upphovsmakarna till upproret i Binneberg. För att värja sig från dessa anklagelser skickade Hova gäld en supplik där man återopade den allenarådande retoriken, man benämnde sig som "wij fattige undersåtare, uthi the lydigas och redeliges namn i Hofwa gjäll". Man bad överheten om att majoriteten inte skulle behöva sona för den gärning som "en stoor deel öfwerdådiga och obetänksame sällar af allmogen i Wassbo härad, några ifrån hwar församling" gjort sig skyldiga till.⁷² Länsmannen Anders Scharwall uti Hova tingslag inkom även han med en skrivelse till Kommissionen. Den 7 maj 1710 skrev han hur rebellerna i Binneberg hade utbrustit i gudlösa ord om hur dessa skulle dräpa alla kronobetjänter de kunde finna men enligt Scharwall var dessa inte

---

68 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 59-60.

69 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 60.

70 Hova tingslag 24 oktober 1710, Domböcker vid lagtima ting, Hova häradsrätts arkiv, Riksarkivet i Göteborg, GLA.

71 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 106.

72 Skrivelse från allmogen i Hova gäld 1 maj 1710, Skrivelser till Kungl Maj:t och rådet 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA.

från Hova tingslag. De var ärliga och laglydiga undersåtar och han intygade att "från Hofwa district war ingen rester till Binneberg som icke hade 6 weckors kåst; men från dhe andre gjällder woro största dhehlen som inga kåst hade med sig, uthan reste dijt allenast till att, förhindra dhem som wille marchera efter höga öfwerheetens befallning". Att man skulle förse sig med dugligt gevär och 6 veckors mathållning var nämligen något som överheten beordrat. För att uppfylla sin plikt som trogen svensk undersåte var man tvungen att tillhandahålla detta; och utan dessa medel menade Scharwall att man bevisligen rest till Binneberg för att sätta sig emot Kunglig Maj:ts befallning.⁷³ Kungatrogenheten och den undersåtliga plikten var utifrån överhetens retorik grundpelare i det som likställdes med svensken. Man hade, som häradshövdingen Lars Collin skrivit, uppåtdats för att hjälpa och rädda konungen och sitt fädernesland som invaderats av fienden. Collin menade i sin skrivelse att de som hindrat dem rättsinnade från att uppfylla denna plikten hade förrått sin konung och fäderneslandet samt förorsakat hela landets fördärv.⁷⁴

I granskandet av överhetens externa kommunikation finns det fog nog för att påvisa att den regnala tolkningen var den allenarådande. Till stöd för den etniska tolkningen kan man skönja att överheten ansåg riket vara tydligt territoriellt avgränsat och dit man till "gräntzornes försvar" var utkommenderad. Enligt Nordins tolkning bör man funnit en etnisk diskurs som vädjade till en kulturell homogenitet och folkets omsorg snarare än den undersåtliga identiteten, men så är inte fallet. Överheten gav heller inte uttryck för attribut eller konnotationer som hänvisar till ett gemensamt etniskt ursprung. I enstaka fall talade dock överheten om kärleken till fäderneslandet. Överheten talade till allmogen som vertikala lojalitetsobjekt och refererade genomgående till allmogens undersåtliga plikt och den skyldighet dem hade att hörsamma denna. Kärleken till fäderneslandet motsvarades av kärleken och lydningen till överheten. Denna retorik anammades även av allmogen i den slags interaktion som John C. Scott kallar för *public transcript*, där häradsallmogen försäkrade sin underdånighet och vädjade till det maktförhållande som upprätthölls av dessa budskap.

För vårt välbefinnande och säkerhet

Jonas Nordin menar att den nationella identiteten i det tidigmoderna samhället ofta kunde verka starkare än regionala eller lokala gemenskaper även i lägre samhällsskikt.⁷⁵ Jag ställer mig delvis emot detta; jag vill påstå att det allmogen höll kärt, ville beskydda och såg som ens hem var

---

73 Skrivelse från länsman Anders Scharwall 7 maj 1710, Skrivelser till Kungl Maj:t och rådet 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA.

74 Skrivelse från Lars Collin 8 juni 1710, Skrivelser till Kungl Maj:t och rådet 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA.

75 Nordin 2000, s. 453.

gemenskaper som var greppbara såsom landskapet, häradet och hembygden. Dessa var gemenskaper som överheten i Vadsbo härad mycket väl var medvetna om och anspelade på. När den kungliga kommissionen inleddes den 30 april 1710, öppnades rannsaking med att häradets landshövding Carl Gustav Soop uttalade sig:

Huruledes Sweriges Rijke, med de dertill lydande provincier och herrskaper äro för närwarande tijd största uti olägenheet, förmedellst krig och öhrlig, är nogsampt bekant och kunnogt, hwillken fara för Sweriges Rijke, emot allas förmodan, merkeligen derigenom förökandes, när Konungen af Dannemark emot allas förmedan och gifwen orsak, förledit åhr 1709 inföll i Skåne med en considerabel armeé, till at icke allenast bemechtiga sig det landet och andra derwid nära gräntzande länder, utan och hela Sweriges Rijke oroa och beängstiga, som allt widhlöfteligen kunde utföras, men denna gången utesättes: denna stora fara för Sweriges Rijke i tijd att evitera och förkomma, at utdrifwa den i Skåne infallne danska armeé, har den Kl: Senaten med stoor omsorg brackt en armee som hastigest på benen, att med den sammas: näst gudz den högstes tillhielp bringa fienden utur landet.⁷⁶

Utöver att den regnala tolkningen blir synbar genom tilltalet av "Konungen af Dannemark" åskådliggörs även det svenska rikets regionala indelningar. Det var inte enbart bokstavliga landskapsbeteckningar; dessa föreställdes även vara sina separata områden med sina egna invånare. Till exempel omnämns Skåne som ett separat "land" inom riket med angränsande "länder". Soop benämner i allehanda källmaterial Västergötland som en "västgöta nation". Allmogen i Vadsbo härad kallades av Soop för "vassbölingar" och tillhörde västgötanationen.⁷⁷

Det var för vassbölingarna, såväl som resterande "hela Sweriges Rijke och dess inbyggares conservation och upprätthållande" som kungliga rådet anbefallt "alla ståndzpersoner och redelige Patrioter med Rijkens allmoge, at med tienlige gewär och medell iempte den Kongl:l armeen tillijka utrota och undergiöra den Danske krigzmackten". Allmogen hade således uppbådats och den danske fienden slogs tillbaka efter slaget vid Helsingborg och det var med "hiertans hugnad och glädje för hela Sweriges Rijke af en erhållne herlige victorien är afluppit, och hela den ärbara världen nogsampt bekant och witterliget".⁷⁸

Den 9 juni 1710 vid Binnebergs sommaring publicerades för allmänheten en skrivelse från Kungliga Estatskontoret till baron och landshövdingen Carl Gustav Soop. I mån om att beskydda fäderneslandet och dess befolkning fordrade statsmakten nya kontributioner. Dessa pålagor var av yttersta vikt för att i all hast kunna rusta upp krigsflottan. För att så snabbt som möjligt få in dessa

---

76 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 2.

77 Soop till Kungl. rådet 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.; Skrivelse från Soop 26 juni 1710, Skrivelser till Kungl Maj:t och rådet 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA.

78 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 3-6.

skattepengar anspelade överheten på mer emotionella gemenskaper än den undersåtliga plikten. Avlidne Johan Warenbergs ersättare befallningsman Anders Mattsson anmodade allmogen att de "i betrachtande till vårt k[ära] Fäderneslands beklagelige tillstånd, samt sine egne och sine anhöriges välfärd och säkerheetz bibehållande" genast behövde betala in dessa skatter.⁷⁹ I viss mån framträder den etniska tolkningen i Mattssons uttalande, där man kan skönja tankar om ett gemensamt avgränsat fädernesland. För att snabbare bistå statsmaktens mål anspelade befallningsmannen även på allmogens lokala gemenskaper och identiteter när han talar om individens och dennes familjs välfärd och säkerhet. Peter Ericsson påpekar, som tidigare nämnt, i sin forskning en markant ökning av etniska benämningar – som till exempel *Swerige* eller *swenska män* – i överhetens budskap efter 1709. Denna förskjutning från regnala till etniska benämningar bör rimligtvis inte likställas med en starkare nationell gemenskap; jag menar likt Ericsson att förbindelsen mellan överhet och underhet knöts samman genom kungen. Undersåteskapet tycks främst varit kopplat till konungen som person. I hans frånvaro efter slaget vid Poltava 1709 behövde överheten paradoxalt vädja till folkets mer lokala anspelningar och tala i mer otydliga termer för att vidmakthålla allmogens underkastelse. Istället för tala om undersåteskapet ämnade man tala till känslor av lojalitet och gemenskap som folket kunde tänkas hysas i kungens bortovaro.⁸⁰

Några månader tidigare under upproret i Binneberg hade landshövding Soop vid sin ankomst blivit omringad av det beväpnade allmogeuppbådet. Pastor Johan Eek i Björsäter och kyrkoherden Magnus Luth i Horn trängde sig fram och hörde landshövdingen tala med allmogen om "den fara och olycka oss alla öfwer hufwudet hängde, huru högnådigt det fordrade, giöra fienden med samnad hand, mothstånd, och att detta upbråtet enkannerl[igen] hade uthseande på det allmenna bästa och deras egen wällfärd, förmanande dem till lydna, troheet och enigheet".⁸¹ Bondeuppbådet framställdes vara nödvändigt för att upprätthålla allas säkerhet i riket nu när fienden trängde på. Överheten talade i termer om *enighet*, och utöver de skyldigheter man förväntades uppfylla var man tvungen att gemensamt försvara ens hem och familj. Överheten vädjade till den på lokalnivå horisontala gemenskapen individer emellan. Som senare kapitel kommer klargöra var de regionala och lokala gemenskaperna inte tätt sammanknutna med den nationella, även om flera olika identitetsgemenskaper existerade samtidigt hos rikets befolkning.

---

79 Binneberg tingslag 9 juni 1710, Domböcker vid ordinarie ting, Binneberg häradsrätts arkiv, Riksarkivet i Göteborg, GLA.

80 Ericsson 2002, s. 166-171.

81 Skrivelse från Johan Eek 13 maj 1710, Skrivelser till Kungl Maj:t och rådet 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA.

Kungatrogenheten och den kristna retoriken

Peter Ericsson menar att från en maktpolitiskt synpunkt hade kyrkan som uppgift att "skapa syndare". För att göra undersåtarna mottagliga för överhetens moraliserande argument ämnade statsmakten att genom kyrkan inpränta värderingar hos kyrkobesökarna där de kände sig som syndare. På så sätt befästes maktförhållandet mellan överhet och underhet där krig och pålagor var en följd av folkets bristande gudlighet som enbart kunde avhjälpas genom fortsatta uppoffringar och vördnad för överheten. I de årliga böndagsplakaten artikulerades föreställningar om att man genom bön kunde förskonas från svält, krig och sjukdom.⁸² Prästerskapet i Vadsbo härad uppmanades att tala till allmogen i liknande terminologi. Den 10 september 1710 skrev häradets landshövding Carl Gustav Soop till Kungl. Maj:ts rådet om hur de fallna domarna mot upprorsmännen bäst kunde utannonseras i Vadsbo härad. Han önskade att "publicerandet af den dommen, som angår allmogen i gemen, at den af alla predijkestoler i Wassbo härad allmogen förkunna", varpå prästerskapet i församlingarna "utaf Gudz ord skulle förmana sina åhörare till all undersätelig lydno och hörsamheet emot höga överheeten".⁸³ Således skulle man genom kyrkan ingiva en tillräcklig fruktan hos allmogen att de i fortsättningen skulle bistå riket och fullfölja den trohet och undersätliga lydndad som förväntades av dem. Landshövding Soop skrev till Kunglig Maj:ts angående den allmänna säkerheten i häradet. För att bibehålla säkerheten menade han på att prästerskapet "till Kongl Maytts och fäderneslandetz wällfärd och tienst på predikestolarne publcera låter" och om "Sweriges olycko inweckla". Anmärkningsvärt i uttalandet är inte varför prästerskapet skulle agera på detta vis, det är istället den sammankoppling mellan konungen och fäderneslandet som utmärker sig. Överheten skulle genom den kristna retoriken tala till Vadsbo-allmogen om "hwad fahra och fahrlighet som vårt kiära fädernesland ähr stadd utj, och för allas wällfärd att blifwa wid sina huus och hem, och nu i Jesu namn till att fördrifwa fienden, gå till den ort som förordnat ähr".⁸⁴ Efter slaget vid Helsingborg skulle segern prisas. Budskapet skulle kungöras genom predikstolarna. Soop lät framhäva att det oövade bondeuppbådet under ledning av överstelöjtnant Magnus Stenbock hade triumferat. Det bör nu ha stått klart för alla rikets invånare att enighet krävdes för att upprätthålla fäderneslandet och tryggheten. Det var dock ännu viktigare att visa lydndad mot överheten och allmogen skulle påminnas att det var självaste gud som förordnat konungen och statsmaktens styre över folket; man skulle frukta Gud och ära konungen.⁸⁵

---

82 Linde 2009, s. 37-38; Ericsson 2002, s. 89-9, s. 95-100; Forssberg 2016, s. 159.

83 Skrivelse från Soop 10 september 1710, Skrivelser till Kungl Maj:t och rådet 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA.

84 Soop till Kungl. rådet 8 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

85 Soop till Kungl. rådet 5 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

Gudsfruktan var framträdande i överhetens retorik. Häradshövding Collin menade att mordet på Warenberg skulle leda till Guds rättmätiga hämnd över folk och land. Johan Warenbergs änka Brita Aurell lämnade in en skrivelse där hon menade att upprorsmakarna i Vadsbo härad hade överlagt sinsemellan att sätta sig emot höga överhetens befallning och inte marschera längre än till Binneberg och där på plats mörda hennes man. Dessa ogudaktiga människor hade agerat så omänskligt och tyranniskt att "man har aldrig hört någre fiender, huru grymma de kunnat wara, heedne el[ler] christna, så illa någon menniskia martera, att blodet flutit på golfwet, borden, wäggar och taken, sampt gård och landswägen".⁸⁶ Att på ett sådant okristligt sätt förgripa sig mot konungen och hans ämbetsmän fick gärningsmännen till och med hedningar att framstå som barmhärtiga. Det är nämnvärt att poängtera att medan gärningsmännen vore förhärdade, framställdes man som välsinnad om man visade lydnad mot överheten. De välsinnade förväntades som redliga och trogna undersåtar att bistå konungen och Gud genom att angiva upprorsmakarna till sina församlingspräster. Soop menade att när man skulle gripa upprorsmännen kunde detta endast ske under gudstjänsterna vid kyrkan där man antog att de skulle känna sig säkra. Deras brott var "så criminelt att det intet kan ansees för något oliud eller sabbatzbrått när man till den allmänna säkerheetens bijbehållande dem wid kyrckiorne antastar".⁸⁷ Genom den kristna retoriken kom överheten att skilja på de gudfruktiga välsinnade undersåtarna och de okristliga. Det var ens underdånighet och lydnad som lät en omnämnas som en god kristen. Gud och konungen kom att förbindas i överhetens budskap för att pacificera allmogen.

Sammanfattning

Överhetens propaganda och budskap överensstämmer i hög grad med den *regnala* tolkningen av förmodern nationalism. Frånvaron av föreställningar om ett gemensamt kulturellt kollektiv är påfallande och talar emot en *etnisk* föreställd gemenskap. Visserligen talar överheten om rikets gränser i *etniska* termer om ett föreställt hemland, men samtidigt talar man i budskap och kungörelser om rikets regioner som kulturellt skilda "nationer" och separata "land". Allmogen förväntades visa åtlydnad och underdånighet till konungen och statsmakten. Överheten försökte tygla och tukta allmogen medan de i sin tur svarade i termer som kunde ge kortsiktiga lättnader och straff. Undersåteskapet framstår främst varit kopplat till kungen som person. I propagandan hänvisade man i kungens frånvaro till att allmogen gemensamt behövde beskydda sina hem och

---

86 Skrivelse från Lars Collin 8 juni 1710, Skrivelser till Kungl Maj:t och rådet 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA.; Skrivelse från Brita Aurell 6 maj 1710, Skrivelser till Kungl Maj:t och rådet 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA.

87 Soop till Kungl. rådet 20 april 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

familjer; överheten vädjade då till allmogens horisontala gemenskap individer emellan. Flertalet föreställda gemenskaper kunde existerande samtidigt hos allmogen och överheten var väl medvetna om dessa. Det fanns gemenskaper på riks-, regional- och lokalnivå som överheten framhävde i syfte att åkalla åtlydnad och kungatrogenhet. Den kristna retoriken går att skönja i källmaterialet, denna åberopades i strängare retorik än de lokala gemenskaperna. Om man inte fullföljde sina undersåtliga plikter och skyldigheter skulle man åsamka Guds vrede över land och folk; konungen var av Gud utvald att regera. Kort sagt talades det inom överhetens kommunikationskanaler i en retorik som skulle framkalla lydnad. Undersåten ansågs vara en del av riket om denne hörsamt bisprang konungens krigsansträngningar. Oavsett vilka lojaliteter man framhävde eller anspelade på i överhetens budskap var målet i slutändan att åkalla trogna undersåtar. Hur väl överensstämde denna retoriken med den man internt använde sig av bland överhetens ämbetsmän?

5.1.2 Överhetens interna korrespondens

Jonas Nordin skriver att redan under 1600-talet hade Gustav II Adolf beordrat rikets antikvarie att utreda vilket sinnelag folket i rikets olika landskapen innehade, möjligtvis förväntade man regionala skillnader i riket. Bland de övre samhällsskiktens stod det att finna föreställningar att svenskarna besatte egenskaper som redlighet, ärlighet och mod.⁸⁸ Inom överhetens interna korrespondens talade man ofta om upprätthållandet av rikets välfärd och termer som "vårt kiära fädernesland". Man talade sinsemellan i liknande retorik med de nationella budskap man ville förmedla. Men hur talade man om Vadsbo härad och undersåtarna som bodde där uti? Var de egenskaper som överheten internt såg som svenska samstämmiga med de som allmogen i Vadsbo härad ansågs inneha?

Regionala skiljelinjer och de föreställda gränserna

Inom överhetens interna korrespondens förefaller lands- såväl som häradsgränsen verka som en skiljelinje. Pastorsadjunkten Andreas Undenius skrev till Kungl. Maj:t rådet 1710 att han tillika med några andra prästmän var tillförordnad att följa Vadsbo-allmogen till Halland eller Skåne. Om allmogen "medh godt och oförskrächt mod hafwa lust att marchera åth Halland" skulle man gemensamt "fienden igenom Gudz bistånd att utdrifwa". Till rikets försvar krävde man från överheten att allmogen korsade rikets landskapsgränser för att marschera och möta fienden. Denna uppoffring skulle med Guds nåde leda till seger. Den undersåtliga lydnadsplikten omnämns i överhetens interna korrespondens att uppfylla.⁸⁹ De regionala skillnaderna framträder inom

---

⁸⁸ Nordin 2000, s. 235-239.

⁸⁹ Undenius till Kungl. rådet 8 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

korrespondensen mellan landshövdingen i Skaraborgs län Carl Gustav Soop och Kungl. Maj:t rådet. När Östgöta kavalleriregemente skulle inkallas för att dämpa oroligheterna i häradet påpekade landshövding Carl Gustav Soop vikten av att säkra och vakta gränserna. Ett tretal kompanier skulle direkt avmarschera från Mariestad och förläggas vid Vadsbo härads nordligaste gränser. Efter att de nordliga gränserna var säkrade skulle Soop sätta stopp för upprorsmännen:

Skohlandes jagh sedan förlägga några af de öfrige compagnierne till att betäcka dhe sijdor, hwarest undanflychten neder åth landet och norska gräntzen betagas kan, och när heela häradet rundt omkring således är berändt jämbwähl och en del rytterij här wid handen; så kan man först begynna att hämpta uphofsmännerne och dhem på något wist rum incassera låta.⁹⁰

Det blir tydligt i källmaterialet att Vadsbo härad var omgivet av föreställda gränser som avskiljde dem från andra gemenskaper. Gränsen blev, för att citera Sahlins, ett sätt att definiera ens tillhörande kollektiv från "den andre".⁹¹ Dessa gränser var inte enbart nationella; källmaterialet visar att man kunde dra gränser mellan sig själva och andra på såväl läns- som regionalnivå. Från överheten fanns det en tydlig jurisdiktion som likt gränser skilde tillhörigheter åt. I brev till Kungl. Maj:ts råd åskådliggör landshövding Soop detta. Ifall allmogen skulle få nys om arméns annalkande var risken stor för att de ledande upprorsmännen av rädsla för straff skulle söka ta till flykten. Soop skred till verket för att ena de närliggande landshövdingarna:

Skulle i medlertijdh wid krigsfolketz annalkande någon fruchtan hoos desse uproriske förspörias, hwaraf dhe skulle söka tillfälle att ställa någre på flychten och sådan heela skulden inpå dhem devolvera, så skrifwer iag nu landshöfdingarne i Öhrebro, Lindkiöpingz, Jönokiöpingz och Elfsborgz lähner till, att dhe foga dhen anstalt hoos cronobetienterne i sine höfdingedömmen, dhet ingen af detta lähnetz gemene allmoge lämbnas dherigenom frij passage, som icke är försedd medh behörigt pass, med ödmuik förmodan Eders grefl Exelencier dhet samma befalla.⁹²

Även om det är landshövdingen som i detta fallet uttalar de diverse gränserna kan man inte anta dessa som tagna ur blotta intet. Till skillnad från Kungliga förordningar, bönplakat och överhetens propaganda där framställningen var av yttersta vikt, bör dessa skrivelser till viss del spegla de allenarådande föreställningar om tillhörighet som existerade hos befolkningen. Det förstärks också av att man i mångt och mycket omnämnde samma län och landskap i vittnesmål i Vadsbo härads olika domboksprotokoll. Som framgår av källmaterialet var överheten medvetna om de gränser som

---

90 Soop till Kungl. rådet 22 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

91 Sahlins 1989, s. 271-272.

92 Soop till Kungl. rådet 22 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

omgärdade häradet. Men hur särskiljde sig allmogen i Vadsbo härad från sina grannar i överhetens diskurs?

Regionala skillnader och det upproriska Vadsbo

Martin Linde påpekar i sin forskning kring Dalarna att det tyckts föreligga en tydlig skillnad mellan landskapen Dalarna och Närke i överhetens retorik. I Dalarna under stora nordiska kriget vädjade överheten till böndernas identitet som dalkarlar medan man parallellt i Närke aldrig apostroferade sina invånarna som närkingar. Man hänvisade i den öppna kommunikationen till Dalarnas säregna tradition som betonade deras tapperhet och stridslystnad. I ämbetsmännens inbördes korrespondens framträder vid tillfällen ett rakt motsatt synsätt; där dalkarlarna framställdes som opålitliga och motsträviga. Snarare än en enhetlig landskapsidentitet framhåller Linde den kulturella mångfalden inom landskapet. Om man således ibland fann anledning att betrakta sig som dalkarl menar Linde att den svenska identiteten troligen var mindre gångbar.⁹³

I källmaterialet som är relevant för denna uppsats kan man urskilja de inom-regionala föreställningar som existerade i Skaraborgs län. Jag menar att det blir uttalat och greppbart att internt bland statsmaktens ämbetsmän framställdes allmogen i Vadsbo härad som upproriska. Dessa innebyggare i häradet hade likaså ett eget tilltalsnamn, vassbölingen, som frånskilde dem från resten av länet.

Vidare var det i den interna korrespondensen mellan landshövding Carl Gustav Soop och Kungl. Maj:ts råd likaså edsbrytarna i Vadsbo härad som till fäderneslandets stora skada förbrutit sig mot sin nådiga kung genom att skada dennes tjänare.⁹⁴ Det är allt som oftast den regnala tolkningen som är det primära sättet man omnämner sig själva och rikets undersåtar. Jag vill hävda att det är anmärkningsvärt hur sällan den etniska nationella identiteten omnämns inom överhetens inbördes korrespondens. Man talade i kungens frånvaro 1711 om hur Gud var med "oss fattige Sweriges barn".⁹⁵ I korrespondens efter upproret 1710 hänvisar Soop till hur det "uti konung Gustavi Primi[= Gustav Vasa] samt konung Gustaf Adolphs tijder; hwilka glorwyrdigst i åminnelse högl konungar" ansågs nödvändigt att så fort som möjligt rannsaka och döma de som förgripit sig mot sin konungs överhet, och att man nu borde göra det samma.⁹⁶ Här framskyftar dock en

---

93 Linde 2009, s. 48-49, s. 130-131.

94 Soop till Kungl. rådet 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

95 Palm och Sparijn till länets kronofogdar 16 augusti 1711, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

96 Soop till Kungl. rådet 29 april 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

föreställningsvärld som erinrar om den *etniska* tolkningen där man internt verkar anspela på ett gemensamt förflutet vilket man inte gör i de budskap som proklameras från predikstolarna.

Senare kapitel kommer undersöka huruvida man på gräsrotsnivå gav sig själva specifika attribut eller konnotationer, men det som står fast är att man gavs sådana av överheten:

Warandes doch denna Wästgöta nationen mer benägen att illa angifwa landz- och cronobetienterne, än elliest någon nation i hela riket wara kan, om de allenast uti något finge med dhem ett yppet tillfälle, det jag som oftast med förundran måst förnimma, hwaraf ett nogsamt prof, med ytterligare deras förbittrade och samwetzlösa sinnen, är att aftaga, af den ynkeliga tragedia som förleden währ sig här uti Binnebergz giästgifwaregård med framlidne cronobefallningzman Warenberg tilldragitz hafwer, hwilken dock wid den öfwerståndne commission, intet befans uti något hafwa warit allmogen förnär.⁹⁷

Tilltalet av Västergötland som en "wästgöta nation" är tämligen intressant och bör utredas vidare även i detta delkapitel. Föreställningen av en västgötanation bör rimligtvis ge belägg för existensen av liknande föreställningar kring andra regioner och landskap. Senare kapitel kommer försöka utreda huruvida sådana regioner ansågs ha säregna språk, kulturer eller liknande. Västgötarna omnämns som ett släkte för sig, där dem benämns vidare som förbittrade, samwetzlösa och mer våldsamma än "elliest någon nation i riket wara kan". Man anspelar på någon form av medvetenhet kring västgötarna, och antyder att dessa var kända även på andra håll i riket. 1711 skulle allmoge som adel inom Skaraborgs-, Älvsborgs- och Bohus län i en ny krigsgård stå för "wästgiöta armeens 3nne månaders underhåll".⁹⁸ Det verkar onekligen så att man från överheten talade om existerande särskiljbara regioner eller "nationer" inom rikets interna kommunikation. Man kan med dessa uttryck anta att konglomeratstatens utformning och existens var något dåtidens människor var fullt medvetna om.

Efter mordet på Warenberg tillade landshövding Soop i brev att han oroade sig över hur allmogen skulle reagera när de olika bondeuppbåden anlände till Timmeled, där hela länet skulle sammanstöta för att sedan bege sig till Skåne. Avmarscherna från Falköping och Läckö hade han ännu inte hört av hur dessa förlöpt, men han hade blivit varse om att dess uppslutning varit god och stämningen likaså. Men vid hela länets annalkande sammankomst kunde han inte annat än att oroa sig då det fanns möjlighet för upprorsmakarna från Vadsbo härad att ha än större framgång i sin agitation. Man borde omedelbart kalla in militär för att stävja framtida uppror menade landshövdingen. De inom-regionala skillnaderna framträder tydligare då Soop den 3 mars 1710

---

97 Soop till Kungl. rådet 31 oktober 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

98 Waldenström till Kungl. rådet 14 juli 1711, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

skriver att myteriet i Binneberg kunde sprida sig genom hela länet ifall upprorsmakarna från Vadsbo-härad fick sin vilja igenom. En större del av häradena vid samlingsplatsen i Timmeled ville rätta sig efter "storhäradet" medan en annan del ville sälla sig till de upproriska vassbölingarna. Därpå Soop skriver:

än iag med marchen till sammelplatzen Timmeled continuerat, då sannerligen mer ondt i wärket anställt blifwet, eftersom detta, såsom ett fullkommeligit müteri öfwer allt genom några arga menniskior synes wara anställt, och, som förnimmes, hafwa sitt ursprung från Wassbo, derest merendells hela lähnet warit tillsammans i Hofwa marknad.⁹⁹

Det var alltså tydligt uttalat i överhetens interna korrespondens att det var allmogen från Vadsbo som gått samman i revolt. För rikets säkerhet hade Soop avblåst häradets bondeuppbåd och låtit allmogen fara hem igen.¹⁰⁰

Till skillnad från Vadsbo härad fanns det dock härader som visat sig som trogna och riktiga undersåtar emot sin konung, där uppbåden i Kinne härad och Läckö befallning redan var på god väg långt ner i "Elfsborgs län". De omnämndes vara sina befallnings- och länsmän trogna och lydiga, och hade enligt Soop bett om nåd och ursäkt för sina läns-kamraters uppror i Binneberg. Majoriteten av häradena i länet hade redan påbörjat sina avmarscher mot Timmeled när vassbölingarna beslutade sig för att i fullt uppror inte röra sig längre än till Binneberg gästgiverigård. De bröt därmed mot sin undersåtliga plikt, något som poängteras i såväl överhetens externa som interna kommunikation. Ur överhetens perspektiv fanns det med andra ord goda och lydiga härader som levde upp till de attribut som kopplades samman med svenska undersåtar; medan Vadsbo inte var annat än förtärd av djävulen själv. Från överheten gavs inga distinkta attribut såsom språk, tradition eller klädsel för de diverse häraden; man benämndes utefter hur lojal och kungatrogen man var. Medan man talade om hur Gud hade välsignat fäderneslandet med segern vid slaget i Helsingborg skrev landshövding Soop till Kungl. Maj:ts råd och benämnde Vadsbo härad som ett djävulens rike:

Ty nu är en förskräckellse dem öfwerkommen, sedan Gud alltmechtig oss med den herlige seger i Skåne wällsignat, hwaraf deras dumma concepter dem icke allenast förryckte äro, efter de intet mer see sig ett så öppet tillfälle som de förmodat, sine af diefwulen ingifne mordiske förslag att ställa i wärket, utan detta

---

99 Soop till Kungl. rådet 3 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet Stockholm/Täby, RA.

100 Soop till Kungl. rådet 3 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet Stockholm/Täby, RA.

diefwulens rike såwida söndrat, som de öfwer allt med en så swår wålldsamt pantning på sine egne grannar framfarit, deröfwer de nu begynna att klaga.¹⁰¹

När Soop redogör händelseförloppet vid upproret i Binneberg 1710 nämner han flertalet gånger att det var djävulen och böndernas dåliga leverne som ingjutit upproriskheten, då det var först efter nattens fylleri som allmogen gick från tyst komplott till förbittrat raseri. Allmogen i Vadsbo härad omnämndes som "dhe gudlöse Wadzbo heradz bönder". När senare att ett nytt bondeuppbåd skulle frambringas ställde sig Soop kritisk till vassbölingarnas roll i detta. Till skillnad från länets andra härader bad Soop om Kungliga rådets "mognare ompröfwande, huru iag wid så beskaffade omständigheter med en så disperat allmoge mig vidare förhålla skall". Det torde bringa bättre resultat att förordna en riktig utskrivning menade Soop, där vassbölingarna kunde roteras och en viss del av dem uttagas till soldater; det vore en till synes omöjlig uppgift att få Vadsbo-allmogen att gå en så lång väg och det troligare resultatet vore att en "fullkomblig rebellion påföllgde".¹⁰²

Bilden av den våldsamme och upproriske vassbölingen är genomgående i landshövding Soops skrivelser till Kungl. Maj:ts råd. I de exempel som går att finna talas det aldrig om vassbölingar i positiv bemärkelse. I slutet av mars samma år hade Soop blivit notifierad av "landshövdingen Faltzbärg från Elfzborgs lähn" att runt 1000 danska fångar skulle föras genom Skaraborgs län och sedermera vidare uppåt i landet. Eftersom Soop inte fått någon underrättelse om exakt när dessa fångar skulle ankomma kunde han inte tillgodose beskydd åt dessa, varpå Vadsbo-allmogen fick agera fångvaktare. De danska fångarna hade "mycket ochristeligen blifwit handterade af desse hallsstarrige och upproriske wasböhlingar, hwilka man icke uthan största lifzfahra måst bruka till betäckning[= bevakning] af desse fångar".¹⁰³ I månaderna efter upproret ansågs vassbölingarna utgöra ett såpass stort hot att inte ens allmogen från länets andra härader vågade resa igenom Vadsbo härad. En nyligen anställd länsman hade lyckats fly genom ett "fönster uthi Låstadz by", då Vadsbo-allmogen hade jagat och försökt mörda honom. De danska fångarna hade också blivit attackerade av sina fångvaktare:

---

101 Soop till Kungl. rådet 17 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

102 Soop till Kungl. rådet 3 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

103 Soop till Kungl. rådet 29 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

dhe fattige siuka fångarne hafwa dhe waltrat uth ur wagnarne och lämbnat dhem på landzwägarne liggandes, derest dhe som oskiälige creatur most döo och omsijder af sine cammerater hämptade och burne fram till huusen, ett så ochristeliget och förhärdat folk äro desse wassbölingar.¹⁰⁴

I Soops skrivelser framstår vassbölingen som okristlig medan landshövdingen onekligen uppvisar sympati för de tillfångatagna danskarna. Möjligtvis för dramatisk effekt framställer Soop vassbölingarna som ett större hot mot riket än den danska fienden.

I mars 1710 vid återresan från marschen i Timmeled lät Soop tillkalla sig flertalet bönder från Vadsbo. Med allvarsamhet lät han tilltala om hur illa och våldsamt de betett sig gentemot sina grannar i länet, som de rånat och förövat sig emot i efterdyningarna av upproret. Efter samtalet menade Soop att bönderna börjat samla in de penningar de stulit för att återleverera dessa till sina ägare, men efter att de märkt att ingen bestraffning ännu kunde utdelas hade de fortsatt sina härjningar. Ifrån Mariaholm den 17 mars samma år skriver Soop till Kungl. Maj:tz råd:

Imedlertijd stryka desse Wassbölingar mycket omkring lähnet under praetext att uphandla spannemål, som de och äro store skackrare och bedrifwa mycket landskiöp, det iag omöyel. hinner afwäria, ehuru iag mig derom beflitar; men under denne spannemålshandell, är intet att twifla, det de iu med all flijt sökia förleda flere wällsinnade orter att giöra sig bijträde till cronobetienternes företagande.¹⁰⁵

Det finns likheter mellan Dalarna och Skaraborgs län. Likt Linde framhäver jag de inom-regionala skillnader som fanns i länet. Vadsbo härad framställdes i överhetens inbördes kommunikation i än värre termer än Dalarna; vassbölingarna var som tidigare nämnt omtalade, i inom sin samtida gångbara termer som upproriska, olydiga och okristliga. Man jämfördes med resten av länet som i sin tur framställdes i kontrast till Vadsbo-allmogen. Skånings härad i Skaraborgs län hade ett rykte om sig som bångstyriga men uti detta bondetag kände sig landshövding Soop tvungen att i brev till Kungl. Maj:ts råd att berömma Skånings-allmogen som vid "sambleplatzen all lydno wisat, och wettige warit, som ländzmännerne äfwenwäll betyga som på sambleplatserne tillstädes wåro". Allmogen i Skara fick även de beröm för ha lytt överhetens befallning. De hade i all hast införskaffat de gevär, spjut och underhåll som krävdes och avmarscherat "åth Skåne till then orth som war allmogen förordnat".¹⁰⁶ Bilden man målade upp av allmogen i Vadsbo härad var till mångt och mycket den samma inom överhetens interna och externa kommunikation, dock användes inte

---

104 Soop till Kungl. rådet 29 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

105 Soop till Kungl. rådet 17 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

106 Soop till Kungl. rådet 8 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, Skrivelser till Kungl Maj:t, Riksarkivet i Stockholm/Täby, RA.

ordet vassböling i extern kommunikation. Föreställningen av vassbölingarna som upproriska kan till viss del liknas med den bilden av Dalarna som Linde påvisar. En specifik skillnad är dock att man till Vadsbo-allmogen sällan talade i samma uppmuntrande termer som man gjorde utåt till allmogen i Dalarna. Internt var hotbilden som vassbölingarna utgjorde ständigt omtalad i korrespondensen.

Sammanfattning

Internt i brevväxling talade man genomgående i *regnala* termer, såsom upprätthållandet av rikets välfärd. En föreställningsvärld som erinrar om den *etniska* tolkningen framskymtar internt då de anspelade på ett gemensamt förflutet. Etniska termer förefaller dock användes betydligt mer sällan än regnala. Man talade sinsemellan i liknande retorik med de nationella budskap man ville förmedla. Överheten talade även om ett rike bestående av flertalet "nationer". Att det fanns tydliga regionala gränser inom riket bör påvisa de regionala skillnader som existerade i överhetens medvetenhet. Även föreställda inom-regionala skillnader framträder i undersökningen. Överheten omnämnde Vadsbo-allmogen med ett specifikt tilltal, vassbölingen, och anknöt dessa med egenskaper som inte överensstämde med de man associerade rikets invånare med. Istället för egenskaper som ärlig, redlig och modig gavs vassbölingarna konnotationer som schackrare, upproriska och våldsamma. Till skillnad från till exempel Dalarna framställdes man sällan i positiv bemärkelse. Hur väl levde föreställningar av dessa konnotationer i allmogens medvetande och hur talade de själva om de gränser som existerade? Kommande kapitel kommer undersöka vilka föreställda gemenskaper som förekom på gräsrotsnivå i Vadsbo härad.

5.2 Föreställda gemenskaper på gräsrotsnivån

I detta kapitel kommer föreställda gemenskaper på gräsrotsnivå att undersökas. Dessa kommer delas upp i tre delkapitel, som kommer att beröra gemenskaper på riks- regional- och lokalnivå. Det källmaterial som granskas är bland annat domboksprotokoll ifrån de fyra tingslagen i häradet; det vill säga Hova, Valla, Hasslerör och Binneberg. De suppliker som lästes upp under tingslagen kommer likaså att undersökas. Kommissionsprotokollen och skrivelser från landshövdingar kommer utgöra en viktig del av undersökningen då argument och vittnesmål i dessa kan påvisa folkliga föreställningar om kollektiva identiteter, lojaliteter, med mera.

Här kommer perspektivet att breddas och hela tidsperioden mellan 1700-1721 ämnas att beröras. För att göra det omfattande källmaterialet mer greppbart kommer tre djupdykningar att ske. Första djupdykningen infaller under krigets början år 1700, den andra år 1710 då upproret i Binneberg inträffade, sista nedslaget kommer att göras runt Karl XII:s andra norska fälttåg år 1718.

Dessa nedslag kommer inte granskas i någon vidare kronologisk ordning då, hopp i tid och rum är att förväntas. Fokus kommer att ligga på de gemenskaper som istället ska undersökas.

5.2.1 Gemenskaper på riksnivå

En stor del av tidigare forskning kring tidigmoderna nationella identiteter på gräsrotsnivå, däribland Jens Lerbom och Johannes Ljungberg, har valt att undersöka gränsbygdsområden. Lerbom har undersökt småländska tingsrätter belägna längs gränsen mot de danska landskapen medan Ljungberg undersökte Bohuslän efter Roskildefreden, då detta landskap tillföll Sverige.¹⁰⁷ Gränstrakterna i det stormaktstida Sverige var redan från krigets början krigsskådeplatser. Både som utskeppningsplatser men även slagfält likt Skåne under 1709/10.¹⁰⁸ I vilken mån kan de nationella identiteter som är skönjbara i dessa områden ha varit allena rådande i det tidigmoderna Sverige? Kanske gränsbygdslandskap som gick från danskt till svenskt styre eller vice-versa kan ha skiljt sig markant från de inbygdslandskap som sedan länge tillhört det svenska riket. Detta kapitel ämnar att undersöka gemenskaper på riksnivå i inbygdslandskap. Hur väl besvarades överhetens retorik? Vilka gemenskaper hänvisar allmogen till i domboks- och kommissionsprotokoll?

Rikstillhörighet och rikets gränser

Som tidigare kapitel visar kunde överheten vädja till befolkningen genom att tala i emotionella termer men dessa återknöts allt som oftast till den undersåtliga plikten och kungatrogenhet. I domboks- och kommissionsprotokollet talar allmogen i Vadsbo härad sällan om sig själva i egenskap som svenskar eller om sin kärlek till fäderneslandet. Andra riken eller länder ges inte heller några specifika konnotationer, på gräsrotsnivå verkar det uppenbarligen inte som att man talade om rikets fiender i emotionell terminologi. Det var specifika platser som man hänvisade till snarare än att emotionellt associera kring.

Vid ett misstänkt lägersmål mellan en man och en kvinna som behandlades under Valla höstting 1710 inkallades soldaten Gustaf Ollson Durberg. Han hade nyligen hemkommit efter att ha stridit i Ryssland, och kunde vittna om hur den anklagade kvinnans man fortfarande hade varit vid liv under "Persmesse förledit åhr, då det olyckeliga Pultaviska slagit stodh; men om han med lifwet der ifrån kom" kunde han inte svara på.¹⁰⁹ Slaget vid Poltava framställdes som olyckligt i svensk bemärkelse men man talade samtidigt inte om den ryska fienden i negativa ordalag. Samma

---

107 Lerbom 2017, s. 25; Ljungberg 2009, s. 39.

108 Ericsson 2002, s. 260.

109 Valla tingslag 17 oktober 1710, Domböcker och protokoll, Valla häradsrätts arkiv, Riksarkivet i Göteborg, GLA.

Durberg inlämnade en attest vid Binneberg sommaring 8 juni 1710, där soldathustrun Ingeborg Pehrsdotter försökte få tillbaka sin man Joen Swenssons utlånade pengar. Durberg skrev och intygade att soldaten Joen Swensson "för Röör uti Ryssland" hade lånat 9 silvermynt till sin kamrat Olof Erichsson.¹¹⁰ Vid Binneberg vinterting 1700 omnämndes en överstelöjtnant som var utkommenderad till "Fiendeland".¹¹¹ Senare samma år vid hösttinget upplästes en attest som bevisade att avlidne Swen Israelsson hade i över 40 år bott i Bengt Biörsgård i Yttersöra, men att han sedermera "uthi Tyska kriget för fienden fallet".¹¹²

Ett annat exempel kan också hittas då man i Binneberg insatte ett extraordinarie vinterting den 6 april 1710. En ung man Sven Hindrichsson hade en natt tagit sitt liv genom att dränka sig i gårdsbrunnen. Hans fru, släkt och vänner bad nu till tingsrätten om att få begrava honom i kyrkogården. Då självmord ansågs vara en grav missgärning var det praxis att begrava syndaren ute i skogen. Den unge mannens svåger och granne gjorde tillkänna för rätten att Sven hade "wid hemkommandet från de danske fångarnes wachtning här i Låstad, sig beklagat då wara mycket yhr och swag i hufwudet".¹¹³ Ännu en gång apostroferades inte "den andre" i någon negativ bemärkelse; tvärtemot var det ju vassbölingarna, som föregående kapitel visar på, som ofta framställdes negativt i överhetens korrespondens.

År 1717 greps kaptenlöjtnant Sahlgård och ställdes inför den svenska generalkrigsrätten. Han var officer i den danska flottan och hade blivit tillfångatagen tillsammans med sin besättning. Strax efter tillfångatagandet uppdagades att han var född i Sverige. Rätten menade att eftersom han påträffats i fiendens tjänst hade han begått landsförräderi medan Sahlgård slog tillbaka anklagelsen och hävdade att han flyttat från svenska riket till Norge redan som barn. Historikern Olof Blomqvist menar att Sahlgårds försvar etablerades kring föreställningen av svensk som definierbar utifrån undersåteskapet till den svenska kungen. Undersåten blev en sådan genom att svära trohetsed till konungen; eden fungerade som ett individuellt kontrakt mellan den enskilde undersåten och överheten. Sahlgård hävdade enligt vedertagna normer att eden var både individuell och omförhandlingsbar. Enligt honom bestämde hemvisten den nationella tillhörigheten och eftersom han som väldigt ung flyttat hade även hans nationella tillhörighet gjort samma. I motsats hävdade krigsrätten att den nationella tillhörigheten var såväl kollektiv som ärftlig, samt att den bestämdes av födelseorten. Enligt Blomqvist är det nämnvärt att både etniska markörer och föreställningen om ett gemensamt ursprung spelade en obetydlig roll för identitetsskapande; dessa är centrala i Anthony

---

110 Binneberg tingslag 8 juni 1710, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

111 Binneberg tingslag 12 mars 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

112 Binneberg tingslag 30 augusti 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

113 Binneberg tingslag 6 april 1710, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

D. Smiths etniska tolkning. Blomqvist skriver att svenskhet var ett tvetydigt begrepp där statens representanter i detta fallet uttryckte föreställningar om svenskhet som på ett uppenbart sätt avvek från den som kommunicerades i samtida budskap och propaganda. För krigsrätten blev avrättningen av Fredrich Sahlgård ett sätt att statuera ett exempel om att ingen kunde avsvära sig plikten mot fosterlandet.¹¹⁴

I det källmaterial jag undersökt framträder en åtskillnad från krigsrättens synpunkt i fallet Sahlgård. Jag vill hävda att ens nationella gemenskapstillhörighet var grundad i trohetseden snarare än ens födelseort. Den nationella tillhörighetens ärfthlighet motsägs vidare av det faktumet att man enligt praxis kunde avsvära sig sin trohet; ens nationella tillhörighet var med andra ord utbytbar genom svärandet av trohetseden till konungen i ett annat land. Under sommaren 1719 härjade fienden längs ostkusten. Efter kraftigt ökat resursuttag och ökade pålagor i Östergötland tågade hundratals bönder från Vikbolandet iväg mot Norrköping som de trodde var ockuperat av ryssarna. Böndernas avsikt torde ha varit att svära trohet till tsaren av Ryssland. Innan de anlände hann bondetåget hejdas av svenskt rytteri, bestående av manskap från Adelsfanan samt tyska dragoner.¹¹⁵ Likaså under krigets första hälft hade ryska krigsfångar fått tillåtelse att gifta sig och bli edsvurna svenska undersåtar, dock under pretention att de måste avsäga sig sin religion och konvertera till den lutherska läran. Under Hasslerörs vinterting 1718 rannsakades en rysk krigsfånge vars namn hade försvenskats till Staffan Andricson. Han var fången på ön Torssö vid Väneren och hade där lägrat kvinnan Kierstin i Åhrsängen. Landshövdingen hade skickat fången till Hasslerörs tingslag åtföljd och under uppsikt av gevaldigern Petter Hulten. Efter behörig undersökning stod det klart att:

denne fånge är en cossake tient under akrainske försten [= ukrainske fursten] Maseppa [= Mazeppa], och sedan han blefwet commenderat med andre regementer ifrån Akraïne /: derest han berättar sig och wara född åt å tzarens sida fächta emot de Swänske i Påland, har det för honom intet bättre lyckats än han med de andre blifde fången och hit till Swerige bracht, sedermera när nu för kort sedan de ryske blefwo commenderade här ifrån orten åth Jönkiöping, har han dölgt sig undan, och blefwet efter, i mening som han sig nu utlåter, att få ächta bemelte qwinfolck Kierstin som han under ächtensskapslöfte läggra, och sedan sättia sig här å orten neder, att blifwa en swänsk undersåtare, till hwilken ände han och säger sig willja taga den lutterska religionen.¹¹⁶

---

114 Blomqvist 2018, s. 403-419.

115 Linde 2009, s. 88.

116 Hasslerör tingslag 30 januari 1718, Domböcker vid lagtima ting, Hasslerör häradsrätts arkiv, Riksarkivet i Göteborg, GLA, målnummer 33.

I detta fallet definierades man som svensk undersåte genom sin trosåskådning. Torsö-borna kunde intyga att fången "hela den tiden de [ryska fångarna] legat inlagde på Torssön intet skiött om Ryssarnes gudztienst, utan stadigt och flittigt opåt i socknekyrkjan" befunnit sig på såväl söndagar som andra predikodagar.

När tingsrätten frågade om han kunde något hantverk eller på vilket sätt han tänkt nära sig, svarade Staffan att trots han inte kunde något hantverk menade han sig som hårt arbetande bonde kunna försörja både sig själv och sin hustru. Han poängterade även att han med mycket arbetsamhet både lärt sig och förstått vad den lutherska läran innefattade. Hans vilja att konvertera religion kunde betygas genom att "han alltid gådt här till herrans huus, och afhört gudz ord med all flit och achtsamhet". Nämndemännen Nils i Hof och Olof i Nohlby kunde även intyga att Kierstin tillsammans med Staffan för åtta dagar sedan fött ett gossebarn. Pojken hade redan döpts kristen, och de båda parterna önskade inget annat än att få gå i äktenskap med varandra. Problematiken låg i att Karl XII hade den 4 oktober 1716 genom en skrivelse låtit kungöra att han ej längre ville tillåta varken de ryska kvarvarande fångarna eller de av främmande religion få ingå äktenskap här i riket. Ärendet skulle omprövas i Kungliga Hovrätten då nämnden såg möjlighet för Staffan att kunna vinna ändring i målet. Den åtalade hade som sagt bedrivit lägersmål under äktenskapslöfte, önskade att bli svensk undersåte och begärde inträde i den lutherska trosåskådningen, något som tingsrätten påstod att "åthskillige andre slika [= liknande] blef efterlåtet" före det kungliga förbudet trädde i kraft.¹¹⁷

Likt Staffan hade många ryska krigsfångar innan honom blivit tillåtna att avträda sin religion och nationella tillhörighet för att istället svära trohet till den svenska konungen. Det går att se tydliga kopplingar mellan svenskt undersåteskap och den lutherska läran, där den rätta religionstillhörigheten var ett krav för att tillhöra rikets gemenskap. Att Staffan hävdade att han genom hårt arbete skulle kunna visa sig nyttig för samhället bör väl ha anspelat på normativa värderingar i samtiden. De värderingar och attribut som går att koppla till svenskhet i Vadsbo härad torde vara ärlighet, arbetsamhet och tillhörigheten till den lutherska religionsåskådningen. Det går även att se likheter mellan Staffan Andricson och Fredrik Sahlgårds argumentation, bägge talade till föreställda väl förankrade normer; trohetseden fungerade som ett personligt och omförhandlingsbart kontrakt mellan undersåte och överhet. Det verkar även troligt att man bland överheten oftare talade om etnicitet eller ursprung i negativ eller positiv bemärkelse än bland allmogen.

---

117 Hasslerör tingslag 30 januari 1718, Domböcker vid lagtima ting, GLA, målnummer 33.

Regnalt eller etniskt på gräsrotsnivå

I överhetens ideologiska tilltalet under stora nordiska kriget förklarades kungen som tillsatt av gud. Han skulle skydda Guds församling mot inre och yttre fiender där kungens undersåtar utgjorde ett särskilt kollektiv med en speciell gudsrelation. Var man den svenske kungens undersåte stod man alltså i en speciell position till Gud. Krigspropagandan hävdade det lyckliga faktum att svenskarna haft tillgång till Guds rena lära under så lång tid och härrörde detta ur de tidigare kungarnas förtjänst så som Gustav Vasa, Gustav II Adolf och Karl X Gustav. Regenten ställdes i centrum för förbundet mellan Gud och hans folk. Under krigets första år framhölls förhållandet mellan Gud och den svenske konungen, hans undersåtar och fäderneslandet. Peter Ericsson menar att föreställningen om det egna folkets speciella relation till Gud inte var specifikt svensk. Ett flertal europeiska monarker hade gjort anspråk på samma relation och framhävde just att de var välsignade med en särskild gudsrelation.¹¹⁸

Det regnala tycks vara förankrat på gräsrotsnivå, exempelvis när Johan Warenberg den 7 september 1700 utsågs till kronofogde. Han skulle i sitt ämbete arbetsamt vara till nytta för "Konungens almoge". Vid samma ting konstaterades att ett öde hemman skulle börja brukas igen, till konungens nytta och välfärd.¹¹⁹

Efter att mantalskommisarien i Skaraborgs län Johan Thiman med sin dräng blivit överfallna utav flera av Vadsbo härads allmoge togs målet upp under Binneberg sommaring 1710. Båda hade blivit svårt misshandlade på landsvägen under deras resa genom länet. Rätten konstaterade att mantalskommisarien blivit oskyldigt angripen då han var en fredsam, stilla och saktmodig man. Brottet ansågs vara grovt, dels eftersom man åter igen i Vadsbo härad attackerat en av kronans ämbetsmän men framförallt framhävdes att det skett på konungens allmänna landsväg. Tingsrätten markerade och sade att "såsom detta slagzmåhl och våldsammelige förfarande uppå Konungens allmenna landzwäg passerar, derest Konungens undersåtare äga fred och säkerheet uti sine rätte resor hafwa, men desse personer sådant oachtat".¹²⁰ Den patriarkala samhällssynen gör sig tydlig i domboksprotokollen. Nämnvärt är hur rätten poängterade att överfallet hade skett på kungens landsväg, där undersåtar skulle stå under konungens beskydd. Bilden av kungen som den beskyddande landsfadern går att skönja i exemplet ovan, likaså var fadersauktoriteten en del av den kungliga identiteten på gräsrotsnivå i Vadsbo härad.

Jens Lerbom påpekar hur svårfångad den etniska tolkningen är, men menar att den ändå går att ana vid häradsrätterna. Han påpekar att bönder i gränsbygdsområden med största sannolikhet

---

118 Ericsson 2002, s. 124-126.

119 Binneberg tingslag 29 augusti 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

120 Binneberg tingslag 7 juni 1710, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

inte föreställde sig tillhöra en gemensam uråldrig ursprungsmyt. I den mån allmogen uttryckte samhörighet med en gemensam historia var det när de sammankopplade sin livshistoria till historiska händelser där kungen på något sätt stod i centrum.¹²¹

Även hos allmogen i Vadsbo härad användes de tidigare kungarna som en hänvisning till ens förfäders tid. En gammal man vid namn Pehr Bondesson i Wäggetorp var kallad som vittne i en skogstvist i Hova tingslag. Från ena parten hade det förts jäv emot honom men eftersom han var "af så hög ålder, att han kunde ringa när Kong Gustaf blef död" blev han antagen till att avlägga ed och vittna i målet. I detta fallet användes kung Gustav II Adolfs död som en hänvisning i tid; den erinrade om Pehr som av ålderdom blev en slags förvaltare av bygdens kollektiva minnen.¹²²

I en tvist angående besittningsrätten av hemmanet Törsatorp i Binneberg tingslag åberopade änkan Gunilla Henningzdotter till "glorwydigast i åminnese sal. Konung Gustaf Adolphs besittningzrättigheets breef" och visade även ett personligt brev från Kunglig Maj:ts den 8 september 1673 som försäkrade henne besittningsrätten av Törsatorp. Rätten kunde därmed inte förvägra henne detta men påpekade att hon var skyldig att bebygga och vidmakthålla hemmanet samt i rätts tid betala de pålagor som staten krävde.¹²³ Häradsböndernas historiska argument sträckte sig oftast högst en mansålder bakåt i tiden men kan ändå i viss mån tolkas som belägg för allmogens föreställning om ett gemensamt förflutet.

Bland de identiteter man kan skönja på riksnivå verkar det *regnala* framträda klarast bland allmogen. Undersåteskapet framstår ha varit en kollektiv tillhörighet där man förväntades stå under kungens beskydd, i domboksprotokoll talades det om "konungens allmoge" och "konungens allmänna landsväg". En möjlig tolkning är att man hänvisade till gamla konungar och specifika allmänt kända händelser för att till exempel stärka ens argumentation vid tvistemål. Det oaktat kan man finna fog för andra föreställningsvärldar, man kan sammankoppla föreställningen om ett gemensamt förflutet med den *etniska* tolkningen. Även religionen framhävs som en vital del i riksgemenskapen. För att tillhöra den föreställda gemenskap som utgjorde svenskarna var det normen att man skulle arbeta hårt, vara ärlig och visa religiös strävsamhet. I kommissionens rannsakningsprotokoll talar allmogen nästintill aldrig om "svenskar" eller "Sverige", och när de väl förekommer sker det inom *the public transcript* och kopplas alltid samman med "undersåtar".

---

121 Lerbom 2017, s. 74.

122 Hova tingslag 1 mars 1700, Domböcker vid lagtima ting, GLA.

123 Binneberg tingslag 12 mars 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

Missnöjesyttringar

Som framgår av föregående delkapitel var bilden av konungen som en skyddande landsfader dominant bland befolkningen; förhållandet framstår även ha varit en två-vägs relation. Den undersåtliga plikten skulle upprätthållas av undersåten medan man i sin tur skulle behandlas rättvist och beskyddas av konungen. Martin Linde intygar detta i sin forskning där han menar att många av de klagomål som allmogen skickade in gällde överhetens svek. Rikets massiva krigsmaskineri ledde till att statsfinanserna var hårt pressade. Kronan mäktade inte alltid att betala bönderna för exempelvis inkvarteringar eller kronoskjuts. Missnöjet ökade kraftigt mot den extraordinarie rekryteringen av soldater. Likaså kunde ämbetsmännens maktmissbruk leda till missnöje bland bönderna.¹²⁴

Upproret vid bondeuppbådet och mordet som följde visar tecken på de kungliga ämbetsmännens maktmissbruk men även missnöjet mot rådsregeringen och kriget. Den 15 februari 1710 beordrades landshövding Carl Gustav Soop att hålla allmogen i länet färdig för uppbrott för att understödja rikets arméer. Efter överläggningar med guvernören och generalen Magnus Stenbock, kungliga rådet och generallöjtnanten von Fersen skulle utöver allmogen ett antal reffel- och bösseskyttar uppbibras. Under överläggningarna diskuterades det att allmogen kunde behövas för att försvara gränsen mot Norge. Allmogen och borgerskapet i Vadsbo skulle förse sig med gevär och vara redo för avmarsch. Stenbock och von Fersen begärde att Soop skulle låta länets folk gå man ur huse och bege sig till Halland. Landshövdingen beordrade därmed bönder, borgerskap och ståndspersoner att den 28 samma månad bryta upp och avmarschera. Soop tillade i brev till Kungl. Maj:ts Råd att nu "är och allmogen intet så willig gå till Halland, som nordska gräntzen".¹²⁵

En iakttagelse i källmaterialet är det faktum att överhetens kommunikationskanaler faktiskt fungerade väl i den bemärkelse att missnöjet bland allmogen var skönjbart redan innan upproret i Binneberg 1710. Den 11 mars bara dagar efter revolten och mordet, skriver landshövding Soop till Kungl. Maj:ts om:

de allt för många lamentationer som genom suppliquer hoos mig litet för upbrättet inkommo, om den påbördade extra gierden, besynnerligen ifrån detta hallsstarrige och bland hela länet förmögnaste follcket här i Wassbo härad, hwillka mycket och helt uppenbart lätto sig förmerkia huru missnöjde de woro dermed, at de först en sådan gierd skulle utgiöra.¹²⁶

---

124 Linde 2009, s. 99-101.

125 Soop till Kungl. rådet 15 februari 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

126 Soop till Kungl. rådet 11 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

Soop påpekar att han inte förstått hur vidsträckt missnöjet var i häradet, men att det borde gått att ana. Han hade dock aldrig kunnat föreställa sig ett sådant myteri emot konungen, men tillstod att missnöjet alltså hade varit påtagligt strax innan bondeuppbådets avmarsch åt Skåne. Allmogen hade inlämnat flera skrivelser och klagomål rörande den åverkan ett bondeuppbåd skulle ha på det redan ansträngda häradet.¹²⁷

Huruvida allmogen faktiskt hörsammade överhetens budskap eller kände igen sig i överhetens retoriken är oklart. Kungatrogenheten framstår inte alltid ha varit en självklarhet. Exempelvis i Dalarna 1710 dömdes en bonde Lars Larsson i Leksands socken för att ha uttryckt sig föraktfullt om Karl XII. Enligt vittnen ska han under en diskussion med en bergsman sagt "tig, jag gitter intet höra att du nämner konungen, ty det är lika var fan han är". Uppå tillfrågan om han brukade be för kungen fortsatte Lars med att säga "Gud give han vore i fananom, vi kunna väl tjäna under jutekungen[= danska kungen] så får vi mindre skatt, Gud ge fan be för honom, intet ber jag för honom".¹²⁸ I samma anda hade mjölnaren Essbiörn Andersson i Abberud i Vadsbo härad anklagats för att vid samlingsplatsen i Binneberg försökt intala en del av allmogen att vägra marschera till Skåne med motiveringen att "dhet wij hafwa ingen Konung". Exakt vad Essbiörn menade går inte att säkert veta, men yttrandet torde ha anspelat på Karl XII:s mångåriga frånvaro i fjärran land, möjligtvis trodde man bland allmogen att kungen var död. Det går av dessa uttalande att skönja hur det politiska systemet var knuten till konungen och att han även hade skyldigheter att upprätthålla rättvisa och beskydd; hur kunde kungen upprätthålla sina skyldigheter när han redan flytt fältet? Vid samma tillfälle hade Swen Nilsson i Korterud manat på allmogen att slå ihjäl kronofogden Warenberg, varpå han därefter släpat fogden ut ur gästgivargården sägandes "det fogden ej skulle dö på en ährlig mans gård, utan som han skall ha warit Kongens tiuf, så skulle han dö på Kongens landzwäg".¹²⁹ Likt Essbiörns yttrande är det oklart vad "kungens tjuv" betydde, men uttrycket förstärker intrycket att den politiska diskursen kretsade kring kungens person.

Erick Jönsson i Fagersån berättade om hur han tillsammans med sina kamrater vid Horn i södra Vadsbo mött länsmannen från Valla tingslag, Jacob Swensson. De slog följe en bit på vägen till Binneberg. Erick vittnade nu för rätten hur länsmannen hade uppmanat dem att de vid Binneberg "skulle stå på sig som ährliga karlar, men hwad han dermed mente, om de skulle stå emot den uproriske hopen i Binneberg, eller fienden, weet han inte". Tre andra i följet intygade detta och menade "at ländzman dhem bad stå emot i Binneberg", men de kunde inte uttala sig om vad Jacob Swensson egentligen menade. Det påstods även av flera andra att länsmannen hade eggat på

---

127 Soop till Kungl. rådet 11 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

128 Linde 2009, s. 103-104.

129 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 21-24, s. 195.

allmogen att sätta sig emot utmarschen.¹³⁰ Missnöjet mot rådsregeringen kan ha varit påtagligt även bland kronans ämbetsmän.

Behovet av att anses vara en ärlig man framträder även ofta i samband med den regnala tolkningen. En skogvaktare Swen i Kiella hade år 1700 under en resa uti konungens ärende blivit inbjuden på middag av en kaplan vid namn Jacob, där hade en av de andra gästerna kallat Swen för skälm. Per i Lillaboda anklagade skogvaktaren för att ha gett honom felaktiga skogsböter och sade "du hund och skielm bör intet sittia till bordz med ährliget folk".¹³¹ Maktmissbruket från kungens ämbetsmän lyfts ofta fram i rannsakingen angående mordet på Warenberg. De präster som reste åt Binneberg efter att alla kronobetjänter på plats hade flytt, hörde vid gästgivargården en stor hop allmoge tala om hur mordet var berättigat och att "Kongens tiuf blef ihjälslagen, det och de på flere Kongens tiufwar skulle förrätta".¹³² Allmogen i Eggby gäld återberättade att Swen Nilsson i Korterud vid upproret hade sagt att allmogen av Vadsbo härad:

skola hålla en sådan häradzstämma om åhret, som längesedan bordt skiedt, och at de skolo intet sig något knechtehålld påtaga, utan gå till möte trenne gånger om åhret, sägandes sig skola gå hem om onsdagen, och med dess adhärenter[= anhängare] slå ihjäl alla, som hemmablefwet, så wäll herregårdz torpare som andra, doch intet till annan ort marchera, än deras förfäder giort hafwa¹³³

Förfäders-argumentationen tycks indikera att föreställningen om ett gemensamt förflutet existerade hos allmogen i det tidigmoderna samhället. Nämnvärt är missnöjet mot det ständiga knechtehållet och de många pålagor som belastade allmogen. En stor del av allmogen hävdade att kronofogden Warenberg stulit från dem eller mot betalning lovat dem att slippa utskrivning. Många kände sig nu vid det allmänna bondeuppbådet svikna. Fogden hade brutit sitt löfte till dem och förtjänat sitt straff. När pastor Fegraeus kom fram till liket korsade han med fingret i luften, då ropade en av upprorsmännen "korssar du dig, det är intet att korssa sig före". Pastor Johan Eek blev tillfrågad om det inte var rätt att konungens tjuv nu låg död; samma man sade senare att de ämnade hantera alla konungens tjuvar på likadant vis.¹³⁴ En bonde Joen Bengtsson återvände ovetandes hem från Lidköping morgonen efter mordet. En grupp bönder och drängar hade tagit härbärke hos honom. De berättade att kronofogden blivit ihjälslagen varpå Joen beklagat sig. Allmogen hade då hotat bonden, frågat om han var beredd att försvara fogden eller om de rent ut sagt var släkt. De menade

---

130 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 30-38, s 63-65,

131 Binneberg tingslag 9 juni 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

132 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 89-90.

133 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 155-156.

134 Skrivelse från Johan Eek 13 maj 1710, Skrivelser till Kungl Maj:t och rådet 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA.

att om Joen varit i Binneberg skulle han fått samma behandling som fogden.¹³⁵ Det allmogen sade bakom stängda dörrar tycks alltså ofta ha varit motsatsen mot den kungatrogenhet de uttalat inför den kungliga kommissionens rannsaking. Jag menar att den bild allmogen förmedlade utåt till överheten inte alltid överensstämde med deras faktiska tankegångar och åsikter.

Kring mordet verkar det ha varit en åsiktsskillnad bland allmogen där vissa tyckte att man gått för långt medan andra hävdade att det var rätt. En grupp allmoge som logerat hos bonden Olof Persson i Horn menade att mördarna var ogudaktiga och samvetslösa människor, medan de som övernattat hos Börge Swensson hade yttrat att mordet var väl berättigat och "att han intet taga mer af dhem hädanefter". Andra ansåg att om befallningsman Warenberg sluppit undan skulle han då behandlat dem ännu värre än innan.¹³⁶

1710 vid Valla höstting ställdes en ung dräng Peer Ollsson i Nerlunda inför rätten. Han anklagades för att ha tillverkat två tennmynt som hånfullt porträtterade kungen, rätten benämnde händelsen som ett myteri mot riket.¹³⁷ Johan Wagnmakare på Ryholm hade uttalat sig om bondeuppbådet "at om dhet woro Konungens befallning, så wille dhe gierna bortgå, men förmenar wara orätt, at dhe fattige skola gå bort och dhe rijke blifwa hemma". Johan påpekade tillika orättvisan i att fogden så väl som Johans herre var bortresta medan han tvingades uppbådas.¹³⁸ Allmogens missnöjesyttringar tycks implicera att lydadsplikten gäller kungens person; om kungen var död eller på annat sätt borta, så behövde man inte lyda.

Det tycks ha funnit en klassammanhållning bland gräsrotterna. Det kan mycket väl tänkas att allmogen bakom överhetens rygg diskuterade sinsemellan de orättvisor och klassmotsättningar som existerade i samhället. En dräng Knut Arfwidsson från närliggande Skånings härad blev inkallad till Binneberg höstting den 11 oktober 1710. I april tidigare samma år hade han tillsammans med "flere af samma häradsallmoge och andra orter hijt till Binnebergz giestgifwaregård" anlant. Allmogen i Skånings härad och andra angränsande härader hade blivit kommenderade till Vadsbo härad av kungliga kommissionen för att vakta de fängslade upprorsmakarna. Skånings-allmogen satt och drack öl i gästgivargården när deras länsman Nils Warlingh anlände. Han berättade för allmogen att upprorsmakarna från Vadsbo härad troligen skulle få dödsstraff för mordet på kronofogden, enligt domboksprotokoll hade Knut Arfwidsson då "i samma moment sigh uthlätte seijandes, synd wara att dhe dherföre döo skulle, williandes han för sin persohn till dheras befrielse förskiuta 10 öre

---

135 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 72-75.

136 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 124.

137 Valla tingslag 17 oktober 1710, Domböcker och protokoll, GLA.

138 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 160.

srmt".¹³⁹ Kungatrogenheten framstår inte alltid som självklar då allmogen kunde påtala maktmissbruk och felaktigheter. Den diskussion man förde inbördes på gräsrotsnivå tycks i stor utsträckning skildra en motsatt bild än den man framförde i interaktion med överheten. Allmogen tycks ha sympatiserat med varandra oaktat häradstillhörighet. Det finns även fog för att tala om klassperspektiv hos allmogen.

Sammanfattning

Den föreställda riksgemenskapen kretsade främst kring kungatrogenhet och det regnala; i detta avseende var det landsfadern och fäderneslandet som skulle försvaras snarare än ett gemensamt historiskt ursprungsland. Man hänvisade även till gamla kungar och förordningar för att ge historisk förankring i tvistemål eller förhandlingar med överheten. Jag finner få belägg för den *etniska* tolkningen i undersökning av gemenskaper på riksnivå, i Vadsbo härad talade man inte om ens hemland eller andra riken i emotionell bemärkelse. Det finns dock fog för att påvisa allmogens föreställningar om ett gemensamt förflutet och sammankoppla detta med ett *etniskt* perspektiv. För den nationella tillhörigheten hade undersåteskapet en större betydelse än etnicitet. Ens tillhörighet torde heller inte varit huggen i sten; den var beroende av att man svor trohetsed till kungen. Som undersåte ansåg man sig även ha rättigheter som skulle upprätthållas, kungens roll som den beskyddande landsfadern bör här framhållas. I allmogens missnöjesyttringar kan man skönja hur det politiska systemet var knuten till konungen, och i hans frånvaro ansåg man sig inte behöva lyda överheten. Lojaliteten mot rådsregeringen var inte alltid självklar, då diskursen allmogen sinsemellan i många fall inte överensstämde med den man uttalade i interaktion med överheten. Som undersåte förväntades man vara ärlig, arbetsam och av den lutherska läran. Man kan även se tecken på klassmotsättningar och klassammanhållning på gräsrotsnivå.

5.2.2 Gemenskaper på regionalnivå

Jens Lerbom frånskiljer riket och fäderneslandet från varandra, och hävdar att man i den småländska gränsbygden inte kände någon större kärlek till riket. Riket var knutet till den kungliga maktutövningen och var något man förväntades vara lojala till och tjäna för. Till skillnad från Ericsson och Linde kopplar Lerbom snarare samman fäderneslandet med Anthony D. Smiths etniska tolkning än med det regnala. Fäderneslandet var något kärt, dit man längtade och det var ens

---

¹³⁹ Binneberg tingslag 11 oktober 1710, Domböcker vid ordinarie ting, Binneberg häradsrätts arkiv, Riksarkivet i Göteborg, GLA.

hem.¹⁴⁰ Jag ställer mig delvis emot detta; jag vill påstå att det man höll kärt, ville beskydda och såg som ens hem var gemenskaper som var greppbara såsom landskapet, häradet och hembygden.

I brevväxlingen mellan landshövdingen Carl Gustav Soop och rådsregeringen i Stockholm omnämns Vadsbo härad som en del av den våldsbenägna ”västgötanationen”. Bönderna i häradet benämndes av överheten som vassbölingar vilket visar att de var såpass sammansvetsade att de hade ett eget tilltalsnamn.¹⁴¹ Såg de sig själva som svenskar, västgötar eller vassbölingar? Eller rent av som en del av alla tre gemenskaper? Hur benämnde häradets invånare sig själva och vad ansågs vara specifikt för dem? Martin Linde menar att folk ofta solidariserade sig med överblickbara områden som byn, staden och socknen. I Lindes mening torde förutsättningarna för en utbredd landskapskänsla varit bättre under medeltiden än senare, således bör 1500- och 1600-talets byråkratiska centralisering ha lett till att landskapets ställning som referenspunkt därefter försvagats. I sin forskning kring identiteter i Dalarna menar Linde att landskapsidentiteten främst bör aktiverats när man befunnit sig utanför det egna landskapet. Vid mötet med närkingen, sörmlänningen och liknande fanns det därigenom skäl att reflektera över det egna ursprunget.¹⁴²

Jens Lerbom ger liknande argument som Linde och skriver att landskapsbeteckningar inte var särskilt frekvent förekommande och när de användes var det för att benämna personer utanför det egna landskapet. Lerbom menar att man kan tolka detta på olika sätt. I sin forskning kring svenskhet i det småländska gränsbygderna fanns det inte någon anledning för en småländsk häradsrätt att artikulera "sin egen" småländskhet. Han menar även att detta kan förklaras med att det inte fanns någon sammanhållen småländsk "landskapsidentitet" att hänvisa till under tidigmodern tid.¹⁴³ Jag skulle vilja mena på att landskapsidentitet faktiskt var vanligt förekommande när man benämnde personer utanför den egna regionala tillhörigheten. Härkomstbenämningar som socknen var i likhet med Lindes Dalarna och Lerboms Småland det mest vanliga; men såväl i överhetens korrespondens som i tingsrätterna gavs människor beteckningar utifrån deras landskapsursprung, vilket ska visas nedan.

Häradsgränsen

Jens Lerbom diskuterar släktskapstanken och menar att det i domboksprotokoll betonades en inföddhet. I de småländska domböckerna förekommer stereotyper som "Olof Börjesson barnfödd här i Sverige" eller "en dansk kvinna Johanna Nielsdotter barnfödd i Danmark". Det fanns i den

---

140 Lerbom 2017, s. 35-37.

141 Vassbölingar är en genomgående omnämning i Soops skrivelser. Se t. ex Skrivelser från landshövdingar, RA.

142 Linde 2009, s. 128-129

143 Lerbom 2017, s. 30-31.

småländska gränsbygden en föreställning om en nationell inföddhet.¹⁴⁴ Jag vill hävda att kopplingen mellan släktskap och nationell identitet inte var särskilt förekommande bland allmogen i Vadsbo härad. Det bör i Lerboms fall vara ett resultat av undersökningsområdets inriktning. I gränsbygder lär det ha funnits större anledning att hävda sig som "svensk" eller "dansk" medan det i inlandsbygder istället läggs betoning på den regionala identiteten.

I Vadsbo härad talade allmogen om sig själva i jämförelse med andra regionala gemenskaper. Man talade och hänvisade till platser och orter utom-läns eller utom-härads med hänvisning till dess landskapstillhörighet. Härad-allmogen var ur överhetens perspektiv frånskild från resterande av länet och omnämndes som vassbölingar; som tidigare kapitel erinrar om medföljde attribut som upprorisk och olydig. I häradet refererade man även till sig själva som en särskild regional gemenskap. Man gjorde till exempel affärer med Göteborg och Borås men såg sig mycket väl tillhöra Vadsbo härad och sitt eget tingslag. I och med Vadsbo härads storlek bör det ha varit logiskt att tala om sig själva i regionala termer. Man kunde mycket väl ha reflekterat över sin häradstillhörighet och sett sig själva i jämförelse med andra landskap eller rent ut sagt resten av Skaraborgs län. Kommunikationen häradena emellan fungerade väl då exempelvis flertalet tjuvar kunde gripas i ett härad för att sedan ställas in för rätta i sitt hemmavarande härad.¹⁴⁵ Till exempel greps bödelssonen Anders Josiesson för att tillsammans med tjuvarna Jacob i Gullhammar och Swen Wittling begått flertalet stölder i närliggande Kinne härad. Han skickades till Binneberg tingsrätt för att rannsakas och dömdes där till döden för tjuveri.¹⁴⁶ Likaså hade man vardaglig kontakt med närliggande härader och dess allmoge. Bönderna i Hohlhult beklagade sig över att "de nest omkring grentzande Wallehäradsboer någre åhr bortåth tagit sig före, med rijdande och kiörande taga sin wäg gienom ängiarna, hwarigienom de höst och wåhr blifwa illa upptrådde".¹⁴⁷

Handeln med ens nära grannar visar också på den vardagliga interaktionen häraden emellan. Bokhållaren vid kungsgården Chatrineberg misstänktes år 1700 för att ha förskingrat och sålt vidare spannmål för egen vinning. Den då nyblivne befallningsmannen Warenberg kunde bevisa för rätten hur bokhållaren Lundin "försålt malt till Mariästadh af Kindbokornet, som befans odugl[igt] att uthsää, nembl[igen] 4 1/2 tunna, men intet befinnes honom det hafwa upptaget och sig debiterat." Tillsammans med gårdsfogden Nils hade bokhållaren Lundin köpt "Kindbo kornet" från Kinne härad och sedan försålt den vidare till Mariestad i Vadsbo härad.¹⁴⁸ Vid Binneberg sommarting samma år frågade landshövdingen den närvarande tingsallmogen ifall Uddevallas innebyggare köpt

---

144 Lerbom 2017, s. 68-69.

145 Binneberg tingslag 12 mars 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

146 Binneberg tingslag 12 mars 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

147 Binneberg tingslag 9 juni 1710, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

148 Binneberg tingslag 30 augusti 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

upp spannmål i tingslaget "som de till Närige affördt att försällia i hall". Enligt tingsallmogen hade de inte handlat i Vadsbo härad men en borgare från Uddevalla Magnus Jacobsson hade vid Skövde marknad köpt en tunna blandkorn, medan "andra Uddewallsboer i Lidekiöpingzmarknan sig tillhandlat någon spannemåhl, men hwarest de den försålt, weeta de intet".¹⁴⁹ Även här bör kommunikationen framhållas. Man visste vilka som rörde sig inom häradet och länet. Marknader tycks ha fungerat som mötesplatser och viktiga sammankomster där kontakter knöts. Efter en natts fylleri hade en soldat Måns Persson för Röör i Binneberg tingslag, vid Skövde marknad somnat i en "skiuhlskrubba, der honom blefwet fråntaget en hatt och någre perler".¹⁵⁰

Häradsgränsen framhävdes vid kontakten häraden emellan så som vid handel eller jurisdiktion. Häradstillhörigheten däremot framhävdes vid interaktion mellan personer på ömse sidor häradsgränsen. Om vi går tillbaka till anklagelsen mot bokhållaren Lundin, under rannsakingen inkallade tingsrätten en pojke vid namn Johan Johansson. När han skulle avlägga sitt vittnesmål poängterade rätten att pojken var född utomhärads i Valle härad men flyttat hit för att arbeta på kungsgården Chatrineberg. Ett annat exempel var lägersmålet mellan Malin Nilsson och korpralen Lars Brook. Malin framhävdes som "barnfödd i Kinnehärad och Wettlösa sochn", men hade likt pojken i föregående mål tagit tjänst i Vadsbo härad.¹⁵¹ Faktumet att det ständigt framhävdes av tingsrätten bör visa på att häradstillhörigheten var viktig att påminna om. Man kunde ta tjänst inom andra härader men ens egen häradstillhörighet var beständig och bestämdes utifrån ens födelseort.

Vidden av häradets jurisdiktion var något man var medveten om. Ens rotesoldat kunde tillhöra Skaraborgs läns infanteri regemente, men det var ungefär så långt som tillhörigheten till Skaraborgs län sträckte sig. Exempel på detta finns att hämta i domboksprotokollen där "soldaten Erich Swensson, som för dess rothe wid Scharaborgs lehns infanterie regementes afmarcherande åth Pommeren blef antagen" eller "Hr. Sven Agrell som är krigzpräst under Skaraborgzlähns infanterie regemente".¹⁵² Ett annat exempel som tydliggör detta men också belyser länet som tillhörighet är rättegången mot den förrymda soldaten Nils Larsson som ställdes inför rätta den 16 april 1700:

Hr. Landzhöfdingen gifwet Kongl. Maj:tt underdånigst tillkienna, huru som här i Lähnet ähr fasttagen en soldat Nils Larsson ben:dz, hwilken har rymbdt ifrån Scharaborg Lähns infanterie regemente, och som

---

149 Binneberg tingslag 7 juni 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

150 Binneberg tingslag 30 augusti 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

151 Binneberg tingslag 30 augusti 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.; Binneberg 9 juni 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

152 Hova tingslag 6 mars 1702, Domböcker vid lagtima ting, GLA.; Hova tingslag 18 juli 1710, Domböcker vid lagtima ting, GLA.

han underdånigst förfrågar sig hwarest Nils Larsson skall stellas under förhör och ransakning, emedan regementet derest han borde afdömas.¹⁵³

Länet föreställs i detta fallet som något man är "här i", men läns gemenskapen är emellertid sekundär till härads gemenskapen. I Nils Larssons fall var det andra gången han rymt från sitt regemente. Första gången hade hans rotebönder vädjat för ett lindrigare straff, men denna gången kom istället bönderna att besvära sig för tingsrätten över de annalkande kostnader som rekryteringen av en ny rotesoldat skulle medföra. Av rätten benämndes rotebönderna som "i Wadzboharad och Hofva sochn boendes", vilket tyder på att man inte enbart refererade till andra häraden och län utan även som sig själva tillhörande en specifik regional gemenskap. Likväl var Nils Larsson tillhörande både Skaraborg läns infanteri regemente men däruti även Norra Vadsbo kompaniet, vilket är något som rätten påpekar. I detta fall framträder även den regnala tolkningen då rätten i sin bestraffning hänvisade till att Nils vid fullt medvetande hade avlagt en ed under "Kongl. Maj:tz fana" men också hur han rymt ur kungens tjänst snarare än Sveriges. På grund av dessa brott mot konungen dömdes Nils Larsson till döden.¹⁵⁴ Just att man frånskilde sig rent geografiskt från resterande Skaraborgs län blir skönjbart. Vadsbo härad var omsluten av dess egna gränser och vid tillfällen refererade man "till dhen gräntzen som är emillan detta Wassbo härad och Wärmeland sampt Närriket". Man framhävde även gränser häraden emellan och det tycks ha varit vedertaget var dessa gick. I rättsmål betonades om en person var född utomhärads, och ens häradstillhörighet till skillnad från nationell tillhörighet tycks ha varit oföränderlig.

Länsgränsen

Länsgränsen och häradsgränsen förefaller ha många likheter med varandra men dess skillnader bör likväl kartläggas och undersökas. Länsgränsen blir urskiljbar som en rättslig skiljelinje; landskapstillhörigheten var viktig först vid kontakten med andra län. Inför kungliga kommissionens ransakning beklagade landshövdingen Soop att det i länet "intet finns mehr än en häradshövding som wid dhenna ransakning kan brukas". Han föreslog att tre häradshövdingar från de angränsande länen skulle inkallas och nominerade "häradshövdingen Johan Gyllenadler som har sin jurisdiction i Närriket, häradshövdingen Johan Eedman i Jönkiöpingz lähn och häradzhövdingen Johan Hofdahl i Elfzborgs lähn". De var väl lämpade dels tack vare sina individuella kvaliteter men även för det faktum att "dhe och äro desse wassbölingar såsom deeras närmaste grannar bekante, efter dhe som oftast reesa i deras jurisdictioner och drifwa sin handell".¹⁵⁵ Precis som med ens angränsande

---

153 Hova tingslag 16 april 1700, Domböcker vid lagtima ting, GLA.

154 Hova tingslag 16 april 1700, Domböcker vid lagtima ting, GLA.

155 Soop till Kungl. rådet 22 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

härader bedrev man handel med sina länsgrannar. Bonden Lars Larsson i Broo klagade inför tingsrätten att han inte fått full betalning för det kött och fläsk han låtit föra till Hova marknad. Lars menade att hans halvbror Arfwid Larsson och trumpetaren Jonas Lund var ansvariga för betalningen. Trumpetarens hustru lämnade in en skriftlig förklaring där anledningen till att betalningen uteblivit var att "dess man tillijka med några dess grannar accorderade med Cronones Lenzman wellb: Petter Rolin om någre pundewarors försälliande till Wästerbottns folkets underhållande".¹⁵⁶ En annan bonde Samuel Töresson i Skarpen ställdes inför tingsrätten för att ha inkräktat på städernas handelsmonopol. Han hade sålt två tunnor humle till en genomresande "Boråhsboe som han eij kienna eller weet namn upp".¹⁵⁷ Visserligen talar inte Samuel Töresson om Älvsborgs län i rättegångsprotokollet men när interaktion skedde över länsgränsen behövde föreställda tillhörigheter fastställas. Likt Lindes forskning visar dessa exempel på att landskapsidentiteten aktiverades vid kontakten län eller landskap sinsemellan. Allmogen i Vadsbo härad förefaller inte i tal sinsemellan hänvisa till någon landskapstillhörighet.

Vid vintertinget i Hova i norra Vadsbo 1700 ställdes en ung man vid namn Hans Larsson Biörn inför rätta. Mannen hade tillfångatagits och blivit inhämtad från Lidköpings kronofängelse. Han hade med tomma löften lånat en häst, kappa, ett par vargskinnshandskar och penningar av nämndemannen Nils Svensson i Bråtten. Nils menade att han blivit bedragen och lurad på sin häst och egendom, då Hans hade lovat att återkomma efter ett par dagar men aldrig detta gjort. Hans Larsson Biörn hade hävdatt att han behövt låna hästen för att resa till sin arbetsgivare Maurits Posse vid Säby säteri, där han förra året jobbat som dräng. Nils i Bråtten klagade högeligen över att han ej återfått vare sig sin häst eller sina tillhörigheter samt den lånepeng han blivit utlovad. Nämnvärt i detta fall är att det som är av vikt är inte det faktum att Hans Larsson pantsatte såväl hästen som handskarna och resten av tillhörigheterna vid flera tillfällen under sin resa; utan det som Nils och rätten valde att framhäva var att Hans inte bara rest till Säby utan även till Lidköping och Göteborg flertalet gånger. Det var alltså av vikt i åtalet att han reste utomläns och att han på dessa resor pantsatte Nils tillhörigheter. Att tjuven Hans benämns som barnfödd i Arboga visar hur det var gängse att ange länstillhörigheten när det gällde folk eller personer på andra sidan gränsen. Då pantsättningen skett utanför häradet och de personer som Hans ingått i avtal med ej var boende inom Vadsbo härads jurisdiktion kunde Hans varken dömas för tjuveri, våldgästning eller rån. Han blev istället dömd till att restituera Nils för de mil han ridit hästen då "alldenstund godzet warit med god willia ägarens under lån och legomåhl swaranden i hender lefwererat, och sådant under lengre

---

156 Binneberg tingslag 8 juni 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

157 Hasslerör tingslag 26 maj 1718, Domböcker vid lagtima ting, GLA, målnummer 8.

wäg och tijdz accordh än giestgifware emellom pläger brukeliget wara".¹⁵⁸ I likhet med Boråsbon i Samuel Töressons fall omnämns Hans som barnfödd i Arboga utan att läns- eller landskapstillhörigheten uttryckligen skrivs ut. Allmogen i Vadsbo härad förefaller ha haft geografisk kunskap om vilka orter som tillhörde ett specifikt län eller landskap.

En kvinna Britta Larsson i Kroken lämnade in en supplik till Binneberg tingsrätt angående att hon blivit bestulen på flertalet saker. Hon misstänkte tre "swarfwaredrängiar, Jonas och Anders Mattssöner och Lars Björsson, hemma i Elfzborgzlähn, Kindshärad och Sexdrege gield".¹⁵⁹ I ett liknande termer framhålls länstillhörigheten i ett brottmål 1701 där torparen Bengt Gustafsson i Hagen anklagats för att ha stulit en kopparkittel vid Hova marknad något år tidigare. Han hade dock nyligen syns till vid "Giählestad med en bonde i Elfsborgzlähn Pehr Hansson" där han sålt en kopparkittel till bonden vilket gjorde rättsmålet aktuellt igen.¹⁶⁰ År 1700 inkallades ett extraordinarie ting för att utröna varför drängen Abraham en morgon gått ut med sin bössa och till synes utan anledning beslutat att avsluta sitt liv. I vittnesmål framkom det av bygrannen Bryngel Larsson att Abraham tillsammans med Bryngels son "warit borta åth Wermeland och handlat", då han klagat över sin svårmodighet och den smärta han haft i bröstet. Läns- och landskapsgränser hänvisades ofta till i rättegångsprotokoll.¹⁶¹ I andra fall refererades det likaså till "Elfsborgzlähn" såväl som "Boråslähn". Var du född i Vadsbo härad benämndes du efter din socken- eller by-tillhörighet som till exempel "drenge Carl Larsson i Hult" medan en kvinna i samma mål omnämndes som "qwinnespersonen Karin Olsd[otte]r i Rod barnefödd i Rångedahla och Elfsborgz lehn". Om du var från utom-läns krävdes det likt föregående mål att din regionala tillhörighet var uttryckligen omnämnd och något du knöts an till. I ett annat fall omnämns en man som "Boråsboen Lars Jönsson". Det går att urskilja i domboksprotokoll att det inte enbart var enstaka fall utan snarare en genomgående praxis att beteckna de utom-läns utefter sin regionala tillhörighet.¹⁶²

Benämningar som "wid gräntzen af Jönkiöpingz lähn" förekommer. Ett vittne Olof Persson i ett rättsmål inom Hova tingslag omnämndes vara inhyses på Brötta men hade nyligen tagit knektepeng "uthi Wermeland och tienar der för en rote".¹⁶³ Ett annat exempel var knekten Bengt Jönsson i Klostergården tillhörande Valla tingslag. Han skulle transportera ortens kronotionde till Bohus, och hade under resan dit stulit en klädsäck fylld med matvaror.¹⁶⁴ Liknande uttalanden går

---

158 Hova tingslag 16 april 1700, Domböcker vid lagtima ting, GLA.

159 Binneberg tingslag 7 juni 1710, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

160 Hova tingslag 4 juni 1701, Domböcker vid lagtima ting, GLA.

161 Hova tingslag 4 januari 1700, Domböcker vid lagtima ting, GLA.

162 Hova tingslag 6 mars 1702, Domböcker vid lagtima ting, GLA; Hova tingslag 2 juni 1702, Domböcker vid lagtima ting, GLA.

163 Soop till Kungl. rådet 29 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.; Hova tingslag 26 februari 1700, Domböcker vid lagtima ting, GLA.

164 Valla tingslag 17 oktober 1710, Domböcker och protokoll, GLA.

att finna. Christopher Larsson i Frölunda tillkännagav att regementsskrivaren Johan Persson överfallit honom med hugg, slag och skällsord. Johan Persson hade inkallats till rätten men inte dykt upp. Dagen innan hade han varit på "resande foth åth Wernersborg" men tingsrätten ansåg att han inkallats med god framförhållning och beslutade att ärendets rannsaking skulle fortgå utan Johan närvarandes.¹⁶⁵ Man talade inte om länstillhörigheter sig själva emellan; länstillhörigheten aktiverades vid interaktion med personer utanför länet.

Vassbölingen, närkingen & sörmlänningen

Det talas mycket sällan från överheten om smålänningar eller vassbölingar i nationella termer. Allmoge-uppbådens deltagare benämns inte som svenskar inom den svenska armén, det antagandet kan dock mycket väl ha varit underförstått i korrespondens. Det faktum att man inom de övre samhällsskikten sedan länge sett befolkningen inom det svenska riket som ett gemensamt folk kan vara anledningen till att man inte behövde uttrycka det. Man benämndes som sagt däremot ofta utefter sin regionala tillhörighet så som "en Närikes bonde", "smålänningarna" eller "Wassbo häradz allmoge". Identiteter och tillhörigheter var skiftande beroende på kontext.¹⁶⁶

Likt de katalanska bönderna i Sahlins forskning bör man ha varit svensk först i jämförelsen eller kontakten med det danska, medan man däremot var vassböling i jämförelsen med till exempel smålänningen eller i jämförelse med andra västgötar från exempelvis Vartofta härad. I min mening kan man skönja hur Vadsbo härad ansågs vara ett tydligt avgränsat territorium av såväl överheten som av innebyggarna i häradet. Men vad skiljde vassbölingen åt från andra gemenskaper? När anspelade man på denna identiteten?

Medan kronofogden Warenberg blev inträngd i en kammare vid Binneberg gästgivaregård krävde allmogen att få tillbaka sina skjutspengar som de vid Valla tingslag blivit utlovade. Härigenom aktiverades den egna häradsidentiteten då man hänvisade till att man blivit felaktigt behandlad i kontrast till andra regioner, "see huru wi blifwa hanterade, Närike, Kållan och Fahlebyggden hafwa fått betallning, men wi intet" utropade Vadsbo-allmogen.¹⁶⁷ Man ansåg sig som jämställd med rikets andra regioner och förväntade sig att rättvist bli behandlad därefter. Regionala gemenskaper bör ha existerat i folks medvetande och likt Lindes forskning var det främst vid jämförelsen med andra landskap som man refererade till sig själva som en regional gemenskap. Det blir här gångbart att återigen reflektera över benämningen "vassböling". Det visar på en specifik gemenskap bland befolkningen i Vadsbo härad där man delade gemensamma kännetecken.

---

165 Binneberg tingslag 30 augusti 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

166 Sahlins 1989, s. 111-113.

167 Eek till Kungl. rådet 8 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

Under Valla höstting 1710 rannsakades två personer som ertappats i Bohus län. Skraddaren Johan Erichsson i Forsswijk och soldaten Per Jacobssons hustru Kierstin Jonsdotter hade flytt från Vadsbo härad till Bohus län där de begått olovligt umgänge varpå ett barn hade fötts. Kierstin menade att hon hört rykten om hur hennes man omkommit i Ryssland. Soldaten Durberg inkallades till rätten då han tjänstgjort med soldaten Per Jacobsson i Skaraborg läns infanteriregemente. Han intygade att han stridit tillsammans med Per och att han, fram tills Durberg hemskickats till Sverige, fortfarande levde. För att utesluta att Durberg talade om rätt person uppmanade rätten honom att beskriva Per Jacobsson, det visade sig mycket väl vara rätt soldat som beskrivits då Kierstin erkände hur hennes man var "af sådant physonomij som Durberg honom uthlyset, och att han intet talte Wästgiöta måhl, medelst det han i Bohuus lähn är uppfödd".¹⁶⁸ Att både Kierstin och Durberg specifikt talade om hur mannen i fråga inte talade "Wästgiöta måhl" framhäver de regionala skillnader som existerade i riket. Dessa skiljaktigheter var inte enbart föreställda utan faktiska distinkta kulturella åtskillnader. Detta åskådliggör hur regionala gemenskaper var baserade på mer konkreta beteckningar som språk och födelseort.

Inom den regionala gemenskapen var födelseorten en viktig distinktion. När Ingeborg Påfwelsdotter framträdde för tingsrätten i Binneberg bad hon om att hennes styvson Hindrich Perssons ursprung i häradet skulle fastställas:

åstundandes nu att han kunde winna denna tingzrettens attestatum om dess förhållande här i sin födelseordt; fördenskull blef der om inquirerat, och uppå tillfrågan intygade häradznebd, att denne personen Hind[rich] Persson ähr födder uthaf ächte säng sampt ährlige och redelige föräldrar, och barnfödd här i Wadzbohärad, Wäringzg[äld] och Läcketorpasochn, i hemmanet Hansatorp.¹⁶⁹

Hindrich hade för sju år sedan kommit i tjänst hos en bokbindare i Stockholm och man visste inte i häradsnämnden huruvida han ursprungligen var från Vadsbo härad. Man kunde konstatera att "hafwandes han å denne orten, som man eij annars försportd, i sine barndombsåhr, sigh skalt ährl[igen] och well, derföre han hoos hwariom och enom till god befordran recommenderas". Rätten framhäver även hur föräldrarna varit ärliga och äkta makar.¹⁷⁰ De dygder som var eftersträvansvärda inom den regionala gemenskapen verkar ha sammanfallit med desamma inom svenska gemenskapen. Benämningen "vassböling" som man fått av överheten finner jag inga belägg för att allmogen i häradet titulerade sig med. Därmed är det inte sagt att ordet aldrig användes hos häradsallmogen – landshövding Soop tog antagligen inte uttrycket ur tomma intet. En förklaring

---

168 Valla tingslag 17 oktober 1710, Domböcker och protokoll, GLA.

169 Binneberg tingslag 7 juni 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

170 Binneberg tingslag 7 juni 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

kan vara att det möjligtvis inte fanns någon anledning att benämna sig som "vassböling" i tingslagens domboksprotokoll.

Förfäders-argumentationen

Jonas Nordin hävdar att försvarsviljan inte var frånvarande hos de svenska bönderna under stora nordiska kriget. Han menar att Vadsbo härads allmoge motvilligt lät sig uppåddas men att de revolterade först när befälhavaren ville föra dem utanför det området som avtalats.¹⁷¹ Det områden som man blivit kommenderad åt var Skåne och Halland, något som allmogen medger i kommissionsprotokollen. Nordin menar felaktigt att överheten brutit mot vad som avtalats; vad allmogen däremot anspelade på för att hävda sin rätt var förfäders-argumentation. Länsgränsen sticker ut i källmaterialet och var något man oftast vägrade gå längre än. Vadsbo-allmogen vägrade att gå till Skåne men kunde tänka sig att gå till Göta Älv eller den norska gränsen.¹⁷² Att man drog gränsen just där man gjorde var en hänvisning till sina förfäder, man kunde tänka sig att acceptera ålägganden som stöddes av tradition och sedvana.¹⁷³

Forskning menar att kollektiva minnen inte återberättades för att konservera förfädernas sinnesförmimmelser. Denna historiska retorik fyllde en funktion av att legitimera eller förklara något påtagligt i samtiden. Linde menar att detta kunde gälla en maktstruktur, en sedvänja, Ortsnamn eller arvsanspråk.¹⁷⁴

Förfäders-argumentet torde ha varit en gängse argumentation i det tidiga moderna Sverige. Det var inte enbart i Vadsbo härad man anspelade på sina förfäders rättigheter. Martin Linde visar i sin forskning att Husby sockens bönder protesterade 1711 mot påbudet att transportera kyrkotioden ända till Stockholm, då "det aldrig våra förfäder gjort".¹⁷⁵ Efter att ryktet om upproret i Binneberga hade spridits sig antogs den småländska allmogen ha "giort sig gahlna och gådt hem igen, hwaraf desse wid deras gräntz annalkande ey litet inhitsade blefwom när ryckett först kommo dem för öhronen.". Likaså vädjade och protesterade bönderna i Åse härad i Skaraborgs län att inte behöva gå längre än sin "gamble gräntz".¹⁷⁶ Efter att allmogen skulle uppåddas 1710 vädjade Anders Eehrsson i Åstorp i liknande termer och hänvisade till sina förfäders tid:

---

171 Nordin 2000, s. 176-177.

172 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 70. Liknande benämning förekommer genomgående i exempelvis Skrivelser från landshövdingar, Inkomna skrivelser till kommissionen och Protokoll maj-juni 1710 i kommissionen.

173 Ericsson 2013, s. 262-263.

174 Linde 2009, s. 113.

175 Linde 2009, s. 101.

176 Soop till Kungl. rådet 3 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

Efter höga öfwerhetens och Eders nådes befallning, äre wi samptel allmogen utj Wadzbo heradh her uti Binneberg sammankombne att tenkt oss till att marchera till dhen ort som wi äre commenderade, men förmedelst wår fattigdom skull, som wi nu alldeles äre uthblåttade, genom den stoor recreuteringen, medh ryttare och soldaters praesterande, öfwer alt. Sampt dhet att wi commenderas till den ort som wåra förfäder I sin tid intet gådt. Finna wi samptel oss oförmögne att marchera vidare uthan i diupaste underdån ödmiukhet böönfalle Eders Nde nådgunstel techtes, om [möjligt] är, hiällpa dhen uthblåttade allmogen medh dhen nådh att wi kunde få, hwar marchera till sitt hem. Emedan på dhen wägen Gudh bättre man fruchtat mehr ondt än godt blifwer utthrottat.¹⁷⁷

Man hade bevisligen i Vadsbo härad sin egen tradition, kultur och sedvana; dessa hade sina rötter i förfäders tid och var något man hänvisade till. De gamla gränsdragningarna och hänvisningarna till förfädernas tid ger fog för åsikten att vassbölingarna hade sina säregna traditioner och sedvanor. Länsmannen i Valla Jacob Swensson hade som tidigare nämnt enligt en del av allmogen varit den som anammat dem att sätta sig emot bortmarschen ifrån Binneberg till Skåne. Bengt i Ebbetorp intygade och berättade hur länsmannen likaledes anspelat på förfäders-argumentationen. Vid Giälesta kyrka hade han intalat dem hur "det deras förfäder alldrig gådt åth Skåne, utan åth ällfwen, dijt dhe och wille wid anfordran marchera, men ej åth Skåne, hwilket de högelingen disputera skulle". Han lät antyda att det var för deras och dess familjers säkerhet de borde vända hem. Om allmogen fullföljde marschen "så liggia de Nordske i beredskap med 12000 man, och här i orten infalla".¹⁷⁸ Frågan är vems förfäder man anspelade på. I vissa fall hänvisade man till gamla kungar, men oftast syftade man oklart till "som det en gång var". Förfäders-argumentationen är förhållandevis vag. Länsman Swensson antydde att den danska-norska armén skulle "och här i orten infalla"; vilket ger belägg för att det är "orten" som de anser sig ha skyldighet att försvara snarare än riket.

Innan bondeuppbådets avmarsch hade Joen Nillsson i Skomakaregården i Horn logerat några personer från Trällicke och Jonsboda, "hwilka sig utlåto att ej willia gå till Skåne, utan när omtränger, undandraga de sig intet at till ällfwen eller Nordske gräntzen marchera, dijt deras förfäder tillförenne gådt hafwa".¹⁷⁹

Pastor Johan Eek kunde intyga detsamma och menade att största delen av allmogen inte ville "anorstädes gå, än till Nårska gräntzen, som deras fäder giort".¹⁸⁰ Även Odensåker och Binneberg socknar hade "om måndagen med häftige expressioner emot högwällborne Hr Baron och

---

177 Erstorp till landshövding Soop 8 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

178 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 37-38.

179 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 69-70.

180 Skrivelse från Johan Eek 13 maj 1710, Skrivelser till Kungl Maj:t och rådet 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA.

Landzhöfdingen utforo, säijjandes med en mun, det de intet gå längre än till ällfwen, som dheras förfäder giort"¹⁸¹

Skomakargesällen Jonas Samuelsson vittnade om hur han i gästgivargården i Binneberg hamnat i samtal med Olof Larsson i Löfwasse. När de diskuterade den kommande marschen hade Olof sagt "det ej blifwa någon lång resa af, ej heller de gå längre än till ällfwen, som deras förfäder giort hafwa, och då skall man och huse så wäll i Mariästad som Wassbo bortmarchera".¹⁸² Att man hänvisade till sina förfäders rättigheter tycks ha varit gängse i såväl Vadsbo härad som andra områden. Även rättvisenaspekten av att man allesammans skulle gå man ur huse blir skönjbar i allmogens utsagor. Man påtalade att man inte ville gå förrän alla ens grannar gjorde detsamma.¹⁸³

Förfäders-argumentet var något man återopade inom häradet. Inom häradet refererade man till såväl religiösa som regionala högtider för att anknyta en specifik händelse till när det inträffade. 1702 inkom Inga Erichsdotter i Båhlerod inför tingsrätten och föregav sig "förledet åhr emellom Hofwa marknadz tijd och Mechelsmesse marknad" haft samlag med en tobakssäljare Lars Jonsson från Borås. I ett annat brottmål granskade man ett slagsmål som veckan innan "Påfwels mässedag åhr förelupet", medan befallningsmannen i Valla tingslag hänvisade till en för länge sedan utslagen dom i dennes tingslag som bevisade att fyra gäldar i tingslaget "för långliga tider sedan, Wadzbro underhållit".¹⁸⁴ Dessa anknytningar visar således på att man inom häradet anspelade på en gemensam repertoar av föreställda tidsbenämningar som i många fall var kontextualiserad och verksam endast inom den egna regionala gemenskapen.

Inom-regionala skillnader - det upproriska Vadsbo härad

Ur Lindes forskning ser man hur "Närkes allmoge" och "Allmogen i Värmland" var för sig lämnade in sina besvär till riksdagen 1713-1714 trots att dessa tillhörde samma län.¹⁸⁵ Här ser man likheter med Vadsbo härad där vassbölingarna framställdes som de mest upproriska i länet; man var tillhörande "Wassbo härad, som är det största i hela lähnet och innebegriper 18 prästegiell, det har varit uphofwet och roten till det onda upsåt som å banen anstiftat varit, utaf hwillka de som boo närmast Tiweden varit werst". Det fanns följaktligen även skillnader inom häradet, där de ifrån norra Vadsbo torde varit värre och än mer upproriska än dess södra häradskamrater. Av de 24 ledande upprorsmännen som greps för mordet på kronofogden Johan Warenberg var 17 av dem från

---

181 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 92.

182 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 149.

183 Skrivelse från Gabriel Andersson 4 maj 1710, Skrivelser till Kungl Maj:t och rådet 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA.

184 Hova tingslag 2 juni 1702, Domböcker vid lagtima ting, GLA.; Hova tingslag 26 februari 1700, Domböcker vid lagtima ting, GLA.; Valla tingslag 13 juni 1710, Domböcker och protokoll, GLA.

185 Linde 2009, s. 129.

norra Vadsbo medan enbart 7 tillhörde södra Vadsbo.¹⁸⁶ Denna åtskillnad kommer behandlas djupare i kapitlet rörande identiteter på lokalnivå.

Martin Linde hävdar att man kan avvisa uppfattningen att det i 1700-talets Dalarna fanns upprorstraditioner med rötter i Engelbrekts, Sturarnas och Gustav I:s dagar, med största sannolikhet åberopade inte bönderna långt gångna tiders händelser i politiskt mobiliserande syfte.¹⁸⁷ I vilken mån stämmer överhetens bild av Vadsbo härad som upproriska? Landshövding Soop skriver efter Warenbergs död att vassbölingarna inte uppvisade den ringaste ånger efter mordet:

besynnerligen, som och nog remarquabelt är, har ingen wassböling sedan dhen grymma gierningen passerade en gångh willat anlijta mig om dhen ringaste embets handräckning, uthan med föracht låtit förliuda, att dhe kunna lefwa alt sådant föruthan, hwarmedh dhe och med all flijit söka andra wähsinnade på alla orther besmitta.¹⁸⁸

Över 200 bönder från Lyrestad socken tillhörande Vadsbo härad hade tillsammans med de bönder, torpare och liknande som varit oförmögna att följa med i bondeuppbådet enligt ryktesväg tvingat till sig penningar och matsäckar från sina närliggande häradsgrannar. De hade stulit och utpressat till sig åtskilliga antal persedlar och penningar runtom i länet och "mycket illa framfarit och än mer i sinnet haft att anstifta". Det belyses även att Vadsbo härad inte levererat något av det spannmål, kött eller liknande som de genom en extra gärd var ålagda att betala. I kontrast till detta poängterar landshövding Soop att allmogen i de övriga häraderna hade så gott som möjligt försökt lyda påbudet, men inte Vadsbo härad. Genom stämmor hade allmogen i häradet inkallats för att efterleva gärden men till överhetens förtret hade vassbölingarna inte en endaste gång infunnit sig.¹⁸⁹

Linde och James C. Scott vill framhäva det vardagliga illegala motståndet bland allmogen. Motståndshandlingar som maskning, rymning, uteblivanden och låtsad dumhet ämnade att delvis pröva maktbalansen. Man kunde vid framgång tänja på gränserna ytterligare. Handlingarna sedda var för sig kan verka betydelselösa men när de utfördes allmänt i breda folklager kunde den sammantagna effekten bli avsevärd. Linde påpekar sambandet mellan vardagligt motstånd och öppet våldsamma protester. Nämnvärt är att uppror inte bör tolkas som plötsliga utbrott av gräsrötternas vrede. Revolt och uppror kan snarare ses som kulmen på en utdragen kamp mellan underställda och överhet.¹⁹⁰

---

186 Soop till Kungl. rådet 11 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

187 Linde 2009, s. 127.

188 Soop till Kungl. rådet 22 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

189 Soop till Kungl. rådet 11 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

190 Linde 2009, s. 133-134; Scott 1990, s. 25.

På liknande vis bör man inte tala om upproret i Binneber 1710 som ett plötsligt utbrott, i domboksprotokoll går det att finna belägg för att allmogen bedrev vardagligt motstånd under längre tid. År 1711 skrev exempelvis befallningsmannen Anders Mattsson till Kungl. Maj:t att "hafwandes nu i desse dagar en stor dehl af allmogen här uti Wassbo, warit med sin spannemål lång wäg, med stor kostnadt uti Philipstadz bergzlagh, och tänckt der kunnat bringat sig någre penningar". Allmogen beklagade att de hade svårt att få sålt sitt spannmål till ett rättvist pris och hävdade därför att de inte längre skulle ha råd att betala sina pålagor.¹⁹¹ Man försökte så ofta som möjligt förhålla de skatter och pålagor man var skyldig. Anders Mattsson hade året tidigare under Binneberg sommaring 1710 talat till allmogen angående deras uteblivna inbetalningar och menade att "åthskillige Cronones uthlagor och räntor till stoor anseenligheet hoos allmogen i Wassbo härad för nästledet år 1709, oförswarligen innestod". Dessa pålagor behövde betalas omedelbart för att understödja riket i krigsansträngningen och de som ännu inte betalat blev allvarligen tillsagda.¹⁹² Det framkommer av Mattssons uttalande att skattebetalningen gått trögt före mordet på Warenberg 1710. Fick man möjligheten frångick man sina skyldigheter. En dragon Håkan Haraldsson hade dagen innan hans regementes avmarsch till Norge huggit sig svårt i foten för att slippa undan. Inför tingsrätten hävdade han att det var en olycka medan rätten dömde Håkan för att "hafwa sig wetandes och williandes beskadigat med huggande".¹⁹³

1718 hade bönderna i Eggby och Ullerfwa undgått sin skyldighet att prestera hållhästar. Överheten menade på grund av detta att "dhe resande blefwet oförswarl[igen] uppehåldne, utan och giästgifwarefolken sampt åboerne i Kiekestad, ofta med hugg och slag öfwerfaldne och förolämpade". Bönderna som uteblivit invände mot anklagelserna att detta skulle varit medvetet. De anspelade på en låtsad dumhet där det kors de skickat mellan varandra, för att hålla reda på ordningen för vem som närmast skulle infinna sig med hållhästar, hade försvunnit.¹⁹⁴

För att identifiera det tysta, vardagliga motståndet är det ändamålsenligt att åberopa James C. Scotts begrepp *hidden transcript*. Om man definierar de underordnades diskurs i interaktion med överheten som *public transcript*, kan man i motsats till detta definiera *hidden transcript* som diskursen bakom kulisserna. Det var här man kunde tala fritt utan övervakning från makthavarna. Scott menar att i den relativa säkerheten av ens egna kvarter kunde man tala med den ilska, hämndlystnad och självhävdelse man annars hade behövt hålla tillbaka. Motiven bakom motståndshandlingar kunde uttalas och höras utom räckhåll för överheten.¹⁹⁵ På liknande sätt kunde

---

191 Mattsson till Kungl. rådet 29 juli 1711, Skrivelser från landshövdingar, RA.

192 Binneberg tingslag 9 juni 1710, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

193 Valla tingslag 13 juni 1710, Domböcker och protokoll, GLA.

194 Hasslerör tingslag 29 januari 1718, Domböcker vid lagtima ting, GLA, målnummer 29.

195 Scott 1990, s. 5-6, s. 18, s. 25.

sockenstämmor och häradsting fungera som etablerade mötesplatser för att underlätta legala eller illegala kollektiva aktioner.¹⁹⁶ Efter upproret i Binneberg florerade exempelvis ett rykte att "Hofwa sochns inwånare, när häradzfanan i deras kyrkia uttogz, dhe sig sammanswuret, att eij skola vidare än till Binneberg marchera". När överheten inte tycktes lyssna förefaller Hova-borna ha kunnat tala fritt med varandra om sina intentioner.¹⁹⁷ Existensen av en häradsfana stärker intrycket av att man kan tala om häradet som en enhetlig gemenskap.

Landshövding Soop hade den 21 september 1710 skrivit till befallningsman Mattsson angående allmogen i norra Vadsbo "att wid de håldne reste tingen uthi Hofwa och Walla, med särdeles missnöije förnummitz, huru som de af allmogen, hka[=hwilka] sig efter publicationerne bordt infinna, sig till en stor dehl absenterat, så att wederböranderne, till Kl: Mtts stora otienst, med oförrättande ärinder der ifrån måst afresa". Landshövdingen påtalade att allmogen i framtiden måste "flijtigare inställa" sig.¹⁹⁸ Detta är anmärkningsvärt då allmogen bara månader tidigare vid kommissionens rannsaking svurit sin trohet till överheten och lovat underställa sig den undersåtliga plikten. Det ter sig som sådant att man bakom överhetens rygg bedrev ett tystlåtet motstånd. Som omnämns tidigare överföll vassbölingarna 1710 ännu en av kronans ämbetsmän i upprorets efterdyningar. Fallet med mantalskommisarien Johan Thiman som med sin dräng misshandlades svårt kan tillsammans med upproret i Binneberg visa på hur allmogens motståndshandlingar och missnöje nådde sin kulmen i häradet år 1710.

Härads-lojaliteten

Kommunikationen och handeln inom länet tycks ha varit välfungerande. Likaså hade man kontakt med allmogen utanför ens gränser såsom Närke eller Värmland. Länstillhörigheten förefaller dock inte ha varit någon särskilt stark gemenskapen. Den påfallande samhörigheten tycks ha varit den inom häradet. De motståndshandlingar som omnämns i föregående delkapitel kan sålunda visa på en mer eller mindre organiserad klasskamp och lojalitet bland gräsrotsbefolkningen. Det framkommer i källmaterialet att härads-allmogen höll samman vid upproret i Binneberg. Om detta skedde med hot och våld eller om detta berodde på lojalitetskänslor sinsemellan kommer nedan att diskuteras. I kommissionens rannsaktionsprotokoll 1710 kan man förnimma åsikter som yttrades när överheten inte var menad att lyssna, de vittnesmål som allmogen uttalade däri kan därför ge en inblick i föreställningar om lojalitet inom Vadsbo härad.

---

196 Linde 2009, s. 159.

197 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA,s. 44.

198 Valla tingslag 17 oktober 1710, Domböcker och protokoll, GLA.

"Nu hafwa wi slachtat en giöddan galt" utropade de tre männen. Efter mordet på kronofogden Warenberg i Binneberg återvände Jon i Stensrud tillsammans med vagnmakaren Johan Öman och Måns i Askeliden hem igen. På hemresan stannade de till hos mjölnaren Johan Svensson i Wräkefohrs. Mjölnaren Johan intygade med ed inför landshövding Soop hur han hört Jon i Stensrud säga till Måns "du har varit karl idag och jag också". Mjölnaren kunde se hur Måns var blodig på både händerna och sin rock.¹⁹⁹ Jon i Stensrud och Måns i Askeliden kom att dömas till dödsstraff och stegling men avled i fängelse innan straffet hann utmätas. Vagnmakaren Johan Öman dömdes till spöstraff och kyrkoplikt.²⁰⁰ Detta vittnesmål innehåller många intressanta inslag. Ur mjölnarens synpunkt kan man urskilja hur Jon i Stensrud med stolthet berättat om hur han avhämt 8 caroliner av Warenberg och avfyrat två skott över fogdens huvud. Det tycks ha funnits en lojalitet och sammanhållning inom häradet som blir skönjbar i vittnesmålen om mordet på fogden.

En stor hop av allmogebönder beväpnade med gevär bröt sig in i stugan där Warenberg gömde sig där de hotade honom till livet och avkrävde honom på en mängd penningar. När tidigare nämnde Jon i Stensrud kom ut ur Nohlgården efter att ha avhämt kronofogden Warenberg en summa pengar ropade han högt bland allmogen och frågade "om någon woro som nekade dhertill att häradzfogden idag skall dödas".²⁰¹ Angående de som ville rätta sig efter överheten sade allmogen "at de hålla dhem för tiufwar och skiällmer, som bortgå".²⁰² Mariestads borgerskap var villiga att tåga mot Skåne medan allmogen vägrade:

Men omsider swarade igienom trummeslagaren Pehr Jeansson, det allmogen med en mun ropade, att om någon af dem gingo af platzen, och wände sig den wägen åth Timmeleheedh så skulle han blifwa nedergiord, efter som de och trummeslagaren sko hafwa med döden unsagt, så frampt han understodo sig att röra på trumman: Men neder åth elfwen och emot Booheus lähn woro de intet obenägne, efter förra wanligheten att gå.²⁰³

Allmogen omnämndes även i vittnesmål ha först förbjudit borgerskapet i Mariestads ditskickade utskott att gå till Skåne och sedermera jagat iväg dessa.²⁰⁴ I citatet ovan hänvisar de till häradets gemenskap och lojaliteten, såväl som till egna traditioner och sina förfäders tid.

En stor del av allmogen visade alltså upp en enad front vid samlingsplatsen. Majoriteten av dem var heller inte delaktiga i mordet på kronofogden, men likväl verkar de ha agerat som en

---

199 Mjölnaren Johan Swensson till landshövding Soop odaterat 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

200 Domar 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA.

201 Scharwall till Kungl. rådet 8 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

202 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 30-37.

203 Aurell till landshövding Soop 8 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

204 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 2-7.

samlad enhet när de vägrade att tåga mot Skåne. Sven Nilsson i Tattaretorpet hade sagt om allmogen "att wij alla med en hand ihiälslaget fogden, och alla skola derföre ansvarige wara". Anmärkningsvärt är att Sven till synes var fullständigt oskyldig och varken hade deltagit i mordet eller avkrävt fogden på pengar.²⁰⁵ När pastor Eek och kyrkoherden Fagreaus red längs konungens landsväg mot Binneberg blev de stannade av en stor hop allmoge som sade att "wij eller dhe ihiälslaget fogden". När pastor Eek förvirrat frågat vem som gjort sådant hade en bonde Erick i Elffztorp svarat "att allmogen dhet gjort hafwa".²⁰⁶ På plats i Binneberg hade en bonde från Hassle gäld utropat "nu äro wij knecktar alla ihopa". Anders Bondesson i Hastorp hade tillsammans med flera andra frågat en grupp nyanlända bönder och drängar "om dhe icke wille giöra ett med dhem, at slå ihiäl fogden".²⁰⁷

Linde skriver att nästintill alla svenska häradar sedan 1500-talet hade ett eget sigill och dessa användes när statliga beslut skulle fastställas. Sigillet kom att uttrycka stolthet över den egna bygden och dess motiv var ofta någon företeelse med anknytning till häradet.²⁰⁸ I samband med bondeuppbåd förekom särskilda häradsfanor och i Vadsbos fall tycks häradsfanan ha haft en särskilt stor betydelse. Det var kring dess uttagande i Hova sockenkyrka som Hova-borna sammansvor sig att inte marschera längre än till Binneberg. Häradsfanan verkar ha varit brännpunkten som avgjorde om man marscherade eller ej; den verkar ha tilldragit sig lojalitetsanknytningar bland häradets invånare. Exempelvis hörde prästadjunkten Andreas Udenius någon ropa "sij här står häradzfanen om någon går ther förbi, i mening at marchera längre, han skall strax nedskiutas". Bengt i Ebbetorp hade under upproret stått vid häradsfanan och sagt sig "skola stöta spiuetet i den, som tager Häradzfanan och söderåth marcherar".

Ett annat vittne intygade hur Bengt hade stått vid fanan med spjut i hand och ropat "här står fanan och der spiuetet, och den som rörer fanan, skall wara sitt lijf förlustig". Lars Jönsson i Smedstorp berättade hur hans följe blivit hindrade av "den uproriske hopen, som hotade, at hwilken som marcherar med häradzfanan söder åth, som wetter åth Skånska sijdan, skulle de wara sitt lijf förlustig, hwarföre sig sådant ingen fördristade giöra".²⁰⁹ Häradsfanans betydelse som samlingspunkt för häradsallmogen kan inte förringas. Den bör ha symboliskt representerat allmogen.

Liksom häradsfanans betydelse kan man urskilja den signifikans som häradsrespekten innebar. Det framgår av källmaterialet att man inom häradet värdesatte den respekt man utåt sett

---

205 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 103-104.

206 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 89-90.

207 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 41, s. 31.

208 Linde 2009, s. 64.

209 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 31, s. 158, s. 49-50.

hade hos sina grannar och närliggande häradet och landskap. Giälestads invånare berättade i en skrivelse hur en del ogudaktiga och ärelösa invånare i häradet genom mordet på Warenberg förorsakat "uthan och alla de öfrige wäll intentionerade redelige sinnen, som komma att bära titul af Wassbo härads inbyggare, en swår consequence, olycka, disrenomi, tort och förtreet tillskyndat och öfwerdragit". Man menade att de oskyldiga i häradet nu kom att påverkas av efterföljderna av mordet. Det var dock inte i mening av bestraffning från överheten utan att man förlorat sin respekt hos sina grannar. För att återfå respekten bad man till överheten:

att blifwa för oskyldige och trogne Konongens undersåtare förklarade, sampt att våra omgrentzande grannar i andra häradet må betagit blifwa, så skändeligen som här tills skiedt är, på oss uthfara och försmäda, och på de oroligas föröfwande missgierning, oss till hån och spått förkasta, i synnerheet när wij nödsakade blifwom, att någre resor i andre häradet giöra, och till vårt subsistane spannemåhl eller annat i desse swåra tijder, då årswexten häri Wassbohärad felt slagit, uppkiöpa, tagandes wij Gud och vår egne sambweten till wittne, att nåre häradzboer begågne grofwe fehlachtigheeter, oss fast mer än någon annan i omliggande häradet och andra nationer, till hiertat och sinnes går, när wij betrachte den ähra och heder, som våre förfäder med sin underdånige lydno och trofastheet, detta häradet förwärfwat, och huru såsom nu deremot denne orten uti wanrychte bracht är och befläckt.²¹⁰

Att vassbölingarna hånades av sina grannar vittnar om häradets betydelse. Det fanns en kollektiv heder knuten till häradsgemenskapen. Försakande av häradsrespekten gav alltså reella följder för invånarna, skyldiga som oskyldiga, i det vardagliga livet. Det påverkade ens handelsmöjligheter och hur man blev bemött. Häradsrespekten var sammansatt av den ära och heder som man över tid förvärvat eller likaledes försakat. När länsmannen Hans Johansson och kvartermästaren Anders Wiman en morgon strax efter upproret satt på gården Bredegård i Binneberg och diskuterade de bekymmer upprorsmakarna orsakat Vadsbo härad, kom Jon Låcke i Låcketorp och satte sig hos dem. Han var mycket tydligt på lyset. När Hans och Anders konstaterade att häradet "förlorat den respect de intet så snart kunna tillbaka bekomma" svor Jon till och svarade "ta mig den och den [= fan], at om Wassbo härad ej sin respect igenbekommer, skall icke 7 till ihjälslåss".²¹¹

Lojalitetskänslan inom häradet var antagligen anledning till att Kungl. Maj:ts råd valde att skicka in Östgöta kavalleriregemente för att stävja oroligheterna i länet. Linde påpekar detta i sin forskning och menar att det förmodligen inte var en slump att det var *Östgöta* kavalleriregemente som ryckte ut när de *västgötska* bönderna i Vadsbo härad revolterade 1710. Tillika var det manskap från Älvsborgs och Skaraborgs regementen samt Västgöta och Smålands kavalleri som 1743

---

210 Skrivelse från Giälestad församling odaterat 1710, Skrivelser till Kungl Maj:t och rådet 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA.

211 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 227-228.

skickades in i Dalarna efter upproret där. Linde kommer till slutsatsen att mot bakgrund av vad som hänt var det nödvändigt att använda trupper utan lokal förankring.²¹² Det var med all hast som Östgöta kavalleriregemente skulle inkallas och det var av vikt att general Stenbock "med första låter Östgötha cavallerie regemente dher nedre ifrån upbryta och marchera directe hit till Mariaestadh".²¹³

Peter Ericsson menar att det var en tydlig styrkedemonstration från statsmakten att sätta in ett helt regemente i detta fallet. Det var ett mycket starkt militärt förband som avsändes mot Vadsbo härad, bestående av drygt 1000 man och uppemot 2000 hästar som fulltaliga. Något som sticker ut är det faktum att regementet inte fick veta sitt uppdrag eller att de skulle ställas under en ny chef, generalmajor Sparrfeldt. Dock bröts den kollektiva fronten i häradet strax innan kavalleriet anlände, antagligen på grund av rädsla för det straff man riskerade. I mitten av april fick landshövding Soop en skrivelse från ett antal bönder från Hova socken. De sade sig vara oskyldiga och kunde bevisa detta genom att peka ut upprorets anstiftare. Den kungliga kommissionens rannsaking resulterade som sagt i att 24 personer greps och fängslades i Mariestad, där de sedan sattes under bevakning av borgerskapet i staden. Detta kan visa på inom-regionala lojaliteter där borgarna i Mariestad inte behövde känna en skyldighet och lojalitet gentemot allmogen i Vadsbo härad.²¹⁴

Att bönderna fängslades och vaktades av Mariestads borgerskap samt att Östgöta kavalleriregemente inte fick veta sitt uppdrag kan visa tecken på en outtalad men medveten klassmotsättning mellan gräsrötterna och de övre skikten, men argumentet bör inte dras för långt utan vidare forskning. Att det inför rättsskipningen mot upprorsmännen enligt Soop bara fanns en bruklig häradshövding i hela länet kan likaså visa på häradslojalitet.²¹⁵ Precis som med den inkallade militären bör de ha varit säkrast att använda ämbetsmän utan lokal förankring och lojalitetskänslor. Det talas heller aldrig om de lokala regementena i korrespondensen efter att Warenberg mördats, vilket bör härröras till att det aldrig var tal om att skicka in dessa mot den lokala befolkningen. Det bör onekligen vara så att soldaterna ur länets regementen torde ha känt en lojalitet till sina hemtrakter som befolkades av ens familj, släkt och vänner.

Inom häradet ser man tecken på lojalitetsband sinsemellan. Allmogen förväntades hålla ihop. Häradsfanan var en för allmogen stark lojalitetsanknytning. Häradet var även i besittning av sin specifika heder och respekt, som kunde förvärvas eller försakas över tid. Häradsrespekten spelade stor roll i hur man bemöttes utanför häradet. Borgerskap och allmoge i häradet hade däremot inga

---

212 Linde 2009, s. 88-89.

213 Soop till Kungl. rådet 22 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

214 Ericsson 2013, s. 265-266; Hova socken till landshövding Soop 14 april 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

215 Soop till Kungl. rådet 22 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

förväntningar på att känna lojalitet till varandra; något som talar för att det fanns en viss klassmedvetenhet hos befolkningen. Den påtagliga lojalitetskänslan inom häradet verkar ha legat till grund för att Östgöta kavalleriregemente snarare än lokalt förankrade trupper skickades in för att stävja oroligheterna i häradet.

Sammanfattning

Länsgränsen och häradsgränsen förefaller ha många likheter. Gränserna framhövdes vid kontakter häraden eller län emellan, till exempel vid handel eller rättskipning. Häradstillhörigheten framhövdes vid interaktion mellan personer på ömse sidor häradsgränsen. Likaså aktiverades länstillhörigheten vid kontakten med personer utanför länet. Det går att urskilja i domboksprotokoll att det inte enbart var enstaka fall utan snarare en genomgående praxis att beteckna de utom-läns utefter sin regionala tillhörighet. Inom häradet såg man sig som jämställd med rikets andra regioner och förväntade sig att rättvist bli behandlad därefter. Regionala gemenskaper bör ha existerat i folks medvetande och likt gränserna var det främst vid jämförelsen med andra landskap som man refererade till sig själva som en regional gemenskap. Man omtalades tillhöra en "västgötanation" där man talade "västgiöta måhl". Dessa särpräglade distinktioner framhäver regionala skillnader inom riket. Till synes verkar den regionala tillhörigheten inte varit bunden till en trohetsed; samtidigt verkar de dygder som var eftersträvansvärda inom den nationella gemenskapen ha sammanfallit med desamma inom den regionala.

De gamla gränsdragningarna och hänvisningar till sina förfäders tid ger fog för att man i Vadsbo härad haft sin egen tradition, kultur och sedvana. Frågan är vems förfäder man anspelade på, då argumentationen antagligen var medvetet vag. Inom häradet anspelade man på en gemensam repertoar av föreställda tidsbenämningar som i mångt och mycket verkar varit kontextualiserad och verksam endast inom den egna regionala gemenskapen. Länstillhörigheten förefaller dock inte ha varit en särskilt stark gemenskap. Den påfallande samhörigheten tycks ha varit den inom häradet och socknen. Inom häradet ser man tecken på lojalitetsband sinsemellan där allmogen förväntades hålla ihop. Häradet var även i besittning av sin specifika heder och respekt, som kunde förvärfvas eller försakas över tid. Häradsfanan framstår ha haft en stark lojalitetsanknytning och häradsrespekten spelade stor roll i hur man bemöttes utom-härads. Vardagliga motståndshandlingar bör framhävas och kan visa på en mer eller mindre organiserad klasskamp och lojalitet bland gräsrotsbefolkningen. Man försökte exempelvis förhålla de skatter och pålagor man var skyldig, och när möjligheten gavs frångick man sina skyldigheter. Borgerskap och allmoge i häradet hade dock inga förväntningar på att känna lojalitet till varandra. Den påtagliga lojalitetskänslan hos allmogen

verkar ha legat till grund för att man ansåg det nödvändigt att skicka in Östgöta kavalleriregemente snarare än lokalt förankrade trupper för stävja oroligheterna i häradet.

5.2.3 Gemenskaper på lokalnivå

Martin Linde skriver att flera identiteter, knutna till diverse gemenskaper rimligtvis bör ha samexisterat i allmogens tankevärld. Socknen och byn bör likt häradet ha varit betydande lojalitetsobjekt.²¹⁶ Johannes Ljungberg påpekar att man i diskussionen kring föreställda gemenskaper inte bör glömma bort gården eller socknen som de mest specifika tillhörigheterna. En lokalinvärdare presenterades aldrig som svensk, norsk eller dansk, utan som härstammande från en särskild gård eller socken.²¹⁷ Hur framträdande var de lokala identiteterna i Vadsbo härad? Vilka gemenskaper går att urskilja?

Norra Vadsbo skogsbygd och Södra Vadsbo slättbygd

Föregående kapitel visar hur den regionala tillhörigheten och dess gränser var rådande föreställningar i människor medvetande, dessutom bör dessa ha tagit tydligare form ju närmare gränsen man bodde. Lars Herlitz menar att Vadsbo härad var ett i synnerhet stort härad som geografiskt kunde delas i två. Norra Vadsbo skildras som ett skogsbygdsområde medan södra Vadsbo bestod av slättbygd.²¹⁸ Som omnämnts tidigare beskrev landshövding Soop att "de som bo närmast Tiweden", det vill säga Vadsbo härads nordöstra gräns, varit de värsta av anstiftarna till upproret 1710. Likaså var en överväldigande majoritet av de dömda från norra Vadsbo, strax över 70%. Kan man urskilja särskilda identitetsföreställningar i norra respektive södra? Hur talade allmogen om sig själva på lokalnivå?

Invånarna i norra Vadsbo beskrevs som skogsfolk. Vilken roll kan skogsbygden ha spelat i statens försök att tukta och tygla allmogen? Mats Hallenberg skriver hur merparten av upprorsmännen i Småland år 1535-1536 var tillhörande skogsbygderna längst i söder. Tillika ansågs det vara skogsbönderna som utgjort det destabiliserande inslaget bland Smålands allmoge. Johan Holm nämner hur förrymda knektar levde som laglösa i Kronobergs läns skogstrakter år 1626.²¹⁹ Åtskilliga vittnesmål utpekade "huru illa en hop af allmogen ifrån skogzbygden Udenäs, Bellefors, Randzbergz, Hofwa och Ambnehäradz församblingar med många flere, handterat befallningzman

---

216 Linde 2009, s. 63-64.

217 Ljungberg 2009, s. 54.

218 Herlitz 1991, s. 14-16.

219 Hallenberg & Holm 2016, s. 50, s. 202.

och honom dödat".²²⁰ Värings församling beskrev för kommissionen hur de fått höra om "den grufweliga gärningen som skogboerne begånget på Befallningzmannen at wij tå ingen anförare hade".²²¹

Såsom tidigare beskrivet hade Hova sockens invånare dagarna innan upproret sammansvuret sig att inte gå längre än till Binneberg. På samma sätt tvekade inte Hova-borna att åberopa sin hembygd under upproret; de verkar ha markerat sin sockentillhörighet med stolthet. Likaledes pekades flera av dess invånare ut som ledare för upproret. Till exempel hade Bengt i Ebbetorp tillhörande Hova socken utropat vid häradsfanan "at här står Hofwaboerne" och något senare gått till "Bengt Larsson och dess föllie i deras qwarter, och sagt at Hofwa boerne skola stå på sig och hänga tillsammans som ärtehallm, säijandes de wäll innan sin bortresa öfwerlagt hwad de sig företa skola". När Swen i Korterud, också från Hova, slog sitt spjut i huvudet på befallningsman Warenberg hade han sagt "dhet war Hofwa gåssa, som dhet giorde".²²² Det framkommer onekligen både i kommissionens rannsakningsprotokoll och de domar som följde att allmogen i norra Vadsbo var högst involverade i upproret. På ytan förefaller skogsbygder ha varit svårare att kuva än slättbygdsområden – denna fråga hade krävt djupare efterforskning men ter sig som en möjlighet för framtida forskning.

Hova-borna utpekades även ha försökt tvinga och köra fram Hassle sockens invånare att slå ihjäl Warenberg. Till exempel stötte Måns i Eskelidan sitt spjutskaft i bröstet på Hassle sockenbonden Carl Bengtsson i Wåtängen för att få honom att slå till fogden, men han lyckades smita undan.²²³ Det var även allmogen i Valla och Hova som 1710, till landshövding Soops missnöje, uteblivit från sina respektive ordinarie ting.²²⁴ Borgmästaren och borgerskapet i Mariestad hade blivit delegerade till att gripa ledarna för upproret och menades nu leta ända "upåt N:N: giäll och Wijkskogarne samt wijdare deromkring begifwer".²²⁵ Exakt vilken gäld som menas med "N:N" går inte att veta, men syftar rimligtvis på de nordöstra delarna av Vadsbo härad.

En annan åtskillnad som bör åskådliggöras är den mellan borgerskapet i Mariestad och allmogen i Vadsbo härad. Linde framhäver exempel på stadspatriotism i 1600-talets Dalarna när en viss Nils S. Fahlman väljer att berömma och framhäva sin fädernesstad Falun, vars "landsmän" var

---

220 Jacob Swensson till landshövding Soop 8 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

221 Skrivelse från Värings församling 12 maj 1710, Skrivelser till Kungl Maj:t och rådet 1710, Kommission i Vadsbo härad RA.

222 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 44, s. 157-160.

223 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 124-126.

224 Valla tingslag 17 oktober 1710, Domböcker och protokoll, GLA.

225 Soop till Kungl. rådet 20 april 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

borgerskapet.²²⁶ Borgerskapet i Mariestad, tillhörande slättbygden i södra Vadsbo, går att förnimma som betydligt mer lojala mot överheten än häradsallmogen.

Dels stöds tesen av faktumet att borgerskapet gavs i uppdrag att gripa och bevaka upprorsmakarna, men även att allmogen bortjagat borgerskapets utsände utskott ifrån Binneberg. Dessutom frånskildes i regel borgerskapet från allmogen i vittnesmål såväl som protokoll och korrespondens – medan allmogen oavsett sockentillhörighet kan omskrivas som häradsallmogen, frånskiljs aldrig borgerskapet från staden eller vice versa. När Mariestads borgerskap inkallades inför kommissionen berättade de "at när Mariästadz marcheroute uplästes, och de eracktat bortmarchera, war Måns i Eskeliden tillstädes och sade, att om någon går förbij stallknuten, och wänder sin näsa söder åth, så skall han döö". Bengt i Ebbetorp hade uttalat sig likt Måns men bytt ut stallknuten mot kvarnstenarna. Borgaren Nills Andersson vittnade "att han stog wid Mariästadz fanan och den i handen höll, då Måns i Eskeliden kom löpandes och påstod dhet han måtte släppa fanan och gå at slå fogden, hwilket Nills förwägrade, säijandes sig ej understå fanan således bortkasta, hwartill Måns swarade, at om han intet kastar bort fanan, så skall iag hugga hufwudet i tu på dig".

Likt häradsfanan verkar sockenfanan varit en symbol för samhörighet. Sätters socken i Dalarna hade sin egen uppbådsfana.²²⁷ Borgerskapet i Mariestads fana verkar i samma anda fungerat enande inom deras gemenskap. Värings församling hade om måndagsmorgonen rest till Binneberg "medh wår phana".²²⁸ Det talas inte om att några blågula svenska fanor skulle ha förekommit.

Föregående kapitel visar hur norra som södra Vadsbo härad uppvisade en gemensam häradsidentitet, men distinktionen mellan häradets norra och södra delar går att påvisa. De norra skogsbygderna var till synes mer delaktiga i upproret än de södra slättbygderna. I källmaterialet som anlitas kan man skönja hur allmogen i norra Vadsbo i större utsträckning påtalade sin lokala tillhörighet. I beteckningar separerades aldrig borgerskapet från Mariestad medan allmogen kunde tillskrivas såväl lokal som regional tillhörighet. Borgerskapet i Mariestad verkar likaledes varit mer lojala mot konungen och överheten. De fanor som existerade på socken- och stadsnivå framhäver föreställningar om lokala gemenskaper i häradet.

---

226 Linde 2009, s. 62.

227 Linde 2009, s. 62.

228 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 149-155.; Skrivelse från Värings församling 12 maj 1710, Skrivelser till Kungl Maj:t och rådet 1710, Kommission i Vadsbo härad RA.

Tingslagen och hembygden

Som de flesta exempel belyser var det inom tingslagen oftast tillhörigheten till socknen eller byn som var den gängse benämningen; ens lokala tillhörighet var exempelvis den som framhövdes i tingsrättens protokoll. Allmogen i Vadsbo härad hade bevisligen föreställningar om sin egen tradition, kultur och sedvana, som var lika väl förankrade på lokalnivå som de var på häradsnivå. I en boskapsvist år 1700 mellan Lars Börgiesson i Bankiella och Ahl i Westergården i Hova socken hävdade Ahl sin rätt efter "gammal uhrminnes häfd". Däremot dömde tingsrätten att Ahl skulle restituera Lars boskapsförlust och påpekade att "ingen bör göra sig betienter med sine grannars skada".²²⁹ En bonde Swen Larsson å sin och sina grannars vägnar i Yttersöra by, Kyrkietorp och Ehlekierr lämnade i mars 1700 in ett klagomål till tingsrätten i Binneberg "att en dehl af allmogen såwell in- som utsochnes hafwa sig företaget, emot gammel wana, med ridjande att bruka en gångewäg till Bergz kyrkia" och därigenom skadat och trampat sönder Swen och grannarnas säd. De krävde nu ett förbud mot att rida på gångvägen mellan tiden då säden var utsädd till dess att den blev inhöstad, något som tingsrätten godkände.²³⁰

Vid en skogstvist år 1700 i norra Vadsbo mellan säteriet Ribbingsfors och bönderna i Kulla och Bierka tillhörande Hova socken hänvisade man i sina vittnesmål flertalet gånger till dessa föreställningar. Tvisten gällde en skog som å ena sidan gränsade till säteriet och å andra sidan till de båda hemmanen. Det krävdes av rätten att reda ut var gränsen gick och båda parterna fick tillåtelse att kalla in flera vittnesmål. Under den utdragna rättegången hänvisades det till ett antal olika lokala gränsdragningar och många vittnesmål ströks på grund av jäv. Lars Olofsson, som på grund av ålderdom representerade sin far Olof Bengtsson i Dehlebeck, uttalade sig angående en gammal gränsdragning varpå Lars sade "dess fader hafwa lagt sig intet af weta den råsteenen som Bierkaboerna sig uppå beropa". Pehr Nilsson i Backen vars fader hade arbetat i Bierka intygade för rätten att han hört av både sin far och svärfar att skogen sedan länge tillhört bönderna i Bierka och att det var dem som underhöll broarna i området. Harald Persson i Dehlebeck hävdade att "han hört af sin fader, att Bierka skoug sträckte sig till Dehlebecks skoug, sampt Bierkaboerne wid macht hållet broenen". Pehr Bondesson i Wäggetorp som omnämns i tidigare kapitel menade "att när Häradzhöfdingen Melander höll syn om rätta sochne skillnader emellom Hofva och Ambnehäradz sochner, och Bierkaboerna påstodo det skillnader dem emellom skille [= skulle] gå åth Gällebärgzsteen". Utöver "Gällebärgzsteen" omnämns en annan sten, "Kiörselstenen", som tidigare ska ha fungerat som gränsdragning för skogen. Att dessa stenar även gavs specifika och enskilda namn åskådliggör den lokala kultur och tradition som existerade på ting- och sockennivå.

---

229 Binneberg tingslag 12 mars 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

230 Binneberg tingslag 16 mars 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

Gubben Erich Gunnarsson i Mästertorp hade berättat hur Bierka-borna sedan "i begynnelsen stå ifrån vår barndomb till nu vår höga ålder" ägt och brukat den omtvistade skogen.²³¹ När en äng mellan Flystad och Hagestads Bohlby skulle synas av lantmätaren, protesterade en bonde mot det ena råmärket "Skarshollme i Siöen".²³²

I liknande termer talade man ofta om marknader och mässor som hänvisningar i tid, som förstods av den egna gemenskapen. Efter att drängen Lars Ambiörnsson hittats mördad i älven berättade en änka hur "det hon förleden sommars lijtet före Michaelj[=Mickelsmässa] gatt upp i sin swahle eller loft om midnattstijd, då hon hördt uthi elfwen mycket skrija och illa ha sig".²³³ Linde framhäver ting, sockenstämmor och gudstjänster som lokala mötesplatser.²³⁴ Utöver dessa fungerade även marknader som sådana. Landshövding Soop skrev hur "derest merendells hela lähnet warit tillsammans i Hofwa marknad".²³⁵ Ytterligare ett exempel går att finna där en överförfriskad Johan i Spygården skrek åt Nils Dragon "din [tre]marka karl och ährelösa skielm, gack[= gå] till Hofva protocoll der får du weta hwad karl du ähr".²³⁶

Det var vanligt att soldater rymde hem igen, där de allt som oftast blev tillfångatagna. Man bör ha vetat de stora riskerna med att återvända hem igen men gjorde detta likafullt. Nils Larsson som omnämndes tidigare ifrån Fagerlijd rymde hem två gånger och dömdes till döden efter andra rymningen. Han var medveten om vad för straff han hade att vänta, men hoppades och vädjade till rätten att dömas mildare.²³⁷ Liknande fall går att hitta i domboksprotokollen.

Femmänningssoldaterna Erich Svensson och Anders Jonsson hade varit stationerade i Landskrona men hade enligt dem själva nödsakats att rymma hem till Hova socken igen, då de efter förra Mickelsmässa "icke sitt behöriga uppehälle kunde åtniuta, utan en olijdeligh swält och hunger måst lijda och utstå".²³⁸ Allmogen i sin tur uppvisade sympati för brottslingar från socknen. Ovanstående Nils Larsson dömdes som sagt till döden för att ha rymt ur Kungl. Maj:ts tjänst. Fallet vittnar om de sympatikänslor bönderna i roten kände för sin soldat då de vädjat för mildare bestraffning. På liknande sätt bad allmogen i Binneberg för tjuven Lars Påfwelsson från Säckestadztorpen. Han hade hämtats in från Lidköpings kronofängelse för att dömas vid Binneberg tingsrätt. Rätten benämnde honom som "en sådan wanachtig tiuf" och utdömde dödsstraff, men allmogen vädjade "att om han lifwet benådat blifwer, det kunde han blifwa slagen i jern och till Marstrand afföras, derest för detta

---

231 Hova tingslag 26 februari 1700, Domböcker vid lagtima ting, GLA.

232 Binneberg tingslag 12 mars 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

233 Binneberg tingslag 12 mars 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

234 Linde 2009, s. 159.

235 Soop till Kungl. rådet 3 mars 1710, Skrivelser från landshövdingar, RA.

236 Hova tingslag 26 februari 1700, Domböcker vid lagtima ting, GLA.

237 Hova tingslag 16 april 1700, Domböcker vid lagtima ting, GLA.

238 Hova tingslag 17 juni 1710, Domböcker vid lagtima ting, GLA.

sitt stora brott, arbete efter högl[ovliga] Kongl. Håfrettens gottfinnande att göra".²³⁹ Det blir skönjbart att man som tillhörig härads- eller sockengemenskapen kunde förlåtas av sina jämlingar.

Grupprojaliteten hade en viss tyngd. Karin Larsdotters dräng i Boagärdet hade 1700 blivit utskriven till soldat för roten. De andra rotebönderna gick allesammans ihop och försäkrade henne att om hon släppte drängen till soldat "willia de på sin egen omkostnadt afbergia åth henne all engen, sampt all rogen af skiera, och deruthan wara henne behielpelige på hwad sätt de göra kunna".²⁴⁰ Visst fanns det med största sannolikhet ett eget intresse hos rotebönderna, men visar ändå sammanhållningen på lokal nivå. I lika måtto nekades tullnären i Hovas ansökan om borgenärer då "berörde cautionister[= borgenärer] jcke uthi detta tingelaget ähre boendes".²⁴¹

Heder och ärlighet var karaktärsdrag som vägde tungt i interaktionen mellan invånarna. En bonde Christopher Larsson hade under sommaren år 1700 gått hem till regementskrivaren Johan Persson och frågat honom varför han slagit knektehustrun Karin Månsdotter. Regementskrivaren svarade med att han skulle slå henne mer, varefter han frågade Christopher om en häst som han blivit lovad och sade "huuswott[= hundsvott] och prackare[= bedragare], hwarföre fick iag icke köpa hesten, som iag af digh tingade, woro mine penningar intet så goda som en annans". Christopher Larsson kom att misshandlas av Johan Persson, där anledningen torde ha varit att Christopher inte ansågs ha varit en ärlig och hedersam man.²⁴² Även befallningsman Johan Warenberg uppfattades och omtalades vara en oärlig man. Under flera år tycktes han ha bedrivit maktmissbruk. Bonden Pehr Nilsson hävdade att han slog till Warenberg som hämnd för att denne fyra år tidigare örfilat honom. Flera andra bönder sade att befallningsmannen lurat dem på pengar. Två bröder hade stått på tingsbordet i gästgivargården i Binneberg och ropat åt Warenberg "nu är saligheetenes dag och tiden kommen, nu skall du betala de 4 caroliner, du af min swåger undfädt".²⁴³

Den kristna tillhörigheten var likt socknen och byn en vital del i den lokala gemenskapen. Likt egenskaper som ärlig och hedersam framhölls vikten av saktmodighet och gudfruktighet inom den kristna identiteten. Svennetjänaren för Marum, Joen Larsson från Biörstorp, bad år 1700 till tingsrätten rörande sin fru Elin Joensdotter. Hon hade på nyårsdagen tagit sitt liv medan mannen var i kyrkan. Vittnen berättade hur hennes hälsa försämrats efter ett rykte strax innan julhelgen, angående att Joens kompani skulle förbereda sig för uppbrott. Joen bad till rätten "att denne hans hustrus döde kropp må förunnas kyrkiogård". Enligt gängse argumentation behövde den avlidnes

---

239 Binneberg tingslag 12 mars 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA..

240 Binneberg tingslag 8 juni 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

241 Binneberg tingslag 12 mars 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

242 Binneberg tingslag 30 augusti 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

243 Protokoll maj-juni 1710, Kommission i Vadsbo härad, RA, s. 11, s. 121-122.

goda leverne styrkas för att detta skulle tillåtas. Paret beskrevs av vittnen och grannar som "tweenne echte folk" där båda framhövdes som ärliga och goda mot varandra under sina 8 år tillsammans. Frun beskrevs som tystlåten, nykter och som en god kristlig grannkvinna – ett vittne sade att "Elin varit en ährlig danneqwinna". Tingsrätten lät slutligen kvinnan begravas på kyrkogården.²⁴⁴

Per Olofsson i Råstad, en man om 80 år, inställde sig för rätten i Binneberg år 1700 av samma anledning som ovanstående. Hans fru hade en tidigt en morgon tagit sitt liv. Frun, Karin Joensdotter, beskrevs som en ärlig och gudfruktig kvinna. Tingsallmogen intygade hur kvinnan legat sjuk en tid "och för henne 3ne söndagar i kyrkian af predijkestohlen bedets. Likt föregående exempel kunde undantag göras om man ansågs ha tillhört den kristna gemenskapen och uppvisat de karaktärsdrag som däri värdesattes.²⁴⁵ I ett liknande fall beskrevs en man ha "fört ett gudfruktigt och stilla lefwerne uti församlingen sampt stedze lefwat i freed med sine grannar".²⁴⁶ Efter att ha begått lägersmål var det vanligt att den brottslige bad om att få återtas till "Gudz församlingz giemenskap".²⁴⁷ Exempelvis bad ett par som dömts skyldiga till lägersmål och olovlig beblandelse att "på dhet de icke lengre ifrån Gudz församlingz gemenskap må uthestengda warde".²⁴⁸

På lokalnivå var föreställningar om den egna traditionen, kulturen och sedvanan lika väl förankrade som på häradsnivå. Man hänvisade till lokala gränsdragningar och åberopade "gammal vana" och "urminnes hävd". Sammanhållningen inom socknen var till synes stark, där man vid tillfällen ställde upp för varandra; när exempelvis soldater rymde hem vädjade roten och socknen ofta för lindrigare straff. På liknande vis var karaktärsdrag som ärlighet och heder eftersträvansvärda. Tillhörigheten till socknen eller byn var likt tidigare forskning visat den som i första hand omnämndes. Även den kristna identiteten var utbredd på lokalnivå och där framhövdes vikten av att leva ett gudfruktigt, stillsamt liv i fred med sina grannar.

Sammanfattning

Geografiskt kan man göra en åtskillnad mellan norra och södra Vadsbo härad. Norra Vadsbo skildras som ett skogsbygdsområde medan södra Vadsbo bestod av slättbygd. En överväldigande majoritet av de som dömdes för upproret i Binneberg var ifrån norra Vadsbo; de åberopade i större utsträckning sin sockentillhörighet än deras södra jämlingar. På ytan förefaller skogsbygden ha varit svårare att kuva än slättbygdsområden – fler empiriska belägg hade behövt anlitas för att föra diskussionen vidare. Sockenfanor och förfäders-argumentation framhövdes som lojalitets- och

---

244 Binneberg tingslag 8 januari 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

245 Binneberg tingslag 12 mars 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA..

246 Binneberg tingslag 6 april 1710, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

247 Binneberg tingslag 9 juni 1700, Domböcker vid ordinarie ting, GLA.

248 Valla tingslag 15 februari 1710, Domböcker och protokoll, GLA.

gemenskapsanknytningar inom lokalsamhället. Ens lokala tillhörighet var den som främst framhävdes i tingsrättens protokoll. Det var inte ovanligt att soldater rymde till sin hemort. Allmogen kunde uppvisa sympati för desertörer och brottslingar från socknen. Inom socknen hjälptes man åt, och av kyrkan uppmanades man att leva i fred med sina grannar. Karaktärsdrag som hedersam och ärlig hade stor betydelse i lokalsamhället, om man inte uppfattades som sådan kunde det ha svåra konsekvenser. Även den kristna identiteten var utbredd på lokalnivå. Där framhävdes vikten av att leva ett gudfruktigt och stillsamt liv.

Iakttagelser har även gjorts kring borgerskapet i Mariestad som bör lyftas fram.

Borgerskapet i Mariestad, tillhörande slättbygden i södra Vadsbo, går att skönja som mer lojala mot överheten än häradsallmogen. De gavs till exempel uppdraget att gripa och bevaka upprorsmakarna. En del av häradsallmogen jagade även ut borgerskapets utsända utskott vid bondeuppbådet. I regel frånskiljdes borgerskapet från allmogen i källmaterialet; de framstår som en egen särskild tillhörighet inom häradet. Att tillägga är dock att borgarna knappast hörde till de som landshövding Soop beskrev som "vassbölingar".

6 Slutdiskussion

Forskningsuppgiften för denna uppsats har varit att urskilja föreställda gemenskaper på gräsrotsnivå under stora nordiska kriget 1700-1721. Undersökningsområde har varit Vadsbo härad i de nordligaste delarna av Skaraborgs län. Flertalet identiteter och gemenskaper kunde existera samtidigt hos allmogen; för att synliggöra detta har föreställda gemenskaper på riks-, regional- och lokalnivå berörts. Målsättningen har varit att bidra med kunskap till forskningen kring kollektiva identiteter och föreställda gemenskaper.

Jag vill inledningsvis försöka motbevisa ett par av Jonas Nordins påståenden kring nationell identitet på gräsrotsnivå. Nordin hävdar att elitens nationella identitet sammanföll med den på gräsrotsnivå. Han påstår även att föreställningar om en nationell svensk identitet var väl utvecklade redan före 1700-talet, och antar likaså att den i många fall kunde verka starkare än regionala gemenskaper hos lägre samhällsskikt.²⁴⁹ Visserligen kan man dra slutsatsen att den *regnala* tolkningen var mer framträdande än den *etniska* tolkningen bland såväl överheten som på gräsrotsnivå. Likt Martin Lindes och Peter Ericssons forskning visar även mina resultat på att den föreställda nationella gemenskapen i Vadsbo härad alltsomoftast kretsade kring den *regnala* tolkningen – det var runt undersåteskapet och fadersauktoriteten som allmogens åsikter om riket

---

249 Nordin 2000, s. 33, s. 453.

vanligtvis manifesterades. Bland Vadsbo-allmogen förväntade man sig stå under konungens beskydd och bli behandlad rättvist av hans ämbetsmän; man kan även i allmogens missnöjesyttringar skönja hur det politiska systemet var knutet till kungen som person, där man i hans frånvaro kan ha ansett sig inte behöva lyda överheten. En slutsats jag drar av min undersökning är att den nationella identiteten var svag bland allmogen i Vadsbo härad, särskilt i förhållande till regionala gemenskaper som exempelvis läns-, landskaps- eller häradsidentiteten.

Jag finner få belägg för den *etniska* tolkningen i undersökningen av gemenskaper på riksnivå. Allmogen i häradet talade sällan om Sverige i emotionella uttryckssätt, man talade sinsemellan inte heller om sig själva som till exempel "svenskar" eller "Sveriges barn". Den nationella tillhörigheten tycks främst ha aktiverats hos allmogen vid interaktion eller förhandling med överheten. Man hänvisade till gamla kungar och förordningar för att ge historisk legitimitet i klagobrev och suppliker, likaså hävdade allmogen sin rätt genom att åberopa vaga termer ungefär som "så det var i våra förfäders tid". Det finns därmed viss fog att hävda existensen av föreställningar om ett gemensamt förflutet, som går att sammankoppla med ett *etniskt* perspektiv.

Jens Lerbom har kommit till slutsatsen att det inte bara fanns den *regnala* gemenskapen, utan även en *etnisk* dimension i den föreställda svenskheten. Han menar att den *etniska* tolkningen kommer till uttryck i det tidigmoderna Sverige, i en emotionell anknytning till ett gemensamt och klart fädernesland som befolkades av ens släkt och vänner. Enligt Lerbom fanns det en "horisontell" dialog bland allmogen i riket där det svenska var en del av samtalet.²⁵⁰ Att Lerbom framhäver det *etniska* i såpass stor utsträckning är möjligen ett överraskande resultat. De slutsatser han drar i sin forskning av den småländska gränsbygden rimmar illa med denna studiens resultat. I min undersökning finner jag få belägg för föreställningar om en gemensam uråldrig ursprungsmyt, kollektiv kultur eller ett tydligt föreställt hemland, som är några av Anthony D. Smiths kriterier för att hävda en *etnisk* tolkning.

Ett resultat av undersökningen är att undersåteskapet hade större betydelse än etnicitet när det kommer till riksgemenskapen. Ens nationella tillhörighet torde inte varit huggen i sten; den var till synes beroende av att man svor trohetsed till kungen. Till exempel kunde ryska krigsfångar avsäga sin trohet till tsaren och bli svenska undersåtar – för att tillåtas detta krävdes dock att man svor en ny trohetsed till den svenska kungen och konverterade till den lutherska religionen. Ett möjligt givande framtida forskningsområde kan vara ryska krigsfångar i Vadsbo härad och frågor om integration och undersåteskapet.

---

250 Lerbom 2017, s. 183-186.

Lojaliteten mot rådsregeringen var inte alltid självklar. Diskursen allmogen sinsemellan överensstämde inte med överhetens budskap; utanför överhetens räckhåll uttalade allmogen ofta sitt missnöje mot rådsregeringen. Man kan se hur allmogen differentierade sig vid interaktion med överheten gentemot hur man talade inbördes bakom stängda dörrar. Här har jag tagit hjälp av James C. Scotts begrepp *public transcript* och *hidden transcript* för att påvisa denna skillnad. När man ställdes framför en överhet som krävde underkastelse var det nödvändigt att använda den diskurs man förväntade skulle kunna lindra straff och pålagor; efter mordet på kronofogden 1710 lovade allmogen till exempel att visa lydnad och efterfölja den undersåtliga plikten. Huruvida man faktiskt gjorde detta är en annan fråga. Empiriska belägg finns för att allmogen bedrev legalt och illegalt motstånd mot överheten såväl innan som efter upproret vid Binneberg. Allmogen kunde frånvara från stämmor eller försumma kronoskjuts och skattebetalning. Allmogen i Vadsbo härad tillskrevs benämningar som *upprorisk* och *våldsam* från ämbetsmän inom överhetens interna kommunikationskanaler. Att allmogen talade om sig själva med sådana konnotationer kan jag ej finna belägg för.

Andra identiteter som läns-, härads- eller sockenidentiteten var till synes mer framträdande bland allmogen i Vadsbo härad än riksidentiteten. Överheten talade internt om riket som bestående av flertalet "nationer", där Vadsbo härad omnämndes vara en del av en upprorisk *västgötanation*. Allmogen i häradet kallades av landshövdingen i Skaraborgs län för *vassbölingar*. En av mig dragen slutsats är att allmogen i häradet verkar ha uppfattats av överheten som såpass sammansvetsade att de kunde omnämnas med ett eget tilltalsnamn. Jag finner inga belägg för att allmogen benämnde sig själva som *vassbölingar*. Jag vill dock inte fastslå att ordet aldrig användes av allmogen. Rimligtvis tog inte landshövding Soop uttrycket ur tomma intet. En möjlig förklaring kan vara att det inte fanns någon anledning att benämna sig själva ur häradssynpunkt i de olika tingslagens domboksprotokoll.

I den kulturella svenskheten tycks inte språket haft någon avgörande betydelse, påpekar Lerbom. Dock menar han att ett gemensamt språk var någonting som "de andra" "främlingarna" kunde kategoriseras utifrån.²⁵¹ Jag finner fog för att tala om språkets betydelse inom riket. I mitt undersökta källmaterial kan man skönja att allmogen i Vadsbo härad talade *västgötamål*. Var man från till exempel Bohus län var *västgötamål* något distinkt annorlunda, som man uttryckligen inte talade. Detta visar på kulturella skillnader i riket som blev utmärkande för dess specifika tillhörighet. Med detta i åtanke drar jag slutsatsen att föreställda regionala skillnaderna i riket torde

---

251 Lerbom 2017, s. 184.

ha varit gängse. Föreställningen av en *västgötanation* bör rimligtvis ge belägg för existensen av liknande föreställningar kring andra regioner och landskap.

Läns- och häradstillhörigheten förefaller ha många likheter. Båda dess gränser betonades vid kontakten häraden eller län emellan, till exempel vid handel eller rättskipning. Ett tydligt resultat av undersökningen är att det i domboksprotokoll var genomgående praxis att beteckna de utanför länet eller häradet utefter sin regionala tillhörighet. Häradstillhörigheten framhövdes vid interaktion mellan personer på ömse sidor häradsgrensens. Likaså aktiverades länsstillhörigheten vid kontakten med personer utanför länet.

Min tolkning är att föreställda regionala gemenskaper verkar ha existerat i Vadsbo allmogens medvetande men det var främst vid jämförelsen med andra regioner som de refererade till sig själva som en regional gemenskap. Den egna häradsgrens- eller länsidentiteten aktiverades till exempel när man ville påvisa att man blivit felaktigt behandlad. Man ansåg sig jämställd med rikets andra regioner och kunde då jämföra ens egen tillhörighet med andra för att tydliggöra orättvisor. Inom Vadsbo härad verkar man till viss del haft sin egen tradition, kultur och sedvana exklusiv från resten av riket. Häradsgrensallmogen anspelade på en gemensam repertoar av föreställda tidsbenämningar som i mångt och mycket verkar varit kontextualiserad och verksam endast inom den egna regionala gemenskapen. Den påfallande samhörigheten tycks ha varit den inom häradet – måhända kan denna slutsats ha påverkats av Vadsbo häradsgrens omfattande storlek. Inom häradet ser man tecken på allmogens lojalitetsband sinsemellan, där dem förväntades hålla ihop.

Ett såvitt jag vet nytt resultat som inte tagits upp i tidigare forskning men som behandlas i denna uppsats är att Vadsbo härad var i besittning av sin specifika *heder* och *respekt*, som kunde förvärfvas eller försakas över tid. Häradsgrensrespekten var tillhörande allmogen och spelade stor roll i hur man bemöttes utanför häradet; efter mordet på kronfogden 1710 hånades vassbölingarna av sina grannar. Försakande av häradsgrensrespekten gav alltså reella följder för invånarna, skyldiga som oskyldiga, i det vardagliga livet. Det fanns en kollektiv heder knuten till häradsgrensens gemenskapen som allmogen ville upprätthålla.

Häradsgrenslojaliteten är likt häradsgrensrespekten utmärkande i undersökningen. Exempelvis framstår häradsgrensans ha varit en viktig lojalitetsanknytning för Vadsbo-allmogen. Likaså förefaller sockenfanor och förfäders-argumentation fungera som lojalitets- och gemenskapsanknytningar inom lokalsamhället. Jag håller med Martin Linde i hans slutsats att lojalitetskänslor bland allmogen bör ha legat till grund för att överheten ansåg det nödvändigt att skicka in trupper utan lokal förankring när oroligheter behövde stävjas. Man kan även se tecken på klassmotsättningar och klassammanhållning inom häradet; borgerskapet och allmogen behövde inte ha haft

lojalitetsförväntningar sinsemellan. En del av allmogen jagade till och med iväg borgerskapets utsända utskott vid bondeuppbådet i Binneberg 1710.

De iakttagelser som har gjorts kring borgerskapet i Mariestad bör återigen lyftas fram. De går att skönja som mer lojala mot överheten än vad häradsallmogen var. De gavs till exempel uppdraget att gripa och bevaka upprorsmakarna. Borgerskapet i Mariestad kan ha haft sin egen exklusiva gemenskap, respekt och heder. På samma vis var det borgarna och allmogen utanför häradet som ålades att agera fångvaktare till de som greps för upproret i Binneberg. Vid mindre tidspress hade Mariestads rådhusrätts domboksprotokoll kunnat undersökas för att finna mer belägg för detta påstående. Detta kan vara ett intressant möjligt fördjupningsämne för framtida forskning för att belysa klasskillnader mellan olika kollektiva tillhörigheter i tidigmodern tid; ett annat intressant forskningsämne kan vara de ryska krigsfångarnas integration i lokalsamhället i till exempel Torsö socken i Hasslerörs tingslag, och huruvida allmogen såg dem som svenska undersåtar.

Ett tydligt resultat i undersökning är åtskillnaden mellan norra och södra Vadsbo härad. En överväldigande majoritet av de som dömdes för upproret i Binneberg 1710 var ifrån skogsbygder i norra Vadsbo; de markerade även i större utsträckning sin sockentillhörighet än vad deras södra jämlingar gjorde vid upproret 1710. På ytan förefaller skogsbygden ha varit svårare att kuva än slättbygdsområden – fler empiriska belägg hade behövt anlitas för att föra diskussionen vidare.

Den lokala identiteten tycks ha varit aktiverad i det vardagliga livet. I domboksprotokoll betonades ofta invånarnas lokala tillhörigheter, där karaktärsdrag som hedersam och ärlig hade stor betydelse i den lokala gemenskapen. Inom socknen föreställdes man hjälpas åt tillsammans, och av kyrkan uppmanades man att leva i fred med sina grannar.

Slutligen vill jag påpeka att de empiriska belägg jag finner i källmaterialet framställer riket som mer kulturellt skiftande än homogent. Det som knöt samman invånare från vitt skilda områden i riket var undersåteskapet snarare än det *etniska*. Flera föreställda gemenskaper verkar ha existerat samtidigt hos allmogen i Vadsbo härad under tidigmodern tid. Källmaterialet har dock sina begränsningar, det finns inga självklara val av källor för att studera kollektiva identiteter bland allmogen. Domboks- och kommissionsprotokoll kan ge glimtar av allmogens tankegångar och yttranden men knappast mycket mer. En större studie över längre tid och/eller i jämförelse med ett område med mer kulturell mångfald, som till exempel den internationella hamnstaden Göteborg, hade kunnat slagkraftigare påvisa uppsatsens slutsatser. Det finns således många vägar att gå i detta relativt utforskade forskningsfält.

Min undersökning finner i vissa fall likheter och i vissa fall skiljaktigheter med tidigare forskning i ämnet. Undersökningen bidrar även med nya resultat och teorier som problematiserar ämnet kring *föreställda gemenskaper på gräsrotsnivå* ytterligare.

7 Sammanfattning

I studien undersöks *föreställda gemenskaper* på gräsrotsnivå under stora nordiska kriget 1700-1721. Ett bestämt härad undersöks, inlandsområdet Vadsbo härad i Skaraborgs län. Tidigare forskning har främst berört överhetens perspektiv, vilket gör ämnet relativt outforskat på gräsrotsnivå.

Undersökningens teoretiska ramverk utgår ifrån Benedict Andersons teori om *föreställda gemenskaper*, där forskningsfältet som berör tidigmodern tid är uppdelat i främst två tolkningar. Å ena sidan finns den *regnala* tolkningen som åsyftar en politisk och rättslig föreställd gemenskap med kungen, riket och dess lagar. Å andra sidan finns en *etnisk* tolkning av det förmoderna tänkandet kring kollektiva identiteter, där avses en föreställd kulturell gemenskap med ett tillhörande gemensamt historiskt ursprung och tydlig folklig kultur i ett föreställt hemland. Undersökningen berör frågor om vilka föreställda gemenskaper som framträder på riks-, regional och lokalnivå hos vanligt folk och i vilka situationer diverse föreställningar aktiveras. Begrepp som lojalitet, respekt och gränser diskuteras även. För att svara på uppsatsens syfte har domboks- och kommissionsprotokoll men även skrivelser från landshövdingar anlitas som källmaterial. Dessa källor kan ge inblickar i gemene mans tankevärld under tidigmodern tid.

Resultatredovisning är uppdelad i två kapitel. Det första kapitlet undersöker överhetens externa kommunikationskanaler och kartlägger de identiteter som överheten ämnade att framhäva i propaganda och statliga budskap. Överhetens interna korrespondens undersöks även i detta kapitel och urskiljer hur överheten benämnde och föreställde allmogen i Vadsbo härad. Andra kapitlet berör gemenskaper på gräsrotsnivån på riks-, regional- och lokalnivå, där allmogen främst kommer till tal. Föreställningar kring svenskhet, föreställda gemenskaper och protonationalism resonera kring.

Undersökning finner likheter och skiljaktigheter med tidigare forskning i ämnet. Den nationella identiteten var förhållandevis svag bland allmogen i Vadsbo härad, särskilt i förhållande till regionala gemenskaper som exempelvis läns-, landskaps- eller häradsidentiteten. En nationella tillhörighet torde inte varit huggen i sten; den verkar ha varit beroende av att undersåten svor trohetsed till kungen. Till exempel kunde ryska krigsfångar avsäga sin trohet till tsaren och i vissa fall tillåtas bli svenska undersåtar.

Undersökningen finner få belägg för den *etniska* tolkningen i undersökningen av gemenskaper på riks nivå. Allmogen sinsemellan sällan om sig själva "Sverige" eller "svenskar".

Riksgemenskapen var främst kopplad till den *regnala* tolkningen och kungen som person. Den nationella tillhörigheten tycks främst ha aktiverats hos allmogen vid interaktion eller förhandling med överheten. Diskursen allmogen sinsemellan överensstämde inte med de budskap överheten ämnade förmedla. Utanför överhetens räckhåll uttalade allmogen ofta sitt missnöje mot rådsregeringen. Man kan se hur allmogen uttryckte sig annorlunda vid interaktion med överheten gentemot hur man talade inbördes när statsmakten inte var menad att lyssna.

Andra identiteter som läns-, härads- eller sockenidentiteten var till synes mer framträdande bland allmogen i Vadsbo härad än riksidentiteten. Överheten talade internt om riket som bestående av flertalet "nationer", där Vadsbo härad omnämndes vara en del av en upprorisk *västgiötanation*. Allmogen i häradet verkar ha uppfattats av överheten som såpass sammansvetsade att de kunde omnämnas med ett eget tilltalsnamn, *vassbölingen*. Med uttrycket *vassböling* medföljde konnotationer som upproriska och våldsamma. Ett tydligt resultat av undersökningen är att det var genomgående praxis att beteckna de utanför länet eller häradet utefter deras regionala tillhörighet. Häradstillhörigheten framhövdes vid interaktion mellan personer på ömse sidor häradsgränsen. Likaså aktiverades länstillhörigheten vid kontakten med personer utanför länet. Det var främst vid jämförelsen med andra regioner som de refererade till sig själva som en regional gemenskap.

Det fanns en åtskillnad mellan skogsbygden i norra och slättbygden i södra Vadsbo härad. De i norra Vadsbo markerade i större utsträckning sin sockentillhörighet än deras södra jämlingar. På ytan förefaller skogsbygden ha varit svårare att kuva än slättbygdsområdena. Den lokala identiteten tycks ha varit aktiverad i det vardagliga livet. Karaktärsdrag som hedersam och ärlig hade stor betydelse i den lokala gemenskapen.

Flera föreställda gemenskaper verkar ha funnits samtidigt hos Vadsbo härads allmoge under tidigmodern tid. Undersökningen bidrar med nya resultat och teorier som ytterligare problematiserar det svårfångade ämnet kring *föreställda gemenskaper på gräsrotsnivå*.

8 Käll- och litteraturförteckning

8.1 Arkivmaterial:

Riksarkivet (RA)

Kommission i Vadsbo härad ang allmogens olydnad vid upprottet till Skåne samt mordet på befallningsmannen Warenberg 1710
ÅK 44.

Kollegiers m fl, landshövdingars, hovrätters och konsistoriers skrivelser till Kungl Maj:t

Skrivelser från landshövdingar
Skaraborgs län
1709-1711, 14 14 20

Göteborgs landsarkiv (GLA)

Binnebergs häradsrätts arkiv 1608 - 1928

Domböcker vid ordinarie ting 1699-1701 A1a 13

Domböcker vid ordinarie ting 1706-1710, A1a 15

Hasslerörs häradsrätts arkiv 1608 - 1928

Domböcker vid lagtima ting 1718-1719, A1a 14

Hova häradsrätts arkiv 1608 - 1928

Domböcker vid lagtima ting 1699-1702, A1a 11

Domböcker vid lagtima ting 1707-1711, A1a 13

Domböcker vid lagtima ting 1716-1718, A1a 15

Valla häradsrätts arkiv 1608 - 1928

Domböcker och protokoll 1710-1711, A1a 13a

Domböcker och protokoll 1716-1718, A1a 15a

8.2 Litteratur:

Anderson, Benedict R., *Den föreställda gemenskapen: reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*, Daidalos, Göteborg, 1993.

Arrhén, Erik, "Då svensk blev ryss. Nationell identitet hos karoliner i främmande land", i *Karolinska förbundets årsbok 2001*, Karolinska förbundet, Lund, 2001.

Blomqvist, Olof, "Migrant, officer och fosterlandsförrädare", i *Historisk Tidskrift* 138:3 (2018).

Breuilly, John, *Nationalism and the state*, 2. ed., Univ. of Chicago Press, Chicago, 1994.

Edgren, Monika, *Från rike till nation: arbetskraftspolitik, befolkningspolitik och nationell gemenskapsformering i den politiska ekonomin i Sverige under 1700-talet*, Historiska media, Lund, 2001.

- Ekedahl, Nils, *Det svenska Israel: myt och retorik i Haquin Spegels predikokonst*, Gidlund, Diss. Uppsala : Univ.,Uppsala, 1999.
- Ericsson, Peter, "Mordet på fogden Warenberg. Våldsam interaktion mellan stat och lokalsamhälle i Karl XII:s Sverige", i Ericsson, Peter, Thisner, Fredrik, Winton, Patrik & Åkerlund, Andreas (red.), *Allt på ett bräde: stat, ekonomi och bondeoffer : en vänbok till Jan Lindegren*, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala, 2013.
- Ericsson, Peter, *Stora nordiska kriget förklarar: Karl XII och det ideologiska tilltalet*, Acta Universitatis Upsaliensis, Diss. Uppsala : Univ., 2002,Uppsala, 2002.
- Forsberg, Anna Maria, *Att hålla folket på gott humör: informationsspridning, krigspropaganda och mobilisering i Sverige 1655-1680*, Diss: Stockholms universitet, Stockholm, 2005.
- Forsberg, Anna Maria, *The story of war: church and propaganda in France and Sweden in 1610-1710*, Nordic Academic Press, Lund, 2016.
- Gellner, Ernest, *Stat, nation, nationalism*, Nya Doxa, Nora, 1997.
- Gustafsson, Harald, "Att draga till Malmö och skaffa sig rätt: undersåtar, överhet och identitetsföreställningar i skånska suppliker 1661-1699", i Nilsson, Fredrik, Sanders, Hanne & Stubbergaard, Ylva (red.), *Öresundsgränser: rörelser, möten och visioner i tid och rum*, Makadam i samarbete med Centrum för Danmarksstudier vid Lunds universitet, Göteborg, 2007.
- Gustafsson, Harald, *Gamla riken, nya stater: statsbildning, politisk kultur och identiteter under Kalmarunionens upplösningsskede 1512-1541*, Atlantis, Stockholm, 2000.
- Hallenberg, Mats & Holm, Johan, *Man ur huse: hur krig, upplöpp och förhandlingar påverkade svensk statsbildning under tidigmodern tid*, Nordic Academic Press, Lund, 2016.
- Herlitz, Lars, *Koppskatten i det äldre tjänstesamhället: den mantalsskrivna befolkningen i Skaraborgs län 1699-1767*, Ekonomisk-historiska institutionen, Univ., Göteborg, 1991.

- Katajala, Kimmo, "Differentiering och unifisering: provinspolitiken vid det svenska rikets östgräns ca 1617-1809", i Engman, Max & Villstrand, Nils Erik (red.), *Maktens mosaik: enhet, särart och självbild i det svenska riket*, Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors, 2008.
- Lerbom, Jens, *Svenskhetens tidigmoderna gränser: folkliga föreställningar om etnicitet och rikstillhörighet i Sverige 1500-1800*, Makadam förlag, Göteborg, 2017.
- Linde, Martin, *I fädrens spår?: bönder och överhet i Dalarna under 1700-talet*, Gidlund, Hedemora, 2009.
- Lindegren, Jan, "Karl XII", i Florén, Anders, Dahlgren, Stellan & Lindegren, Jan, *Kungar och krigare: tre essäer om Karl X Gustav, Karl XI och Karl XII*, Atlantis, Stockholm, 1992.
- Ljungberg, Johannes "Bohuslänsk identitetsutveckling efter Roskildefreden", *Scandia* 75:2 (2009).
- Malmstedt, Göran, "Gud bevare oss för papister och turkar: omvärldsbilder och kollektiv identitet i svenska böndagsplakat under 1600-talet", i Berg, Magnus & Trépagny, Veronica (red.), *I andra länder: historiska perspektiv på svensk förmedling av det främmande : en antologi*, Historiska media, Lund, 1999.
- Nordin, Jonas, *Ett fattigt men fritt folk: nationell och politisk självbild i Sverige från sen stormaktstid till slutet av frihetstiden*, B. Östlings bokförl. Symposion, Diss. Stockholm : Univ., Eslöv, 2000.
- Reynolds, Susan, *Kingdoms and communities in western Europe, 900-1300*, 2. ed., Oxford Univ. Press, Oxford, 1997.
- Sahlins, Peter, *Boundaries: the making of France and Spain in the Pyrenees*, University of California Press, Berkeley, 1989.
- Scott, James C., *Domination and the arts of resistance: hidden transcripts*, Yale University Press, London, 1990.
- Smith, Anthony D., *National identity*, Penguin, London, 1991.

Smith, Anthony D., *Nationalism: theory, ideology, history*, 2nd ed., Polity, Cambridge, 2010.

Tilly, Charles, *Coercion, capital, and European states, AD 990-1992*, Blackwell, Oxford, 1992.